

శ ర్వ స్వో మ్య ము తా  
గ్రంథ ప్రకాశ కుల వి  
మన ర్ముద్రణ : 1960  
అచ్చు : రాజే శ్వరి ప్రెస్  
తాజి మహేంద్ర వరం

## హెచ్చరిక

యీ నాటకముయొక్క కాపీరైటు సర్వహక్కులున్నూ, మాకు జెందియున్నవి. గాన, యంతటి నుండి మా వ్రాతమాలకమగు పర్మిషన్ లేనిదే; ప్రదర్శించుట, గ్రామపొను రికార్డింగు, టాకీ స్ట్రీనింగు, బుక్ వల్లిషింగు వగైరాలు చేయ కూడదు. అట్లు అతిక్రమించినవారు మేము జరుపు సివిల్ అండ్ క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులగుదురని యందు మూలముగా తెలియ పర్చడమైనది.

రాజమండ్రి }  
15-5-52 }

ఇట్లు కాపీరైట్ హక్కుదార్లు  
కాళహస్తి తమ్మారావు అండ్ సన్స్

# ★ నటనా సమ్మేళనము ★

————— ❦ —————

పు రు షు లు

ధర్మరాజు  
అర్జునుడు  
భీముడు  
నకులుడు  
సహదేవుడు  
శ్రీకృష్ణుడు  
శిశుపాలుడు  
విదురుడు  
వికర్ణుడు  
భీష్ముడు  
కృపుడు

ద్రోణుడు  
అశ్వత్థామ  
దుర్యోధనుడు  
దుశ్శాసనుడు  
కర్ణుడు  
నందుడు  
శీతారాముడు  
నగరవాసి  
శివుడు  
ఇంద్రుడు

స్త్రీ లు

ద్రౌపది  
కుక్కిణి

సత్యభామ  
గంగ

మ టి కొ ం ద యు వచ్చే ద రు.

# కురుక్షేత్రము

(అను సంపూర్ణ మహాభారతం)

## ప్రథమాంకము

నాంది

శౌ॥ ఏ నామంబు వికుంఠనామలగరి ధ శృంగారసాధాంతరా  
ళానూనస్థిత కీరరాజ మధుర ధ వ్యాహర నీహరమో,  
యేనామం బఘమున్హరించి సకలా ధ భీష్టంబులం గూర్చునో,  
శ్రీనిత్యం బల రామనామము జగత్ ధ క్షేమంకరం బయ్యెడున్॥

( నాంద్యంతమున )

సూత్ర : (ప్రవే) (తెరవంక జూచి) నటీ! నీవాకమా రిటురమ్ము.

నటీ : (ప్రవే) ఆర్యపుత్ర! ఆజ్ఞయేమి ?

సూత్ర : నేడు మహాజనులు సభ నలంకరించిరి. కావున,

గీ॥ పాపతూలంబునకు మహా ధ వాయువెద్ది ?  
సంతతానందసుఖమున నొ ధ సంగునెద్ది ?  
సకల పుణ్యంబులను గూర్చు ధ జాలునెద్ది ?  
యమ్మహాభారతం బాడ ధ నగునుజెలియ॥

నటీ : అందలి భాషయెద్దియో ?

సూత్ర : అయిన వినుము.

గీ॥ లలితమాధురీసాధురీ ధ తులను భాష  
యార్యమిశ్రుల చిత్తము ధ అందుఁజొచ్చు  
మేలుమేలనఁ దీయని ధ పాలలోనఁ  
గండచక్కెర గలిసెడు ధ కరణి నబల

నటి : కవి సమర్థుడేకదా ?

సూత్ర : వేఱుగా నడగవలయునా ?

సీ. కాపురమా ? కవి + కాంతులపాలిటి

కనకంపుమూటజ + గ్గయ్యపేట

జీవనమా ? సుప్ర + సిద్ధ పండితజన

ప్రతిభావిశేష గీ + ర్వాణభాష

అచార్యుడా ? విద్వ + దాశుకవిత్వ సిం

హసనహేళి కృ + ష్టార్థమౌళి

కులదైవమా ? సర్వ + ఫలముల నొసంగి సం

రక్షించు ప్రభుడు శ్రీ + రామవిభుడు

గీ॥ చేసినట్టి గ్రంథంబులా + క్షితిని సకల

సుకవులునొచ్చు ముప్పదిం + టికిని హెచ్చు

ప్రజ్ఞయా ? యేకఘంటాక + వనము బిరుద

మా, వరేఱ్య ! బాలకవి శ + తావధాని

నటి : ఓహో ! సంపన్నుడుంట సింగరాచార్యులా ? అయినఁ గౌఱత  
యేమి ?

సూత్ర : ఏమియునులేదు. మనము శ్రీకృష్ణపరమాత్మను నమ్మియున్న  
వారము గాన మన యీ సంకల్పిత కర్తవ్యమునం దెట్టికౌఱతలు  
గల్గిన నతడే నివారించి కొనసాగించు నింకరమ్ము.

( ఇద్వరు నిష్క్రమింతురు )

ఇది ప్రస్తావన

రంగము : యజ్ఞశాల (శ్రావక, బంధపాండవులు, శ్రీకృష్ణుడు

బీష్మాది సఖులు శివులు, గురువులు (బవేశింతురు)

శిశు : మీ రజ్ఞానులును, మూఢులును, అసమర్థులును.

ధర్మ : చేదిభూపాలా ! శాంతింపుము, శాంతింపుము.

శిశు : ఎట్లు శాంతింతును ?

१॥ కులము, మానము, విద్యయు + గుణము గల్గి  
యొందఁడఁతో భూమిఁద్రు + లిందువెలయ  
నందఁక కవజ్జ గాఁగదా + శార్థున కిపు  
డగ్రతాంబూలమిచ్చుట + న్యాయమగునె.

: ప్రతి మనుజుని నేత్రములును రత్నములనే పరీక్షింపవు. మేము  
చేయుపని జ్ఞానులకుగాని సమంజసమని తోచదు.

: సరే ! నేనజ్ఞానినే. కాని యొక్కదాని కుత్తరమిమ్ము. ఇతఁ  
డేదేశపు రాజు ?

: ఒక్కదేశమున కేమి ? మూఁడులోకములకును.

: అది కేవల మసత్యము. వెట్టిగొల్లలకు మాత్రము.

: రాజనుమాట సామాన్యము. వాచగోచరమగు పరబ్రహ్మము.

: ప్రాజ్ఞులట్లు చెప్పరు. కేవలము మూఁడులట్లు మోసపోవుదురు.

: కాదుకాదు. వేదశాస్త్రములే చెప్పుచున్నవి.

: తప్పుతప్పు. వేదశాస్త్రములుచెప్పు పరబ్రహ్మము నిరాకారము,  
వీడు సాకారుఁడు. ఈశ్వరుఁడఁజుఁడు, వీనికి జన్మమేర్పడినది  
భగవానుఁడు నిరీహుఁడు. వీఁడు వ్యభిచారి. పరమాత్మ నిర్భ  
యుఁడు, వీఁడు జరాసంధునకు భయపడినవాడు. ఆపరంధాసుడు  
సర్వవ్యాపి, వీఁడిక్కడనే యున్నవాఁడు ఆచిన్మయుండు—

: ఆహా ! శిశుపాలా ! యెట్టి మూఁడవాదమును జేయుచుంటివి !

సీ. కాళియోరగరణా + గణమహోద్ధండ నృ

త్యంబు మనుష్య సా + ధారణంబె ?

భారవిస్తార గో + వర్ధనపర్వతో

ద్ధరణంబు మనుజసా + ధారణంబె ?

అఖిలాండకోటి బ్ర + హ్మాండ సందర్శనే

త్సవము మనుష్య సా + ధారణంబె ?

గురునూత్న గోగోప + గోపికాస్మప్తి సం

దర్శంబు మనుజ సా + ధారణంబె ?

గీ॥ స్వర్గలోక సమానీత † పారిజాత  
భూరుహంబు మనుష్య సా † ధారణంబె ?  
యిప్పటికినైనఁ జెడక శ్రీ † కృష్ణ మొదటి  
వేల్పులుఁగానెంచి కొలచి జీ † వింపుమయ్య.

శీశు : ఇవి యన్నియు నమాయకుల మోసపుచ్చుటకుఁ గావించిన కేవల  
డంబములు, ఇంద్రజాలములు, కనుకట్టులు, గారడులు. అహో :  
మీరెంత మూఢులు :

గీ॥ ముదుసలియు మూఢుడైన భీ † మ్ముండు పోవు  
దారినేబట్టి పోవుచు † న్నారు మీరు  
మొదట నొకగొట్టె నదిదాటఁ బడప నావి  
ధంబుననె తక్కు గొట్టెలుం † దాటునట్లు

ఒకవేళ సద్గుణసమేతుడని పూజింతువేమో ? అట్టి దేదియైన  
నున్నఁ జెప్పము. వలదు వలదు, నేనే చెప్పెదను నాకర్షింపుము.

సీ. గొల్లకొంపలదూరి † యల్లరుల్పేయుచు  
మీఁగడముద్దల † మ్రింగినాఁడు  
మామతన్నుంబట్టి † మర్దించునను భీతిఁ  
దరలి నందునియింట † దాఁగినాఁడు  
దోషమంబెంచక † దుర్మతి గోహత్య  
స్త్రీ హత్యయును గూడఁ † జేసినాఁడు  
ప్రేమమైఁబిలచిన † మామసన్నిధికేగి  
మించి యవ్వీరు న్వ † ధించినాఁడు

గీ॥ ప్రేవెలందులయిండ్లలో † రేగినాఁడు  
న్యాయమునువీడి యెల్లర † నడచినాఁడు  
చెప్పరాని దుష్కృతులను † జేసినాఁడు  
చెనఁచి హీనుని వీనిఁ బూ † జింపదగదు.

కావున మీకొక్క హితోపదేశమును జేసెద వినుడు.

గీ॥ పల్లవాధరల గృహంబు + తెల్లజొచ్చి  
కొల్లగా మీఁగడలమింగు + గొల్లవాని  
ప్రల్లదములాడువాని నీ + నల్లవాని  
నల్లహరియని చెడిపోకుఁ + డయ్యమీరు.

: ఓచైద్యా ! హేయప్రత్యనిక కళ్యాణగుణగణ విశిష్టఁడగు  
శ్రీకృష్ణ భగవానునియందు దుర్గుణము లాలోపించెదవేల ?  
సుగుణము లెన్నియున్నవో యవి యన్నియు శ్రీకృష్ణునిగా  
భావింపుము.

: వీనికి గోపికల కడఁ బెరుగు పాలు బిచ్చమెత్తుటయే సుగుణము.  
కంబళినెత్తి వైచికొని యావులఁగాచుటయే సుగుణము. వీఁడు  
పండితుఁడా, కాఁడు. ఇట్టి హీనుని, ఇట్టి మూర్ఖుని, ఇట్టి పాపిని,  
ఇట్టి జడుని, ఇట్టి వెట్టిగొల్లవానినిఁ బూజించుట కేవల మవివేక  
మని యెట్టి మూర్ఖునికైనను స్పష్టమగుచుండ నీ బుద్ధి ప్రమాద  
మొంది, భ్రమసి, యథమాధము నుత్తమోత్తముఁడని చెడి  
పోయెను. వీని కభిమానములేదు. వీనికిఁగౌరవములేదు. వీనికిఁ  
బౌరుషములేదు. ఇంతగా సభాస్థలమందు తాయిగ్రుద్ది చెప్పు  
చుండినను చెవులు దోరగించుకొని వినుచుండెనేకాని సిగ్గుపడడు.  
కోపింపఁడు. అహా ! వీఁడెంత డాంబికుఁడో గాని నా మాటలను  
లెక్కించుచున్నవాఁడు. ఇంత మాత్రముననే వీనికి నేను జడి  
యుదు ననుకొనియెను గాబోలు ! వీనికి భయపడి చేతులుగట్టు  
కొని మాంపాహి, మాంపాపి యని శరణాగతుఁడ నగుదునని  
తలచెను గాబోలు ! చీ, చీ, వీని జన్మముగూడ నొకజన్మమేనా ?  
వీని పౌరుషముగూడ నొక పౌరుషమేనా ? వీని—

: (త్వరితముగ) ఆ ! ఆ ! సాంతముగ శతదూషణోక్తు లాడవల  
దూరకొను మూరకొనుము. శ్రీకృష్ణ ! యితనితో నీకేమి ?  
ఋదిగో ! సభాతాంబూలమును గ్రహింపుము.



శ్రీకృ : (తనలో) ఇంక వీనిని బరిమార్చెద.

ఉ. విను మహా మహీభరము + నెల్లహరింపగనెంచి దేవకీ  
సూనుడనై జనించి, బల + సూదనముఖ్యులు సన్నుతింపగా  
దానవకోటి నుక్కడఁచు + తామరసాకుండ నొదునేని, దు  
ర్మానను నీఖలు న్నటకు + మా క్షణమాత్రములోనఁ జక్రమా ?

(ప్రకా) నాకక్కఱలేదు. వానికేయిమ్ము. (విసరివేయ నా పల్లె  
రమే చక్రమై శిశుపాలుని ద్రుంచును. శ్రీకృష్ణునిపై బుప్పవర్షము  
గురియును.)

(తెరలో)

క. సనకసనందన శాపం  
బుననుర్వి జనించుచైద్య + భూపాలుఁడు శ్రీ  
వనరుహనయనానుగ్రహ  
మునఁ బరమపదంబు జెందె + మునులునుతింపన్.

నర్మ : (సంతోషముతో) ఓ శిశుపాలా ! మాయందరికన్న నీవే  
ధన్యుడవు ! శ్రీకృష్ణ భగవానుని యనుగ్రహమును సంపూర్ణ  
ముగాఁ గననోచితివి.

శ్రీకృ : సహదేవా ! సహదేవా !

సహ : స్వామీ ! యేమియాజ్ఞ ?

శ్రీకృ : ఈ శిశుపాలుని రుద్రభూమికిం గొంపోయి చందనకర్పూరాదులచే  
దహనము గావించవలయు.

సహ : ఈ యవినీతున కీ చుహా సంస్కారమేల ?

శ్రీకృ : “మరణాంతాని వైరాణి” యనుట విసలేదా ?

సహ : చిత్తము (పరిక్రమించి) ఆఁ ! ఏమనుచున్నారు ? “శ్రీకృష్ణ  
పరమాత్మ నీ సమయమున దర్శింపవలయు” ననియో ? సరి  
సరి. (వచ్చి) స్వామీ ! మిమ్ము నేవింప రుక్మిణీ సత్యభామా  
ద్రౌపదులు వచ్చియున్నారు. కావున వారి ననుగ్రహింతువుగాక !

(నిష్క్రమించును)

: మంచిది. (పరిక్ర)

(దక్కిణీ సత్యభామా ద్రౌపదులు ప్రవేశింతురు)

: అన్నా : నీవేలునుండి రక్తమెందులకు స్రవించుచున్నది ?

: శిశుపాలుని వధింపఁ జక్రమభిమంత్రించి వేయునప్పుడు నాదృష్టి చెదరినది. దాన నిది తటస్థించెను.

: (వదినెలతో) వదినెలారా : మీరు త్వరగా నొక వస్త్రమును దెండు. అన్నగారి వేలునకుఁ గట్టుదము.

: (అటునిటుఁజూచి) చిన్నవస్త్ర మేదియులేదే !

: నేను లోనికిఁజని వెదకి తెచ్చెదను.

: ఎక్కడనుండి తెచ్చెదవు ? ఎప్పుడు తెచ్చెదవు ? ఇదిగో ! (తనచీరె జించి కట్టును)

: ఇది క్రొత్తగా నున్నదె ?

: అన్నా : యీ చీర కోమలమైన నీ శరీరముకన్న ముద్దా ! నీరక్త బిందువు క్రిందఁబడినప్పు డిది యెందులకు ? కాల్పనా ? లక్ష చీరెలును నీరక్తబిందువు మీఁదఁ ద్రిప్పివేయుటను బనికిరావు. చీరయేగాదు. నీ యాపన్నివారణము కొఱకు నా శరముమీఁది చర్మమునైన నిచ్చుటకు సంసిద్ధనై యున్నదానను. (అని తల వంచును.)

: (హర్షముతో) చెల్లెలా ద్రౌపదీ : నీ నిజమైన భక్తియే మౌష ధముకన్న నెక్కుడు పనిఁజేసినది. నిశ్చయముగ నేనీ సమయ మం దీచీరెజూడను. ఈ వేలును జూడను.

: మరియేమి చూచెదవు ?

: నీభక్తి విశ్వాసములను, నా దృష్టి నీ భక్తివిశ్వాసముల మీఁదనే యున్నది. వానినే చూచెద. వానినే చూచితి. వానినే చూచు చున్నాఁడను. నేనెన్ని చీరలిచ్చినను నీ చీరెపోగునకైనఁజాలవు.

: నా ముద్దులన్నా : నీకేమైన నవసరమున్నచో నీ శరీరమును గూడ ధారవోయనా ?

శ్రీకృ : చెల్లెలా ! వేయిమాటలేల ? నేటినుండి నీ చీరకు ఋణపడితిని.

సీ. అమ్మరో యొక్క చం + దమ్మున నెడతెగ  
క స్రవించురక్తము + గట్టెనమ్మ !  
మాతరో ! నీభక్తి + చేత దుఃఖాంబుది  
ముంచినబాధ హ + రించెనమ్మ !  
తల్లిరో యాత్మవ + త్సర్వభూతాని య  
న్నలుకు నిజంబుగ + సల్పితమ్మ !  
జననిరో ! నీమేటి + కనకవస్త్రమ్మును  
జించిపైమమ్ము వివ + రించితమ్మ !

గీ॥ మోదమొనగూర్చు నీ వస్త్ర + మునకు నేటి  
నుండి ఋణమును గావించి + యున్నవాడ  
నవసరంబైనయప్పు డే + యమ్మ కోరి  
కొనుము నే వడ్డితోఁ దీర్చు + కొందునమ్మ !

ద్రౌప : అన్నా ! నీ దయయున్న మాకేమికొదవ ? ఇంక మాతానతిమ్ము.

శ్రీకృ : మంచిది పోయిరండు (రు॥ స॥ ద్రౌ॥ నిష్క్రమింతురు) (పాండవుల చెంతకువచ్చి) మీ సంకల్పము నెరవేఱెగదా ? ఇంక బంధుమిత్రాదుల నాదరించి యధాస్థానంబులకనుప నాలోచింపుడు.

ధర్మ : మంచిది. దానికై యేకాంతమున నాలోచింతము రండు.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

(2వ రంగము : మయనభ-శర్యాక భీమ దుర్యోధన శకుమల  
ప్రవేశింతురు ద్రౌపది మేకమీదనుండి ప్రవేశించుచుండును)

భీము : ఈ సభ మయునిచే నిర్మింపఁబడినది.

శకు : (అప) కుమారా ! చూడుము. ఇది నీ చిత్తమును గాల్చుటకై  
యేర్పడిన నిష్పరవ్యయని తెలిసికొంటివా ?

దుర్యో : (అప) మామా ! తెలిసికొంటిని—తెలిసికొంటిని.

! ఈ సభామంటపమ్ము సం + తోషమెల్ల  
నీటముంచి చిత్తముగాల్చు + నిప్పురవ్వ  
అనిలపుత్రుఁడు చూపుట + ననువధింప  
వెదకిదాచిపెట్టిన మేటి + విచ్చుకత్తి.

(ప్రకా) బాగు ! బాగు ! ఈసభ యెంత రమణీయముగ నున్నది :

శ్రేణిగనున్న రత్నముల + చేతనే దీపికలున్న తీరునన్  
రాణఘటిల్లె ముత్తైపు న + రంబులచేతనె మ్రుగ్గులొప్పె గం  
ఖాణరవంబుచేతనె న + గర్వనృపస్మయ మీఁగె నిత్యక  
ల్యాణము పచ్చతోరణము + నై యిది శాశ్వతకీర్తిన్ గాంచెడిన్.

: (తనలో) ఇది సభగాదు. పాండురాజు మరణసామగ్రి.

: ఈమార్గ మీపై పుగాదిరిగి యాగళాల కేగును.

: (అప) చూచితివా ? గర్వముతో నెట్టిమార్గముఁ జూపుచున్న  
వాడో ?

: (అప) అవునవును. (ప్రకా) భగవంతునికే తెలియును. వీని  
పని చాల విస్మయకరముగా నున్నది.

: (తనలో) ఈ వాక్యము హృదయమునుండి రాలేదు. సదభిప్రాయ  
మును దురభిప్రాయమును దాచినను దాగవు. కన్ను లోర్వలేని  
తనమును సూచించుచున్నవి.

: ఈ వేదికం జూడుఁడు. ఇది చిన్నదేకాని దీని పనితనము  
సాటిలేనిది.

: (అప) దుర్యోధనుఁడు రాజుగాకపోవుటయే గాక కేవలము  
మనుష్యుడే కాఁడు. ఇట్టి చిత్రము తెన్నఁడును జూడలేదు. వట్టి  
యరణ్యమృగమని యితఁడు తలఁచుచున్నవాఁడు.

: (వేదికనుజూచి) ఉదక మెంత నిర్మలముగాఁ బాటుచున్నది !

: అవును. (అని పాదుకలను విడచును. దుర్యోధనుఁడు వస్తు  
మెత్తి పటుకొనును)

భీము : (నవ్వి) పాడుక లేలవిడిచెదరు ? వస్త్రము లేల సవరించెదడు

దుర్యో : ఈజలమును దాటుదము.

భీము : ఇది కాసారముగాదు, నదియుగాదు, సమసలము.

దుర్యో : ఇది పనివాని చాతుర్యము.

శకు : నిశ్చయముగాఁ బనివాని చాతుర్యమే !

భీము : అటువని యదియును దిలకింతము.

దుర్యో : రండు పోదము. (అని నడచి సిటిలో మునుఁగును)

భీమద్రౌ॥ : (పక్కన నవ్వుదురు)

దుర్యో : (తనలో) ఆ ఏమి ! యెంతగర్వ మెంతగర్వము ! ఇతఁ  
పరాభిమాన ధనుఁడగు సుయోధనుఁడుగదా ? ఊఁ ! కాశీ  
(అప) మామా ! చూచితివా ?

శకు : (అప) క్షమింపరాని యపరాధము.

భీము : వ్యాకులచిత్తులైన లాభమేమి ? ప్రమాదమునఁ దటస్థించినది  
రండు నూతనవస్త్రములు ధరింపుఁడు.

దుర్యో : మంచిది. (అని పోవ గోడ తలకుఁ దగులును) ఇది కవాటము  
గదా ? భిత్తియా ?

భీము : ఇదిగో నావెంటరండు.

దుర్యో : (కోపముతో) ఇందుండి యెట్లు రావలయును ? ఇది భిత్తిగదా  
దీనిలోనుండి దూరి రావలయునా యేమి ?

భీము : కవాటము భిత్తిగను, భిత్తిని గవాటముగను భావించుచున్నార  
కవాటము తెరవఁబడియున్నది రండు.

దుర్యో : సరే. (అని యందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

# కు రు క్షే త్ర ము

(అను సంపూర్ణ మహాభారతం)

## ద్వి తీ యాం క ము

( 1-రంగము : దుర్యోధనుని శయనమండిరము )

(శయనించి విచారముతోనున్నట్లు ప్రవేశించి) ఓ భగవంతుడా !  
యింక నన్ను నీలోఁ జేర్చుకొనుము. నీవే యింక నాకుఁ  
బ్రయుఁడవు. లజ్జాభిమాన వర్జితంబగు నిట్టి జీవితంబుకన్న  
గతించుటయే యుత్తమము.

పొచ్చెములేని కూర్మిని రి ! పుల్ చెలరేగి పరాక్రమాఢ్యులై  
యుచ్చయరీతి శత్రువుల ! నొంచుచు మించుచు సంచరింపఁగా  
నెచ్చటనోవసించి యహి ! హీయన నీబ్రతుకేల యక్కటా  
చచ్చటయే నిజంబుగను ! సర్వవిధంబుల మేలు దైవమా ?

(అని విషముఁ ద్రాగఁబోవును)

(ధృతరాష్ట్రునితోఁ బ్రవేశించి చేయివిదల్చి) సుయోధనా !  
సుయోధనా ! యూరకుండు మూరకుండు మీ కొలదికే యింత  
సాహసమా ?

నాయనా ! నామాటవిని ప్రాణహానిఁ జేసికొనకుము.

ఓహో ! తండ్రిగారే వచ్చిరా ?

నాయనా సుయోధనా !

తండ్రి ! యిక్కడి కేలవచ్చితివి ?

నీ సంగతి విని, నీ వవమానమను వస్తువును విరోధమగు  
చేతితో నమ్మనుంకించు చున్నాఁడవు.

దుర్యోధ : అవును తండ్రి ! నా తండ్రిగారి యపరిమిత ధనంబుఁ జూచు వఱకు నా ముఖకళ మాటిపోయినది.

ధృత : తండ్రి ! నీవిటు లనవలదు. నీ కేమితక్కువ ? యుధిష్ఠిరుఁ డితరుఁడు కాఁడు. అతనికి నీకు భేదములేదు. జన్మమునుజూచి సంతోషించుటకు మారుగాఁ జింతింపఁజనునా ?

దుర్యోధ : తండ్రి ! నీవేమైనఁ జెప్పుము. ఒకవేళ పాండవుల సంపదఁ జూడఁదలచిన నింత చల్లని గుండెతోఁ జూడలేను. ఈ దినమునఁ బాండవులు పదివేలసన్యాసులకు బంగరు పక్లెరములలో భోజనముఁబెట్టి భుజించుచున్నవారు. పదియారువేల బ్రాహ్మణ కుటుంబముల నే కొఱంతయు, గల్గనీకుండఁ బోషించుచున్నవారు. వారు కట్టించిన దేవాయతనములకు లెక్కలేదు. వారు పెట్టిన సత్రములు కోట్లకు మించియున్నవి. వారి దానదాసీ జనమున కంత మిదియని యెవ్వఁడును జెప్పఁజాలఁడు. త్రిదివేంద్రసమ విభవానుభవులగు వారి సంపదకు సరియైన సంపదను నేను స్వప్నమునందైనఁ జూడఁగలనా ? నేను వారి ధనమెంత వ్యయ మొనర్చినను నా కంతమే దొరకలేదు. నాయనా ! యిక నన్నెట్లురడిల్లుమందువు ?

ధృత : నాయనా ! యీ మాట దరిద్రుఁ డనవలసినదికాని నీ వనవలసినదియా ? నీకేమి రారాజపు. త్రిలోకాధీశ్వరుండగు మహేంద్రుని నైతము ధిక్కరించు మహావైభవంబుతో రాత్రింబవళ్లు సుఖమనుభవించు చున్నాఁడవు ! ఇది యేమి ప్రారబ్ధము తండ్రి ! నిద్రాహారంబులును గూడ విసర్జించితివి ? ఇదిగాక మరియొక మాట. నీ వన్నట్లు మన పాండవులవిభవ మసంఖ్యాకమే యగుగాక ! అది యెన్నాళ్లు నిలుచును ? ధన మశాశ్వతము. నిముషములో వచ్చును. నిముషంబులోఁ బోవును, నేఁడు కుబేరుడై రేపు దరిద్రదేవతకు నిలయమగు వారిని నిత్య మెందఱెందరిని జూచుచున్నారము ? కావున—

దుర్యోధ : అయ్యా ! మీరు చెప్పవలసినది చెప్పితిరేకాని నేను మాత్రమీ యవమానమును సహింపజాలను. అక్కటా : పాండవుల విభవ మేమందు ?

గీ॥ నదులుఁ గాల్వలుఁ గుంటలు + హ్రదము లాది  
గాఁగలుగు జలదేవత + ల్వాగరమున  
నింపుగతి రాజులెల్ల ర + నేక చిత్ర  
వస్తువుల నింపుచుండిరి ర + శ్వాసరిగృహము.

ధృత : పాండవుల సంపద పూవులువూచి కామలుగాఁగి ఫలములయి వర్షిల్లుఁగాక ?

దుర్యోధ : కాదు తండ్రీ ! మీరు నన్ను బుజ్జగించుచున్నారు. ఎవరున్నత స్థితికిఁ బ్రయత్నింతురో, వారు తమ కామితార్థ మగుభవింతురు.

ధృత : ఈ మాటలు నీతికి సరియైనవి కావని నీకును తెలియును.

దుర్యోధ : నాయనా ! యీ కారణ మొక్కటియే యైనయెడల నెట్లో దిగ మ్రింగి యూరకుందును. గాని భీమనేనుని తిరస్కారమునకును, అంతకంటె ద్రౌపది పరిహాసమునకును నేను నిర్వజాల కున్నాఁడను.

ధృత : లేనిపోనివి వృథాగా నీవు తెచ్చుకొనుచున్నాఁడవు. పరిహాసము సమానవయస్తులకుఁగాక యింతెవ్వరికుండును? నీవు మఱియు బావయు నగుటచే ద్రౌపది యట్లు గావించి యుండవచ్చును. దీనికే యింతయా ?

శకు : మహారాజా ! మన మెంతచెప్పినను సుయోధనుని యంతశృల్క మూరక వీడునది కాదు. కావున మీ రానతిచ్చినచో మంచి యుపాయముఁ జెప్పెద. ఒక్క నిమిషములో యుద్ధిష్ఠిరుని సంపదయంతయు నటునిటు కాఁగలదు. లోకమునకు న్యాయము గనే కన్పించునట్లును, మనకొక వస్తువుకూడఁ బోకుండునట్లును పాండవుల సరియంతయు మన కనాయాసముగ లభించునట్లును



జెప్పెద. శస్త్రాస్త్రములను బ్రయోగించుకొనుటగాదు. ద్వంద్వ యుద్ధంబునకు ధీకొనుటగాదు. మిత్రులలో మిత్రులకు భేదంబు గల్పించుటగాదు. దేహి దేహియని మంచిమాటలుచెప్పి యాచించుటగాదు. పాము చావవలె బడితె విఱుగఁగూడదు !

ధృత : అట్టి యుపాయమున్నఁ ద్వరగాఁ జెప్పము.

శకు : మీకుఁ దెలిసియున్నదే.

ధృత : అదేది ?

శకు : ధర్మరాజున కభిరుచి దేనియందుగలదో ?

ధృత : అనఁగా ?

శకు : అంతియేగాక దేనిమర్మంబులు ధర్మజుడు చక్కగా నెరుంగదో ?

ధృత : ఇంత యుపోద్ఘాతమేల ? అదియేదియో స్పష్టముగఁ జెప్పరాదా ?

శకు : ఇంకఁ జెప్పెడిదేమి ? ఆవిద్యయందు నే నప్రతిమానుఁడను. నాతో సరిగనాడు వారీకాలంబున నెందు వెదకినను లేరని చెప్పుకొనిన మీరు నమ్మరుగాని—

ధృత : అడుటయేమి ?

శకు : ఏమా ? జూదము ?

ధృత : జూదమా ? జూదమా ?

శకు : అట్లు నివ్వెరపడెదరేల ? మహారాజా ! నేను నిశ్చయముగా యుద్ధములోఁ బాండవులను జయింపఁజాలను. కాని జూదములో గజదంతములతోఁ జేయఁబడిన పాచికలతోఁ దప్పకగెల్వఁగలను. అదియే నా ధనుస్సు, అదియే నా వింటిత్రాడు, దానిపై నాకుఁ జాలనమ్మకము. మీరు నమ్ముఁడు. నమ్మకపొండు. ఎక్కడ జూదముండునో యక్కడ నలుమూలలు నా రాజ్యము. ఒక్క పందెము వేయఁగనే యీ నిర్వేదమంతయు మాయమగును. ఒక్క క్షణకాలములోననె వారిసొమ్ము మీసొమ్ము తాఁగలదు.

దుర్యోధ : అక్కడి సొమ్మిక్కడకు వచ్చుట దురోదరము మూలముననా ?

శకు : అవును, అవును.

ధృత : వీ ! వీ ! నీచమైన నీయుపాయమును ధిక్కరించెదను. నీయుద్దేశ్యము, నీ నీతి, నీ ప్రవర్తనము మంచిదికాదు. దురాచారమైన దురోదరము నాడఁగూడదు. జయాపజయము లొకరి స్వాధీనములుగావు. పోయినబోవును, వచ్చినవచ్చును. ధనము ధాన్యము, బలము, సైన్యము, సర్వము నాశము కాఁగలదు. ధైర్యము చెడిపోవును. ధర్మము మాయమగును. మాత్సర్యము విజృంభించును. నీతి నశింపును, జారత్వ చోరత్వాదికంబగు హీనత్వము సంభవించును. జూదము నాశమునకు మూలము. పాపమునకుఁ గారణము.

దుర్యోధ : (ఉద్వేగముతో) నాయనా ! యీ యుపాయమే పనికిరాని యెడల నేను జీవించి సుఖపడుదునని యాశపెట్టుకొనకుము.

గీ॥ కలను సైతము నామాట + దలఁపకయ్య  
పాండుపుత్రకులంగని + బ్రదుకుమయ్య  
యిన్ని మాటలతోనేమి + యిదిగో కత్తి  
యిదిగో తొమ్మిక సుఖముతోఁ + బొదలుమయ్య !

తండ్రి ! వేయిమాటలేల ?

గీ॥ మాత గాంధారిశోకంబు + మాన్పుమయ్య !  
మీగిలినట్టి పుత్రకుల క్ష + మింపుమయ్య !  
ముఖ్యులైనట్టి ద్రోణ భీ + మ్ములయనుజ్ఞ  
చేతనో యెట్టులో కర్మ + జేయుమయ్య !

(పొడుచుకొనఁబోవును)

శకు : ఆ ! పొడుచుకొనకుము. పొడుచుకొనకుము. ఆఁగుమాఁగుము.

ధృత : (లేచి తడవికొనుచు దుర్యోధనునిఁ బట్టుకొని) ఆ ! నాయనా ! ఆఁగుమాఁగుము. నీవేమంటివి ? కొంచెము సైన్యముఁబూనుము. సావధాన చిత్తముతో నీ యభిప్రాయ మేదియో విస్పష్టముగ వక్కాణింపుము.

శకు : అతని యభిప్రాయంబున కేమిగాని మీకుఁ దప్పని తోషకున్న నేనొక్కమాట జెప్పెదను చిత్తగింపుఁడు.

చ. బుడబుడ పెత్తనంబులను + బూనుటయే తగ దందు వైరులన్  
గడగడలాడఁజేయ నృప + కాంతు సుయోధను రాజరాజునే  
పెడపెడ మాటలన్నరిభ + వించిరి యంతటఁబోక నవ్వుటా ?  
పొడిపొడిచేసి రావలదె + భూరిగదాహతిచేత నెల్లరన్.

మహారాజా :

గీ॥ ప్రాణములు మేనిలో నిల్చు + సంతవరకు  
మఱుచునే దీని మది నభి + మానధనుఁడు  
పాండవుల నెట్లా వంచింప + వలయుగాని  
శాస బహుళోక్తితో నవ + సరములేదు.

దుర్యోధ : నాయనా ! నా ముఖ్యాభిప్రాయము వినుము. దురోదరము నింద్యమైన నగుఁగాక. ఒక్క దురోదరమే యేల ? పాండవులను వంచించుటకై యింక నెట్టి యధమాధమస్థితికై న సమ్మతించెద. నాకుఁ గావలసినది పాండవులను దిరస్కరించుట, మోసగించుట, వంచించుట, నిండు పేరొలగంబున వలవల యేడ్చించుట, యుద్ధియేగాని వేతొందుగాదు. పాండవుల యున్నచస్థితి నాకు సరిపడదు. కావున జూదమాడుటకన్న నిష్ఠుడు నా శిరోబాధకు పేరొందోషధములేదు.

ధృత : నాజండ్రి నాజీవితాధారా : నీవేమన్నను సమ్మతించెద. నీకై యెట్టి నింపనైన భరించెదఁగాని నీదుఃఖమును మాత్రము చూడఁజాలను నీవు దీనవదనుఁడవై యున్నచో నేను జీవించలేను. ధర్మజుని సకుటుంబముగా నిచ్చటికిఁ దోడ్కొని రమ్మని విదురు నింద్ర ప్రస్థంబున కనిపెద. నాయనా ! నీవు మాత్రము సంతోషము గల్గి యుండుము. ఈ లోపల ద్యూతమంటప రచనా ప్రయత్నము మీచేసుండుము. ఇంక నేను బోవుదునా ? శకునీ ! నన్నింటఁ జేర్చివచ్చెదపుగాని రమ్మ. (అని అందఱు నిష్క్రమింతురు)

2 వ.రంగము—ద్యూతమంటవము

(పంచపాండవులు, భీష్మద్రోణాచార్యులు, దుష్టచతుష్టయము, విదుర ధృతరాష్ట్రులు, వికర్ణుడు ప్రాతిగామి మున్నగునారు యదోచితముగ నాసీనులై వ్రనేళము)

విదుర : (చింతతో)

చ. చెడెదవు దుష్టకార్యములు + చేసిన బాండవులన్న ధర్మమం  
దెడతెగనట్టి వారలు మ + హేందునివైన జయింతు రాజిలోఁ  
గొడుకని క్రూరకర్మమున + కుం దిగఁబోకని యెంతచెప్పిననే  
బెడచెవిబెట్టె సంధపృథి + వీపతి తుచ్చపథానువర్తియై.

శకు : యుద్ధిష్ఠిర మహారాజా ! ఈ దినమున మీరు వచ్చుటచే మాకు  
సౌఖ్యగ్యము సిద్ధించినది. పరమాహ్లాదముగ నున్నది. ప్రస్తుతము  
పరిషదభిప్రాయ మేమనఁగా గౌరవ పాండవులుగలిసి కొంచెము  
క్రీడార్థముగా నొకటి రెండు గడియలు జూదమాడవలయునని  
ఆనందమునకై కొంచెము పందెముగూడఁ బెట్టవలయును.

ధర్మ : సభాముఖ్యాభిప్రాయమును విదురముఖంబున నే నీవఱకే విని  
యుంటి. నిశ్చయముగా జూదము వినాశమునకు మూలము.  
ధర్మమునకుఁ బ్రతికూలము. సద్బుద్ధికిఁ బ్రశయకాలము. జారత్వ  
చోరత్వముల కాలవాలము. సంపల్లతలఁ ద్రుంచుటకు గరాళ  
కరవాలము.

ధృత : నేనుగూడ దుర్యోధనున కిట్టులే చెప్పితిఁగాని ఇతఁడు వినలేదు.

శకు : (తనలో) తిరిగి భేదముగల్గినా యేమి ?

ధర్మ : నేను నిజముగా నీ జూదమును ఛిక్కరించెద.

దుర్యో : నీవు సమర్థుండవని బ్రమసి కోరితిమి.

ధర్మ : అయినఁ గానిమ్ము. నేనెవరితో నాడవలయు ?

దుర్యో : ద్రవ్యము నాయది. నావైపునుండి శకునిమామగా రాడుదురు.

శకు : సరే ! నాకంతగా జూదమాడుట రాదు. దుర్యోధనా ! ఇంకెవ్వరి  
నైన నియోగింపరాదా ?

దుర్యో : తప్పదు. మీరే యాడవలయు.

శకు : ఏమీ ! ద్యూతకళా విశారదుడగు ధర్మనందనునితో నేనా జూద మాడుట ? హనుమంతుని దగ్గఱ కుప్పిగంతులవలె నున్నది.

దుర్యో : అయిన మామగారూ ! నాముద్దు నింతమాత్రము తీర్పఁగూడదా?

శకు : సరే ! యేమిచేయుదుము. నీమాటఁ బ్రదోసిపుచ్చరానిదగుటచే విధిలేక సమ్మతింపవలసి నచ్చినది.

ధర్మ : (తనలో) ఒకరిద్రవ్య మొకరాడుటయా ?

భీము : ఇందేమో తప్పక రహస్యమున్నది. (అని తనలో సనుకొనెను)

ధర్మ : చింతలేదు. జూదమాడెద. ఇదిగో బంగారు గిన్నెలు. వీనితో సమానమైన ధనముఁ బందెముపెట్టుము. (శకుని పందెముఁ బెట్టిన తర్వాత పాచికలు వేయును)

శకు : ఖాగుగఁ జూడుము. మూడుబారాలు, ఆరు, పదునెనిమిది. ఈ పందెము నేను గెల్చితి.

ధర్మ : నే నమూల్యమైన యీ హారము నొడ్డితి. (వేయును)

అర్జు : ఈ యాటలోఁ జక్కా పెద్దదిగావున నివిగో రెండుపడినవి. మీరోడితిరి.

శకు : అవును. పందెము మీదిగావునఁ గురురాజోడెను.

విదు : (తనలో) పాచికలు నీవుచెప్పినట్లు వినుచుగాన సుయోధనుఁ డోడెను. ఇంక ధర్మజుఁడోడును. నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము. ధర్మరాజున కీ పందెము వచ్చుట యతికష్టముల ననుభవించుటకే.

దుర్యో : తీసుకొనుఁడు. మా సకలాభరణంబులను బందెముగాఁబెట్టితి.

ధర్మ : పెట్టుము దీనికి నేను భయంపడను. వీనికి మారుగా మా చతురంగంబులను మా సర్వాభరణంబులను బందెముగాఁ బెట్టితి. (వేయును)

శకు : ఈ పందెము నేను గెల్చితిని.

విదు : (తనలో) పూర్వజన్మ సంచిత పాపపరిపాక విశేషంబునం జేసి యెట్టి ప్రాజ్ఞుఁడును శుద్ధమూర్ఖుఁడై సంపదతరుగఁ దనంతటతానే వెఱ్ఱియగును.

భీష్మ : ధృతరాష్ట్రా ! నీవు కురుపాండవులకు జూదమాడ నానతిచ్చి నందున నీ యుభయవంశబులకే గాక జగంబునకంతకుఁ జెరుపు జేసినవాఁడవైతివి.

ధృత : నేనేమి చేయుదు ? చెప్పిచెప్పి వినకుండుటచే మిన్నకుంటిని.

భీష్మ : నేను జాలనేపటినుండి చూచుచున్నాఁడను. అధమాధమమైన యీ జూదమువలన విదురున కతినంతాపము గల్గుచున్నది. ఈ ఘోరదుఃఖమువలన నాతని హృదయము తోఁభించుచున్నది. ఇప్పటికైన నీయాట ముగింపఁజేయుము. విదుర వాక్యము మంగళప్రదముగానెంచి సమ్మతించుట శ్రేయస్కరము.

విదు : మహాత్మా ! కురుపితామహా ! నేనెవరికేమి చెప్పఁగలను ? వీరికి నా వాక్యములు కర్ణకరోరములుగా నున్నవి.

భీష్మ : తండ్రీ ! విదురామాత్యా !

గీ॥ అవును నీమాటలెంతయు + నమృతసమము

లైన వీరికిరుచియింప + వక్కటకట

యరయ రోగనివారక + మైనఁగాని

చావనున్నట్టివాని కొ + షధముమాడ్కి.

విదు : అన్నా ! ధృతరాష్ట్రా ! దైవేచ్ఛవలన నీవు నేత్రములచే సంధుఁడ వైతివిగాని బుద్ధిచేఁ గావుకదా ? దుర్యోధనుని దురాచారమును గనులతోఁ జూడలేకున్నను, నా నోటివలన నీ చెవులతోవినుము. నీ ప్రియకుమారుఁడు కుమారాగ్రేసరుఁడు, వంశోద్ధారకుఁడు నీ మహదన్వయమునంతయు నాశముఁజేయ సామగ్రి సిద్ధపఱచు చున్నాఁడు. నిశ్చయముగా నిది నమ్ముము.

ఉ. ముద్దులుమాటగట్టు మణి + పుంజముచే నలరారు మేడలన్  
బెద్దలు పిన్నవారునెటఁ బ్రీతిఁజరిఁచిరో + యట్టితావులన్  
దద్దయు భీత భీతగతిఁ + దాండవమాడుచు నింకమాఁగెడున్  
గ్రద్దలు గబ్బిలంబులును + గాకులుఁ గుక్కలు గుడ్లగూబలున్.

ధృత : నీవు దుర్యోధనుని సమాధానపఱపుము.

దుర్యో : నాయనా ! నీ వీతనిమాటల సమ్మతము. రెండుగడియలు  
ప్రొద్దుపుచ్చుకొనుటకు న్యాయముగా జూదమాడిన నేమిసప్తము?

ధృత : తమ్ముడా ! విదురా ! నేనేమిచేయుదు ? పుత్రమోహ మని  
వార్యముగదా !

విదు : అవును. దైవయోగముమాత్ర మనివార్యముగదా ! అన్నా !  
యిట్టి పుత్రునిపై మోహమా ?

ధృత : కొంచెము పనికొఱకు కుమారుని విడనాడుదునా ?

విదు : (నిర్భయముగా) విడనాడుము. వదలిపెట్టుము. క్రూర  
సంబంధము తగదు. రెండువంశముల కొకమనుష్యుని, ఒక  
గ్రామముకొఱ కొక కుటుంబమును, ధర్మజ్ఞానకు జగంబును  
విసర్జించవలయు. అపకీర్తిదెచ్చు కుమారుని. బుద్ధిమంతుఁడుగాని  
న్నేహితుని, ప్రేమలేనితల్లిని, సిగ్గులేనిభార్యను, కామోద్రేకము  
గల సన్యాసిని, నమ్మకములేని భటుని, యన్యాయకారియగు  
యజమానుని. ఆశగల గురుని, అవిధేయతఁజూపు శిష్యుని,  
అధర్మపరుఁడగు తండ్రిని నిస్సందేహముగా, నిర్వివాదముగా,  
నిరాక్షేపణగాఁ బరిత్యజింపవలయును. మరియు—

దుర్యో : (కోపముతో ఓహో ! శ్రుతిమించి రాగమునఁ బడుచున్నదే ?  
ఓయి విదురా !

క. పగ్గెలు వల్కెదు జనకుని

దగ్గఱ వసియించి యింత + తగునే ? యహహా !

యిగ్గతి నీ బ్రతుకునకె

సిగ్గుపడుమువేగ సాడి + చెప్పఁగనేలా ?

మా కొఱకుఁ గాకపోయినను, మాయన్నపానాదులఁ గూర్చియైన  
సిగ్గు పడుము.

భీష్మ : (కోపముతోలేచి) ఏమేమీ !

చ. ధరణిని నీవెగల్చిన వి + ధంబునఁ దిట్టుచునుంటివోరి ము  
ష్కర ! సభలోపల న్మదము + కన్నులఁ గప్పగఁబెద్దపిన్నయం  
తరువు నెఱుంగ కన్నిటను + ధన్యతఁగన్న మహామహున్, దలన్  
గొఱచిని గోకొన్నగతి + నోటికివచ్చినరీతి నిత్తతిన్.

వియ : పితామహా ! శాంతింపుము, శాంతింపుము.

గీ॥ తాత ! లోకైకపూత త + ధ్యముగఁజెడ్డ  
వారికి న్నీతినుడువ లా + భంబుగలదె !  
పూని వెట్టివేష్టలుచేయు + వానరమును  
బిలిచి భాగవతంబు వి + న్నించినట్లు !

(దుర్యోధనునివంకఁదిరిగి) మహారాజా ! దుర్యోధనా ! మీరు  
నాయందు జాలదయగల్గి మీయన్నమును నాపొట్టనించుచున్నారు.  
అసిగ్గువలననే నేనును జారిపడకుండ మంచిమార్గమును జూపు  
చున్నాఁడను.

భృత : నేనుఁగూడ నిదియే యనుచున్నాఁడను.

వియ : (కోపముతో) ఏమనుచున్నాఁడవు; మన్ననియా ? మసి  
యనియా ? నీవు రెండుతాళ్ళనురాచి యగ్నిహోత్రమును  
బుట్టించితివి.

గీ॥ స్వచ్ఛమైనట్టి కౌరవ + వంశమెల్లఁ  
బాడు సేయంగ వీనిని + బడసితివు  
రాజమీరెడు కర్పూర + రానిమీద  
నగ్నికణికనువైచిన + యట్టులకట !

ఇప్పటికైనఁ దెలిసికొనుము. దుర్యోధనుఁడు పరమమూఢుఁడు.  
వీని మాట వినవలదు.

ధృతి : దీనినిగూర్చియే నాలోనేను దిగులుపడుచుంటి. నీయిష్టప్రకారము  
సభ నిప్పుడే ముగింపజేసెద. అబ్బాయి ! దుర్యోధనా ! యింక  
జూదముచాలు. పాచికలు సలుగఁగొట్టుము.



దుర్యోధ : తండ్రీ ! వారి యసూయావాక్యములనే నమ్మి రంగమునకు భంగముగలుగజేసెదవేమి ? ఒకవేళ నితరులకు దురోదరము క్రూరమైనను మాకిందుహానిలేదు.

ధృత : ఇందెవరికి హానిరాగూడదు. వేసినపందెము తప్పదు. తిన్నగా నాడుకొనుడు. మొదటనిచ్చిన యాకు మారుజేయుట మంచిదిగాదు.

శకు : మీ చతురంగబలమును, మీ సర్వాభరణములును మాకోడితిరింకేమున్నది ?

ధర్మ : సహదేవుని ముక్తాహారమును బందెముఁబెట్టితిని.

భీష్మ : ధర్మనందనుఁడు దేహమునే మఱచియున్నవాఁడు.

శకు : మీసర్వాభరణములలోనే సహదేవుని ముక్తాహారము గలదు.

ధర్మ : ముక్తాహారము లేకున్నమానె. ఇదిగో వినుము.

గీ॥ ఎప్పుడును నాయనుజ్ఞ యిం + తేని దాట  
కుండ వర్తించువాఁడుత్త + మోత్తముండు  
అఖిలసద్గుణగణముచే + నలరువాఁడు  
పిన్నతమ్ముండు పందెము + బెట్టబడియె

శకు : (పాచికలువేసి) ఇదిగో ! ఈపందెముగూడ మేమే గెల్పితిమి, నకులునిగూడ పందెముఁ బెట్టెదవా ?

ద్రోణ : (తనలో) ఆహా ! ముక్తాహార ప్రసంగవశమున సహదేవుఁడోడఁబడెనుగదా !

ధర్మ : (బిగ్గరగ) ఓయి ! శకునీ ! యప్పుడే యేమైనది, ఇదిగోవినుము.

గీ॥ సకల సజ్జనులకు + సంజీవనంబయి  
నాయనుజ్ఞమీద + నడచునట్టి  
గర్వహీను శాంతు + ఖండితవైరిజ  
నకులు నకులు బెట్టి + నాడ విచట.

శకు : (పందెమువేసి) ఆహా ! చూచితివా ? తిరిగి నేనే గెల్పితిని.

ధర్మ : (ఆవేగముతో)

మ. సభవారందఱుచూడ టామ్మని ధనుఁ ధృష్టంకారమున్ జేసి వీ  
రభరామంత్రము మత్స్యయంత్రమును ద ధ్రావంబు దిగ్దంతిదం  
తభయంబుంగలిగింపఁ ద్రుంచెనెవఁ డా ధర్పాతిరేకారి నా  
ధభిధామోదిత విక్రమక్రమకళా ధౌరేయు నింజొడ్డితిన్.

శకు : కానిమ్ము. నేనుఁగూడ నా యదృష్టమును పరీక్షించెదఁ : (వేసి)  
నేనే గెలిచితిని.

విదు : విధి బలవంతమగుటచే ధర్మజుఁడిప్పుడు జ్ఞానశూన్యుఁడును,  
నీతిరహితుఁడు నయ్యెను.

శకు : —ఇప్పుడు భీమునోడెదవా ?

ధర్మ : (దుఃఖికోపములతో) ఇప్పుడు నేనేమి నేయుదు. కాలమహిమ  
యెట్టివారికి ననుల్లంఘనీయ మనుమాట యనుభవముమీఁదగాని  
తెలియదు. (విచారించి) అయినను భయములేదు. ఓయీ  
మామా ! పందెమిదిగో వినుము.

ఉ. హుమ్మన పాదఘట్టనల ధనుర్విచలింప గదాద్వితీయుఁడై  
గిమ్మనకుండ శత్రువుల ధీరేడలంబరిమార్చి పేర్చి క్రో  
ధమ్మునుబట్టఁజాల కమి ధీమ్ముగ దిక్కులుమ్రోయ సింహనా  
దమ్ముల దుర్నిరీక్ష్యుడగు ధీమ్ముని భీముని బందెమొడ్డితిన్.

భీష్మ : (నతలో) ఆహా ! కాలమహిమ !

గీ॥ మించిగదచే హిడింబుఖం ధించి బకుని  
జించి కిమ్మీరునిన్ వధి యించి ఘోర  
సమరమున జరాసంధుజీ వములుగొనిన  
యగణితపరాక్రమునకు నెం ధతగతిబట్టె

విదు : (తనలో) ఓరీ ! శకునీ !

గీ॥ పాచికలు నీయధీనమై పరగుతతన  
నెట్లువైచిన జయము నీ కే లభించు

హాస్యమెంతయు స్వాధీన \* మైనకతన  
నెట్లుపాడిన మోదము \* నిచ్చునట్లు.

శకు : ధర్మనందనా ! యీ పందెము బాగుగాఁజూడుము. (వేసి)  
ఈపందెముగూడ మేమే గెల్పితిమి. పాప మిప్పుడు నీవుదక్క-  
నికెవ్వరునులేరు.

ధర్మ : (దైర్యముతో) కానిమ్మిదిగో వినుము.

చ. ఇమ్ముగు మేడలన్మణుల \* నెల్ల ధరిత్రితలమ్ము. జిత్రచి  
త్రమ్ములనోడి సిగ్గిలక \* తానును బూరుసుఁడెయటంచుఁ జి  
త్తమ్మున నెంచి శూరులగు \* తమ్ములపైతము వీడినట్టివాఁ  
డిమ్మునుజాధముండు సభ \* నెల్లరు సీయనఁ బందెమయ్యెడున్.

అందరు: (తొమ్ము బాదుకొనుచు) అయ్యో ! అయ్యో ! యెంతగతిబట్టె  
నెంతగతి బట్టె !

శకు : (సంతోషముతో) ఓ భగవంతుడా ! నీ విప్పుడే యుండువల  
యును. (వేసి) ఇదియు మేమే గెల్పితిమి.

ధర్మ : (విచారముతో) ఆయిపోయినది.

దుర్యో : ఏమైపోయినది ?

ధర్మ : మాసర్వస్వ మైపోయినది. మారాజాభిమానము సడలిపోయినది.  
మా గౌరవము తీరిపోయినది. మా గర్వము వదలిపోయినది.  
మా సమస్తసామ్రాజ్య మున్నమించిపోయినది. మా యభింధ  
వైభవమును మటుమాయమై పోయినది. ఇంక మీదాసులమగు  
టకు సమ్మతించితిమి. మీపాదములు మాశిరమునమోపిన మోసి  
పనిఁజేయుదుము. మీచేతఁజిక్కితిమి. మీచిత్తమునకు వచ్చిన  
పనినిఁజెప్పి జేయించుకొనవచ్చును. మా దురదృష్టవశము  
మమ్మిపాచికలు దాస్యమున కప్పగించినవి.

దుర్యో : నీవన్నది సత్యమైనను, మాసర్వస్వమైపోయినదనుమాటమాత్ర  
మసత్యము. అమూల్యమైన మాణిక్యముమాత్రము మీచెంత  
నున్నది.

ధర్మ : అదేమియో చెప్పుము.

దుర్యో : ద్రౌపదీమాణిక్యము.

భీష్మ : ఛీఛీ : యెంత నీచమైనమాట ! యెంత నీచమైనమాట !

ధర్మ : బాగుగనున్నది.

అందరు : (అశ్చర్యముతో) అహా ! బాగుగనేయున్నది.

విదు : ఈ బాగు మహాసహ్యాకరముగ నున్నది.

ధర్మ : దుర్యోధనునిమాట ధిక్కరింపఁదగినది కాదు.

ధృత : అగు, నీయభిప్రాయ మూరక త్రోసిపుచ్చఁదగినదికాదు. యీ యోడినదంతయు నొకవేళ యామెమూలమున నైన వచ్చిన రావచ్చును. మీరును మా ద్యాసమునుండి విముక్తులైనఁ గావచ్చును.

భీష్మ : (కన్నులెఱ్ఱజేసి) ధృతరాష్ట్ర ! నోరుమూసికొనుము. నీ గతి యింకముం దెట్లుకాఁగలదో విచారించుకొనుము.

అర్జు : అన్నా ! నేనెక్కువగాఁ జెప్పుటకుఁ జాలనివాఁడనయ్యుఁ జెప్పు చున్నాఁడ, క్షమింపుము. నీవు త్వరపడక విచారించి మరి యాడవలయును.

భీము : నామనవిగూడ నాలింపుఁడు. చిన్న చిన్నగనే యుండవలయు. పెద్ద పెద్దగనే యుండవలయు. మానోటికి తాళము వేయుట లోనే క్షమమున్నది.

ధర్మ : భీమా ! నీమాట నాకేమియు బోధపడకున్నది.

భీష్మ : ఎట్లు బోధపడును ? జ్ఞానమను కవాటము మూయఁబడియున్నది. తెలిసికొనుశక్తి జూదమను మత్తతలో మగ్నమైనది.

దుర్యో : ఏటికాలస్యము, పాచికలు వేయుఁడు.

శకు : ధర్మనందనా ! యేల సంకోచించెదవు ?

దుర్యో : ఈ పందెము నీకుఁ దప్పక వచ్చును. దీనికిమాఱు నీ వోడిన దంతయుఁ బందెముఁ బెట్టితి.

శకు : సందేహింపకుము. యీ యాలస్యము మాకు సరిపడదు.  
కాకున్నచో జేతఁగాదనియైన నుడువుము.

ధర్మ : (కోపముతో) ఏమేమీ ? యీమారు డ్డమించితి. ఇదిగో వినుము.

సీ. నరకకూపంబునఁ డొరలించు నన్యత మే  
భవ్యచరిత్రకుఁ డబ్రబలవైరి  
యన్నిట నుత్తమం డైన ప్రాణేశ్వర  
సేవ యే సాధ్యికి డజీవనంబు  
శాంతిదయాసత్య డసాశీల్యగుణము లే  
యుగ్మలి త్రావిన డయుగ్మబాలు  
మహనీయ సాధున డన్మానంబుపుట్టక  
మున్న యేసతి నేర్చు డకొన్నచదువు

గీ॥ దివ్యసద్గుణవల్లి స డతీమతల్లి  
కాంతలకు మేలుబంతి య డయ్యంతి పాండు  
రాజు కోడలు కాలక డర్మంబుచేత  
నిండుసభలోనఁ బందెమై డనెగడె నేడు.

శకు : పాచికలయందున్న యో కాళికాదేవి ! మమ్మనుగ్రహించు  
సమయ మిదియే. యీ పందెముపై ద్రౌపది సుంచిరి. కాన  
వ్యర్థము గాఁగూడదు. (వేసి) ఇదియు మేమే గెల్చితిమి.

దుర్యోధనుడు, దుశ్శాసనుడు, శకు, కర్ణ : అహహహ, అహహహ, అహహహ (నవ్వుదురు)

దుర్యోధనుడు : నా యభిప్రాయానుసారముగా ద్రౌపదీదాసికూడా వచ్చినది.

విదు : ఏమి ! యీ కటికచీకటి ! యేమి ! యీ పరమాత్ముని మాయ !  
(మూర్ఛిల్లును)

దుర్యోధనుడు : ప్రాతిగామీ ! నీవు శీఘ్రముగఁబోయి ద్రౌపదిని, దోడ్తొనిరమ్ము.

ప్రాతి : చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

దుర్యోధనుడు : భీమా ! యిప్పుడు గూడఁ గ్రుద్ధుడవై యున్నట్లు గన్నట్లు  
చున్నాడవు. ఏమట్లు కన్నులు పెద్దజేసెదవు ?

భీము : కన్నులా ? కన్నులా ? యిప్పుడు నీపైఁ గినుకవహించుట కవకాశములేదు. ఏలయన మా యన్నగారిప్పుడు కోపమను రంగస్థలముఁ గనిప్పింపకుండుటకై శాంతియను తెర వైచి యున్ననారు. మర్యాదయను నేవకుఁడు కోపమను చోరుని దావుఁ జేరకున్నవాఁడు. లేకున్నచోనా—(పండ్లు పటపట గొరుకుచు మీఁదఁ బడఁబోవును)

అర్జు : (పట్టుకొని) అన్నా ! శాంతింపుము, శాంతింపుము.

భీము : (దుర్యోధనునిఁజూచి) లేకున్నచోనా ? యీపాటికిఁ బీనుఁగ రాసులం జూచియుండువు. నీవున్నతావున నొక్క పెద్ద భస్మ రాశియుఁగూడ నుండును.

దుర్యో : (నవ్వుచు) ఈ యాలోచన మొదట నిక్కడనుండి లేచి యల్లదిగో ! నాసేవకపంక్తిలోఁ గూర్చుండి చేయుము. ఏమీ ? ఆకాలము జ్ఞప్తిలేదా ? నన్ను కొలనులోఁ బడవైచి నవ్వితివే ? ఇప్పుడదియంతయు మరుపువచ్చెను గాఁబోలు ! పాపము ! నీవు హంసతూలికా తల్పంబునఁ జాల సుఖపడితివి. ఇప్పుడు నిన్ను రాళ్ళపై, మట్టిబెడ్డలపై బరుండఁబెట్టెద. నాయశ్వములఁజక్తఁగా దోమవలయును. తట్టఁజేఁబూని వీధివీధులనున్న పెంటల నెత్త వలయు. సభాస్థానమున నేవగావించుటకై వేళకు సిద్ధముగా నుండవలయును, ఒకహస్తమందుఁగుఠారము, ఒకహస్తమందుఁ జామరమును బట్టుకొని ద్వారదేశమున నిల్వవలయును. జాగ్రత్త ! లేనియెడల నీవుండవు.

భీము : (మహాకోపముతో) ఓరీ మూఢ దుర్యోధనా ! అన్యాయాజ్ఞిత రాజ్యసంపల్లవదుర్విదగ్ధా ! నోరు కాపాడుకొనుము. నోరు కాపాడుకొనుము.

గీ॥ శాంతిచే నిన్ను ద్రుంప వి + శాంతిలేక  
గొట్టుకొను నన్ను దిట్టబో + కుము దురాత్మ  
ప్రకటముగా విధిచేత జు + ట్టుకొనియున్న  
పాముసంమ్మిది ముట్టిన + బ్రతుకబోవు.

(ధర్మజునిదిక్కై) అన్నా ! వినుచుంటివా.

ఉ. నేరము మేరమీరె నని + నీతికి నింతయు నడ్డులే దహం  
కారము ఘోరమయ్యె ఘన + గర్వము కన్నులదట్టె నెంతయు  
స్థూరుడువీడు నిండుసభ + నోటికివచ్చినరీతి వాగెడున్  
గోరెద నాజ్ఞయిమ్మిపుడె + గుండెలు వ్రక్కలొనర్తు నగ్రజా !

ధృత : కుమారా ! దుర్యోధనా ! నామాట వినుము. ద్రౌపది యిక్కడి  
వచ్చునదికా దామెను రప్పింపకుము.

దుర్యో : వీలరాదు ? వీరామె నోడనేలేదా ?

భీష్మ : ధర్మజుడు తనయొడలు తాను గుర్తింపకయున్నప్పుడోడినాడు.  
మృగయావిహారమున వేటకాడు నిమోన్నతముల గుర్తింపక  
యెట్లు పరుగిడునో, సురాపాన విజృంభణమున దుర్వ్యసనుడు  
మత్తతలో నెట్లు మునుంగునో, ఘోరయుద్ధమున వీరభటుడు  
తన శరీరమునుగూడ మరచి స్వకీయులనునైత మెట్లుదున్నాడునో  
పునఃపునర్విత్తసంగ్రహణకౌతూహలమున పరమ బుద్ధుడుత్యాగ  
మహత్వము నెట్లు తెలియకుండునో, కామోద్రేకమున నింద్రియ  
లోలుడు స్వపరశ్రీభేదములెల్ల విడిచి నిరంతర మెట్లు కాంతా  
ప్రసంగమునంబడి కొట్టుకొనునో, అట్లే సర్వధర్మవేదియయ్యును  
ధర్తనందనుడు రోషావేషమున నొడలుతెలియక ద్రౌపదితోడెను.

దుర్యో : ఎట్లోడినను ఓడినవాడేకదా : ఇదిగాక యొకవేళ యాబంధకి  
యిక్కడికివచ్చిన దానికీర్తి నష్టమగునా ? లోకమం దేకాంత  
కొక్కపతి యుండునో యాకాంత సంసారిణి యసదగుంగాని  
దీనికి బతులేవురున్నవారు. కావున బంధకి యని నిర్వివాదముగా  
వక్కాణింపవచ్చును. అట్టి బంధకికి మానాభిమానములుగూడనా ?  
దాని నేమి చేసినను దోషములేదు.

భీము : ఓరీ చండాలుడా ! యేమంటివి ? (కొట్టబోవును)

ధర్మ : తమ్ముడా ! భీమసేనా ! శాంతింపుము.

దుర్యో : (రోషముతో) ఓరీ నేవకా : వీనికింకను మదము తగ్గలేదు.  
పెడరెక్కలు విఱచికట్టుము.

ప్రాతి : (ప్రవే) జయము జయము మహారాజ !

దుర్యో : ఓరీ ! దాసీని తీసుకొనిరాలేదేమిరా ?

ప్రాతి : మహారాజా ! మీయాజ్ఞ నాదేవికి విన్నవించితిని.

దుర్యో : వినినదా ?

ప్రాతి : ఆఁ వినినది. తోడేలుమాటను సింగము వినినట్లు వినినది.  
తనకుఁ దిరస్కారము సంభవించెనని ముఖవర్చస్సుచేఁ దెల్పినది.

ద్రోణు : నీవు తెల్పినవార్త యామెకు జాణమువలెఁ దగిలినదికాఁబోలును.

ప్రాతి : నిస్సందేహముగా ద్రౌపదీదేవి క్షత్రియపుత్రిక గావుననే దుఃఖమును జయించి క్రోధశాంతికై తలవంచి యూరకున్నది.

దుర్యో : తర్వాత జరిగిన సమాచారముఁ దెల్పుము.

ప్రాతి : ఆయమ ముఖమంతయు వెలవెలబోయి పచ్చఁబడి మూర్ఛాక్రాంతమైనది.

దుర్యో : అట్లే కావలయు. తర్వాత ?

ప్రాతి : చెలులవలనఁ దెలివంది సభాసదులకొక విన్నప మొనర్చుమని నన్నంపెను.

దుర్యో : ఏమని ?

ప్రాతి : “ నేనిప్పు డేకవత్తను, రజస్వల ” నని.

దుర్యో : ఓరీ ! నీవు మరలఁజని యిట్లనుము. “ నీప్రార్థనము విశ్వసనీయముగాదు. ఏకవత్తవైనను, వివత్తవైనను రాకతప్పదు ” అని.

ప్రాతి : (రిచ్చవడి యూరకుండును)

దుర్యో : ఓరీ పోవేమి ? యేమో విచారించెదవు. భీమార్జునులకు భయపడితివా ?

ప్రాతి : మహారాజా ! నా కెవ్వరిభయము లేదు.



దుర్యోధనుఁ: అయిన నేల యాలసించెదవు ?

ప్రాతి : కాని పరమాత్మునకు భయపడు చున్నాఁడను. ధర్మమునకు భయపడుచున్నాఁడను. న్యాయమునకు భయపడుచున్నాఁడను. ఆయమ మహాపాతివ్రత్యమునకు భయపడుచున్నాఁడను. ఈనీచ కార్యమునకై ముందు గాలుబెట్టవలెననిన శరీరమంతయు గడగడ వడఁకుచున్నది. ఆ సతీ శిరోమణిచెంత కేగవలెనన్న పాదములు తొట్టువడుచున్నవి. ఈ యధమాధమ సందేశాహరణభారమున లజ్జ యధికమగుచున్నది, ఆమె ధర్మము, ఆమె గౌరవము, ఆమె యాశ్రితవాత్సల్యము, ఆమె పాతివ్రత్య ప్రభావము, ఆమె సౌశీల్యము, ఆమె ప్రస్తుత మీకార్యము మూలమున ననుభవించెడి నిర్వేదము. బోయిచూచిన నా శౌర్యము మాయమగును. ఇక్కడ నున్న ధైర్య మక్కడకుఁ బోయిన నుండదు. ఆమె మహిమ వలన శక్తి తక్కువై యభిప్రాయము మారును.

దుర్యోధనుఁ: ఏమిరా ప్రాతిగామీ :

ప్రాతి : చిత్తము స్వామీ ?

దుర్యోధనుఁ: బహుసంభాషణమువలదు. ద్రౌపది నీడ్చితెచ్చుటకుఁ బోయెదవా? నీ శిరమును ఖండించుటకు ఖడ్గము నెత్తుమందువా ?

ప్రాతి : ఇట్టి పురుషహీనమగు జీవితముకన్న మరణమే యుచితము. ద్రౌపదీ మహాదేవి నీడ్చితెచ్చునినఁ జింతయగునుగాని యీ ఖడ్గముతోఁ గ్రుచ్చుకొని గతింపుమన్నఁ జింతలేదు. లోక యును నా యెడ ద్వేషము వహించినను నేనామెకడకుఁ జనను. ఆ సాధ్వీరత్నముమీదఁ జేయివైచినచో నా చేయి యట్లే పడి పోవును. ఆ యమ్మ చరణారవిందములకు దేవతలు గూడ నమస్కరింతురు. (అని లోలోపల దుర్యోధనుని దిట్టుకొనుచు నిష్క్రమించును.)

దుర్యోధ : తమ్ముడా ! దుశ్శాసనా ! నీచుఁడు. వానితోనేమి ? నీవుపోయి  
యా బంధకి నిక్కడికిఁబొమ్మకొని రమ్ము. ఏకవస్త్రయఁట. పాపము :  
ఏకవస్త్రయఁట. వస్త్రమూడిపోయిననుసరే. సభామధ్యమున వదల  
వలయును. (దుశ్శా-నిష్క్రమించును)

భీము : అన్నా ! నీవు వినుచుంటివా లేదా ? ఇవి మాటలుగావు, కత్తులు.  
ఈ కత్తులు నా చిత్తమునుగోసి కండ్లచేయుచున్నవి. ఇంతకన్న  
నా కంఠ ముత్తరించి వారిచెంతఁ బెట్టుము. ఏమి మారాడవు ?

గీ. మా బలంబంతయును గట్టా + మంటఁగల్పి  
వెడగు దుర్యోధనునిముందు + వేసి తీవు  
కఠినమైనట్టి డేగ రె + క్కలను గోసి  
యూరపిచ్చుకకడఁ జేర్చు + తీరుదోప.

దుశ్శా : (ద్రౌపదిని వెంటాడుచుఁ బ్రవేశము)

ద్రౌప : ఓరీ విద్యావిహీనుఁడా ! సిగ్గులేనివాఁడా ! చండాలుఁడా ! నే నేక  
వస్త్రనురా ! రజస్వలనురా ! దూరముగా నుండవేమిరా ?

గీ. ఓరీ యధమాధమా యింత + ఘోరవృత్తి  
నన్ను వెంబడించుట నీకు + న్యాయమఁటర !  
గాటమై తనరారెడు + వేటకుక్క  
మంచి లేడిపిల్లను వెంబ + డించినట్లు.

దుశ్శా : ఓసీ ! నీవీ దినమున దుర్యోధన మహారాజుగారి దాసివైతివి.  
ఆ మహారాజు ముందు జయలక్ష్మియే చేతులు జోడించుకొని  
యుండ నింక నీవెంత ?

ద్రౌప : ఓరీ దుష్టాత్మా : హాని కంతమున్నదిరా ! ( సభవంకఁ దిరిగి )  
కబకటా ! యీ సభ గ్రుడ్డిదా ? చెవిటిదా ! మీరందఱుగూడ  
చెవులలో దూది నింపుకొనియుంటిరా ? రాజభయమును మేకులు  
మీ నాలుకలపై నాటెనా ? ఈ సభాసదులందఱు నింతటి భయంక  
రోచ్ఛాసమును, ఇంతటి మహాధర్మ విప్లవమును కన్నులారఁ

గాంచుచుండియు గుడిమీఁది బొమ్మలవలె గ్రుడ్లు వెళ్ళబెట్టుకొని బెల్లముగొట్టిన రాళ్ళవలె మిన్నకున్నవారేకాని, యీ మార్పుని యీ నరాధముని యీ వంశనాశకుని యీ పరశ్రీ పరధనవాంఛా దూషితు నొక్కరేని లేచి “ యిది నీకు తగదు. ఇట్లే యింకను దుష్కార్యాచరణమునకుం గడంగినచో నిన్ను కండకండలుగ ఖండింపకమానము. నీశిరమును తుత్తునియలు గావింపకవిడువ’ ’ మని యెదిర్చి సాహసించి వాక్కాణించి ధర్మమును సంరక్షించు వారు లేరే ? ఇది యేమిపాపము ? లజ్జలేనివారా ? పౌరుషము లేనివారా ? శౌర్యము లేనివారా ? మానము లేనివారా ? తల్లులు లేనివారా ? సోదరీమణులు లేనివారా ? భార్యలు లేనివారా ?

దుర్యోధ : తమ్ముడా ! అది యట్లే వాగుఁగాక. నీవని నీవు గానిమ్ము. దీని వస్త్ర మూడఁబెరుకుము. ఎవ్వరెవ్వ రద్దము వచ్చెదరో నేను నించుక చూచెదనుగాక !

భీము : ఓ భగవంతుడా ! యెంత సంతాప మెంత సంతాపము ! ఎవఁడో యొక్క నీచుఁడు నిండోలగంబున పాండవేయుల పట్టమహిషిపై జేయివైచి బ్రతికిపోయినప్పటిహస్తము లెందులకుఁ గాల్పనా ?

ద్రౌప : ఈ దినమున ద్రోణాచార్యుల ధనువు త్రుప్పుపట్టెనా ? కృపాచార్యుని కత్తి విరిగిపోయెనా ? అశ్వత్థామబాణము నంతరిక్షము మ్రుంగెనా ? భీష్మ పితామహుల నాలుక తెగిపోయెనా ?

అర్జు : తాతగారూ ! ఇంక జాలును. కర్తవ్యమున కనుజ్జయిండు. సహింపవశముగాదు.

భీష్మ : కుమారా : శాంతింపుము, నేనేమి చేయుదు ? మీ ధర్మమే మిమ్ము రక్షించును. అధర్మ మెంతకాలమో నిల్వజాలఁదు మీరందరును గలిసి మీ యగ్రజుని గౌరవమును గాపాడుఁడు మీకిదియే నుపదేశించు కర్తవ్యము.

ద్రౌప : పరమాత్మా ! వాసుదేవా ? నా దుఃఖము నీకుఁ గన్పించుటలేదా ?  
 నా శరీరమం దెట్టి శ్రమగల్గియున్నదో కన్నులనుండి యశ్రుధార  
 లెట్లు గారుచున్నవో నా హృదయ మెంతగా జోఁబించుచున్నదో  
 సర్వజగద్వ్యాపియగు నీకుఁ దెలియకున్నదా ? ద్రుపదరాజ  
 పుత్రికను. అయోనిజను, పాండుమహారాజేంద్రుని కోడలను.  
 కౌంతేయుల ధర్మపత్నిని. పతివ్రతను, ఏకవస్త్రను, కన్నుఁ  
 గానక యీ దుర్మార్గుఁడు కడుంగడు బాధించుచున్నవాఁడు. నాకు  
 నీవుదక్క యింకెవ్వరున్నారు ? నా యవమానమును దూరము  
 జేయువాఁడవు నీవే. నా మానమును సంరక్షించువాఁడవు నీవే.  
 నా గతి విచారించువాఁడవు నీవే. ఓ సర్వజ్ఞమూర్తి! ఓ పరమాత్మా!  
 ఓ జగదీశ్వరా ! ఓ దేవకీనందనా ! ఓ దీనవత్సలాః ఓనాతండ్రీ!  
 శ్రీకృష్ణా !

ఉ. అపదఁజెందియుంటి నిను + నర్థిభజింపఁగ బూనుకొంటి సం  
 దీపితుఁడైన యీ పరమ + నీచునిచే శ్రమఁజెందుచుంటి సం  
 తాపముఁ బాప నీదుచర + ఇద్వయమే శరణంటివేగ రా  
 వే, పరికింపవే, మనుప + వే, భవమోచన ! పద్మలోచనా !

దుర్యో : (నవ్వుచు) ఓసీ ద్రౌపదీ !

గీ॥ కలికి కనుఁగొలుకుల జల + జలస్రవించు  
 బాష్పములనెంచ దాసీని + భవముకొఱకే  
 . యవనిరుహములపైని బా + లాతపంబు  
 కొమరుమించు పెన్నఁగం బ్రొద్దు + గ్రుంకుకొఱకే.

ఇంక నిమిసములో నీవు నా దాసీ సమాజములోఁ గూర్చుండ  
 గలవు. నన్నుఁగాదని నీవు చేయునది యేదియునులేదు.  
 ఓ కుండరదనా ! భుజముపైఁ జొమరమును బెట్టుకొని మోయ  
 వలయును. ఇదిగో నా పాదము లొత్తవలయును.

ద్రౌప : ఓ మూఢదుర్యోధనా ! యేల విష్ణువీగెడవు ?

గీ. అరరె నీ కాళులొకలెక్క † యా దురాత్మ !  
 వినుము నా ప్రాణనాధులే † యనుమతించి  
 నట్టులయినచో నభిమాన † మవలద్రోసి  
 కుక్క కాళులంగడిగి త్రా † గుదును సుమ్మ.

అమితదుఃఖ ముబ్బినను నా ప్రేమము నా భర్తలమీఁదఁ దక్కువ  
 కాదు. ఈ శరీరము పొందవులది. వారెట్లుచేసినను సమ్మతించెద.

అందఱు: అమ్మా ! మేలు మేలు. నీ పాతివ్రత్య ధర్మమునకుఁ జాల  
 సంతసించితిమి.

ద్రాప : ఓ మహాజనులారా ! నేను దుర్యోధనుని గృహంబున సమస్త  
 సేవను జేయుటకు హృదయపూర్వకముగా నంగీకరించితినిగాని  
 దయయుంచి యితనికి నే నెట్లు దాసినైతి నో తెలుపవేఁడెద,

దుర్యో: నేనే తెల్పెద వినుము. ధర్మజుఁడు సామ్రాజ్యమంతయు నోడి  
 నల్వర తమ్ముల నోడి తన్నోడి నిన్నొడెను. కాన నీవు మాకు  
 దాసినైతివి.

ద్రాప : మొదట తన్నోడి పిమ్మట నన్నొడెనంటివిగదా ; యైన నన్నేల  
 దాసీవని పిలిచెదవు ? ఈ మహాసభలో సమస్త ధర్మాధర్మవేత్త  
 లగు పెద్దలెల్లరును విచ్చేసియున్నవారు. ఈ కృత్యము న్యాయము  
 ననుసరించియున్నదా ? ఇందు ధర్మవ్యత్యాస మేమియునులేదా ?  
 తాను పరాధీనుఁడైనప్పు డీతరుల నోడుట కధికారముండునా ?  
 ఇది గ్రాహ్యమా ? విశదీకరింప వేఁడుచున్నదానను.

అందఱు: (మౌనము ధరించి యూరకుందురు)

వికర్ణు : (లేచి) ఇది యేమన్యాయ మిది యేమన్యాయము :

చ. కలనయిన నృహత్ములను † గాంచఁగబోని మహాపతివ్రతా  
 తిలకము, ధర్మవేదత, యు † ధిష్ఠిరురాణి, మహాత్మురాలు స  
 భ్యులు దయచేసి న్యాయపథ † మునె వివరింపుఁడటన్న జేతులన్  
 నలుపుచు నూరకుండెదరు † న్యాయమె ? ధర్మమె ? యో సభాసదుల్.

కర్ణు : చాలుఁజాలు వికర్ణు : చాలుఁజాలు. ఊరకొనుము.

వికర్ణు : నేనేల యూరకుందును ? తనకు దెలిసినంతవఱ కన్యానుము జరుగుచుండ నుపేక్షింపక న్యాయమును విశదీకరింపవలయును. పెద్దల వాక్యములు నన్నురకొననీయవు—కానిండు. మీరందఱెంత యుదాసీనత్వ మూనినను, నేనుమాత్ర మిట్టి సభలో నింతటి ఘోరము జరుగుచుండ సహింపఁజాలను. ద్రౌపది యే విధముచేతఁ జూచినను దుర్యోధనునకు దాని కానేరదు. ఇది ముమ్మాటికి నిశ్చయము.

దుర్యో : ఓ బుద్ధిహీనుడా ! యెందులకు కానేరదురా ? నీవు చిన్నవాఁడ వయ్యయు బెద్దలయెదుట సిగ్గులేక మాటలాడెదవా ?

వికర్ణు : సిగ్గెందులకు ? సిగ్గెందులకు ? నే నెవ్వరితోనైన జూదమాడితిని : నే నెవ్వరినైన మసిబూసి మారేడుగాయఁజేసి యోడించితిని ; నేను నిష్కపటులై ధర్మస్వరూపులైన యన్నదమ్ముల కపకారముఁ గావించితిని ; లేక యితరుల యున్నతస్థితిఁజూచి యోర్వలేక పోయితిని : నేను—

దుర్యో : ఓరీ నీచుడా ! దానియని చెప్పవేమిరా !

విక : ద్రౌపది పాండవుల కేవురకు ధార్యయా ; యొకనికి ధార్యయా ?  
దుర్యో : అవు నేవురకును.

వికర్ణు : ఏవురికేయైన నొక్కఁడెట్లు పందెముబెట్టుట కధికారియగును ?

దుర్యో : కాదుకాదు. నేను మఱచితి నిదియొక్క యరునకే.

వికర్ణు : అవు నర్జునునకేగదా !

దుర్యో : అవు నర్జునునకే.

వికర్ణు : అయిన నర్జునునిధార్య నోడుటకు ధర్మరా జెట్లుధికారియగును ? ఎవడైన వీధిలో జూదమాడుచు నీ రాజ్యము పందెముబెట్టి యోడి పోయిన నీ వొప్పుకొందువా ?

దుర్యో : ఇదియు నొక ప్రశ్నయేనా ? పాండవులేవురును సమభావంబున వర్తింతురు. కావున నర్జునుని సొమ్ము ధర్మరాజు సొమ్మే.

వికర్ణు : ఇది తలక్రిందుమాట. వస్తువాహనాదులయందట్లు చెల్లిన జెల్లును గాక; మానాభిమానములుగల వ్యక్తి విషయమున నట్లు చెల్లదు. ఇదియుఁగాక తమ్మునిభార్య పుత్రితో సమానము. పుత్రిపై నల్లనకుతప్పఁ దండ్రీ కధికారములేదు.

దుర్యో : ఈవేట చాటున జరిగినదికాదు. చతురంగమును మహా రణ్యముననే జరిగినది.

వికర్ణు : నీవు చతురంగమును నరణ్యంబుననే నీ శౌర్యమంతయుఁ జూపితివి. మహావిజయమును బొందితినిని సంతోషింపుచుంటివి.

దుర్యో : చిన్నవాండ్రతో మేము మాటాడము. అట్లు మాటాడిన మా పెద్దతనమునకు లోపమువచ్చును. చాలుఁజాలు వికర్ణా ! నీవు మాకు నేటినుండి శత్రుసమానుఁడవు.

వికర్ణు : శత్రుఁడనైనను భయములేదు. నీ బెదరింపులకు బెదరువాఁడను గాను. నీ క్రోధవాక్యములకు భీతికిఁజెంది సత్యమార్గమునుండి వెనుకంజ వేయువాఁడనుగాను. నీ యిచ్చకముల కాసించి పాథు సజ్జనులకు ద్రోహ మొనర్చువాఁడను గాను. నేనొక్క భగవాను నికిఁ దప్ప నింకెవ్వరికిని భయపడువాఁడను గాను.

దుర్యో : అయిన నీవు చచ్చుటయే వాస్తవమ్ము. ఎవరినైన సాయముఁ దెచ్చుకొమ్ము. (అని భీష్మాదులం జూచుచుం జూచును)

వికర్ణు : నేను జచ్చినను మంచిదే కాని నీవు మాత్రము బాగుపడవు హాహాహాహా ! ఎంత సాహసమునకు దొరకొంటివి : చీచీ, నీ జన్మముగూడ నొక్క జన్మమేనా ! అయ్యయ్యో !

గీ॥ పాలవెల్లివంటి \* భరతవంశంబునఁ  
బుట్టి యందె చిచ్చు \* బెట్టి తీవు  
తరులయందుఁబుట్టి \* తరులనే దహియించు  
నట్టిదావపహ్ని \* యనువుదోష.

దుర్యో: సరే, ఇప్పుడు నాపైఁ గత్తిగట్టి ద్రౌపది కేమిసాయముఁ జేయుదువో చేయుము. చూచెదఁగాక :

వికర్ణు: తుచ్చమగు మనుష్యులసాయ మాయమ కక్కఱయేలేదు.

క. స్ఫూర్తిని గర్తయు భర్తయు  
హర్తయునౌ శౌరి యీమ + హాసాధ్వికి సం  
పూర్తిసహాయతఁ జేయఁడె  
నేర్తువె తత్కరుణజెంద + నీవు దురాత్మా!

ఆయనయే యిప్పు డిప్పతివ్రతాతిలకమునకు రక్షకుఁడై యున్నాడు.

దుర్యో: దుశ్శాసనా! అరక్షకత్వ మెట్టిదియో కనుఁగొనియే తీరవలయును. ముందు చీరె విడుపుము. (దుశ్శా—చీరను లాగును.)

ద్రౌప: (దుఃఖించుచు) ఓయీ దుర్యోధనా! ఇదియేమి అన్యాయము? నీవు మనుష్యుడవుగావా? నీకు మానాభిమానములు లేవా? ఒకవేళ నేను దాసినైనను, దాసికిమాత్రము మానభంగముఁ జేయ వచ్చునా? నీకును నావంటి తోఁబుట్టు వున్నదికదా! కటకటా! నా విన్నప మాలింపుము. నేను నేటినుండి నీ భార్యకు సమస్త విధంబుల దాస్యముఁ జేయుదును. నాచీరెను విడిపింపకుము.

దుర్యో: ఓసీబంధకీ! చీర విడిపించినను, రవిక విడిపించినను అంతయు మాదయతో నున్నది. జూదములో గెల్వఁబడినసొమ్ము నెట్లు చేసికొనినను మాకు స్వాతంత్ర్యమున్నది.

ద్రౌప: (దుఃఖముతో) హా పరమాత్మా! మురారీ! దీనబంధూ! దయా సముద్రా! గోవింధా! భక్తప్రియా! వైకుంఠవాసా! రక్షింపుము.

గీ. అక్కటక్కట దుర్యోధ + నాది దుష్టు  
లెంచి మదమున నన్వేంబ + డించినారు  
అతిభయంకరరావము + లడరుచుండ  
సింగ మావును ముట్టడిం + చిన విధమున.

దుశ్శా: ఓసీ! ప్రభువుగారి యాజ్ఞయైనది. చీర విడుపుము. (చీరలాగును)



ద్రౌప : ఓరీ : నీకేమి పోవుకాలము వచ్చినదిరా : అబల మానంబు  
 దీయుట యొక పౌరుషమటరా ? ఓరీ కుమతీ ! ఓరీ దురాచారా :  
 నా మాట వినుము. నాపైఁ జేయివైవకుము. నీ వంశము  
 నిర్వంశము కాఁగలదు. (అని ఘోరముగ దుఃఖించుచు నొకచేతఁ  
 జీరఁబట్టుకొని యొకచేయిఁ బయికితెత్తి) ఓ అనంతా ! ఓ గరుడ  
 వాహనా : ఓ కౌస్తుభభూషణా ! ఓ కమలదళ విశాలలోచనా :  
 యింత నిర్దయ తగునా ? రక్షింపుము. రక్షింపుము.

దుర్యోధ : దుశ్శాసనా ! నీకు నేఁడింత కనికర మెక్కడనుండి వచ్చినది.  
 చూచెదవేల ?

ద్రౌప : స్వామీ ! చరాచర మూలకారణ : ఆశ్రిత పక్షపాతా ! నిఖిల  
 కల్యాణ గుణగణసమేతా ! ఆదినారాయణా ! అనంతా ! అచ్యుతా !  
 ఆదిపురుషా ! అవ్యయానందా ! హరీ ! గోవింద ! గోవింద !  
 యింత నిర్దయతగునా ? నీకు నే నొనర్చిన దోసమేమి ? నేను  
 గావించిన ఘోరపాపమేమి ! నే నాచరించిన మహాపచారమేమి ?  
 అయ్యో ! నా మొర నీవే యాలింపనిచో నింక దిక్కెవ్వరు ?  
 నా తండ్రీ ! నా మ్రొక్కును, నా దిక్కును నీవేయని సర్వకాల  
 సర్వావస్థలయందును నమ్మినదానిపై నింత యుపేక్షయుచితమా?  
 చెల్లెలిని నిండుకొల్వులోఁ బరాభవింపనుండ నూరక మౌనముద్ర  
 వహించుట నీకుఁగావున సరిపోయినది గాని యింతెవ్వరికిని  
 జెల్లదు. హా ! అనాధనాథా ! ఆపన్నరక్షకా !

సీ. సకలేశ, దీనర + క్షక, లోకనాయక,  
 యవ్యయానంద సిం + హాసనస్థ  
 పద్మలోచన, పాప + భంజన, భవబంధ  
 మోచన, మురహర + పుణ్యపురుష,  
 గరుడవాహన, గోపి + కా మనోహర, రుక్మి  
 జీవర, మహనీయ + దేవదేవ,  
 బృందావనవిహార + కుందమందారహా  
 సా, మహాత్మా, యదు + సంప్రదాయ

గీ. కనకవనన, శుభాంగ లో † కత్రయ పరి  
పాలనసమర్థ, కల్యాణ † శీల, యెట్టు  
లరసిచూచిన దిక్కులే † దయ్య నీవె  
గాచినను గావకున్న నన్ † గన్నతండ్రి !

నిన్నెంతని కొనియాడుదు. నీ మహిమ మెంతవారికినిగూడ  
నగమ్యగోచరముగదా : (ధ్యానించుచుండును.)

దుశ్శా: ఓసీ : యీటక్కులు చాలించు. మర్యాదగా నెంతచూచినను  
నీవు వినునట్లులేదు. (అని బలాత్కారముగ చీరనులాగుచుండును.)

ద్రౌప: రమ్మ రమ్మ. ఓ అంతర్యామి : ఓ గరుడవాహనా : రమ్మ  
రమ్మ. ద్వారకానగరమును నిర్మించితివి. గోపికల మానంబు  
రక్షించితివి. హింసాపరుడైన కంసుని వధించితివి. సాధు  
శేఖరుడగు వసుదేవుని చెఱవిడిపించితివి. ఆ మహాకార్యముల  
కన్న నిది యంతభారమా ? ఆ సంకటములకన్న నిప్పుడు నా  
కష్టముల దొలగించుట యంత యెక్కువైనదియా ? ఆకాశము  
నుండి నన్నుఁ బడద్రోయకుము. రమ్మ రమ్మ. నాచీరెను  
విడచినదాక నుపేక్షింపకుము. నాప్రాణవాయువు లంతరిక్షంబున  
కెగిరిపోవు వఱకు మౌనముద్ర వహింపకుము. అయ్యయ్యా :  
యెంత ప్రార్థించిన నంత యుపేక్ష యుదయించె నిది యేమి  
పాపము !

సీ. అల యదితి స్తన్య † మానుటచే దేవ  
తలకు సౌఖ్యంబును † దార్పితీవు  
అల కోసలాధినా † ధాతృజపాల్దాగు  
కతమున మునులను † గాచితీవు  
అల దేవకీ స్తన్య † మానుటచే గోప  
కులముఁ బావనముగా † సలిపితివు  
అల యశోదా స్తన్య † మానుటచేత న  
క్రూరునకు శుభంబు † గూర్చితివు

గీ. కానిపూతన పాల్కొన్ను † కతననేమొ  
 నన్నునింతచిక్కుపెట్ట † బన్నివాడ  
 వీవె యిటుసేయ నాకు ది † క్కెవ్వరింక  
 భవ్యకరుణానుభావ ! గో † పాలదేవ !

తండ్రీ! మానభంగముఁ జేయుటకన్న నన్ను నశింపఁజేయుము.  
 ఈరంగస్థలమునే రుద్రభూమినిఁ జేయుము. ఈవస్త్రమునే ప్రేత  
 వస్త్రమును జేయుము. ఈభాష్యమునే కర్మోదకమును జేయుము.  
 స్వామీ! యెంతవేడినను నాపై నిసుమంతయైన జాలిఁబూనవై తివి  
 గదా? హా ముకుందా! హా గోవిందా! హా అశరణశరణ్యా! హా  
 అవ్యయానంద సామ్రాజ్యసింహాసనాధీశ్వరా! హా భక్తవత్సలా!  
 హా ఆపన్నివారకా! హా కృష్ణా! హా ద్వారకానాసా! యెందుంటివి?

శా. శ్రీకాంతా! యని వేడగా గజపతిన్ † జేపట్టగా నేగితో?  
 లోకేశా యని వేడగా దనుజబా † లున్ బ్రోవ విచ్చేసితో?  
 కాకుత్స్థా! యని వేడఁగా మునితతి † న్నావన్వనిం జేరితో?  
 హా కృష్ణా! యదునందనా! యిచట లే † వా? ద్వారకానాయకా!

దుర్యో: ఓసీ ద్రౌపదీ! యీ వెట్టిగోలయేల? నా మాటవింటివేవి—

కర్ణ : ఓసీ! పాంచాలీ! పరమదరిద్రులగు పతులేవురై ననేమి? పదుగు  
 రై ననేమి? మహారాజాధి రాజగు దుర్యోధనుఁ దొక్కఁడు  
 చాలఁడా సుఖపడుటకు?

అర్జు : (లేచి యట్టహాసము చేయుచు) ఓరోరీ! గర్వోన్మత్త చిత్త!  
 యేమంటివిరా? (సభదిక్కై) మహాత్ములగు నో సభాసదులారా!  
 నా ప్రతిజ్ఞ నాకర్ణింపుఁడు—

ఉ. అర్జునసప్త కావృతధ † దాధిపుఁడె యమపుత్రురాణినిన్  
 గర్జకతోరవాక్యముల † గర్వము కన్నులుఁగప్పుఁ బల్కునీ  
 దుర్జయపూరపూరితమ † దున్ బలు నీచుని సూతపుత్రునిన్  
 గర్భునిగోసెధంగలనఁ † గాకులునక్కలు మూఁగియాడఁగన్.

అందరు: (భయమభినయింతురు.)

దుర్యో: (తన తొడ నెక్కుమనియు, దన్ను గొఱిలించుకొనుమనియు ద్రౌపదికి సన్న జేయును.)

భీము: (మహాగ్రుఁడై లేచి గద సారించుచు) ఓరీ చండాలా! ఓరీ పరమపాతకీ!

చ. పడఁతిని సత్పత్నివ్రతను ♦ భవ్యచరిత్రను నిండుకొల్పినన్  
గడుకొనియాడ్చి తెచ్చి యను ♦ కంపవహింపక కట్టుపుట్టమున్  
విడువ ననుజ్ఞనిచ్చి యవి ♦ నీతిఁదొడన్ వనియింపుమన్న యో  
వెడఁగ! దురాత్మ! నీతొడలు ♦ భీమగదన్ బొడియైపడుంజుమీ!

(సభదిక్కుయి) కురువృద్ధులారా! కురువృద్ధులారా! విను  
చుంటిరా! యీమూఢదుర్యోధనుఁడు—కాదుకా దీమహారాజు  
దుర్యోధనుఁడు తన తొడ నెక్కుమనియు, దన్నులింగనము  
గావింపుమనియు, బతివ్రతాగిరోమణికి సన్నచేయుట మీరెల్లరుఁ  
జుచుచునేయున్నారు. కావునమహారాజుగారికోర్కి యెన్నఁడును  
వ్యర్థము కాఁగూడదు. కాన,

గీ. అశనిసంకాశమైనట్టి ♦ యస్మదీయ  
ముష్టితోమ్ము నాలింగన ♦ ముం బొనర్చు  
వీర శత్రుంజయంబని ♦ పేరుగొన్న  
యీగదాదండ మంకము ♦ నెక్కుఁగాక!

ఇట్లు నేయనేని మాతాపితలగతికిం దప్పినవాఁడనగుదును.

దుర్యో: చూచెదనులే. (దుశ్శాసనునితో) తమ్ముడా! యెన్నిమారులు  
చెప్పిన నూరక చూచెదవేమి! చీరెను లాగుము.

దుశ్శా: (ద్రౌపదితో) ఏమే! పెనఁగులాడెదవు. (అని జల్మిని జీరె  
విప్పఁబూనును.)

ద్రౌప : (తొలఁగిపోఁబోవును.)

దుర్యో : దుశ్శాసనా! ఆ బంధకి యెక్కడికో పోఁబోవుచున్నది. కొప్పుఁ బట్టుకొని యీడ్చి మరి చీరెవిడుము. (దుశ్శాసనుఁడట్లుచేయును)

భీము : (క్రొధముతో రోజుచు) ఓరీ దుశ్శాసనా :

చ. స్థిరముగ యజ్ఞమంత్రముల † చేతఁ బవిత్రములైనయట్టి పెన్నెరులనుబట్టి యీడ్చి యతి † నిఘరవాక్యము లాడుచున్ననిన్ గురుతరవక్షము న్నగులఁ † గొట్టి వధించెద రక్తధార నీ సరసిజనేత్ర వెండ్రుకల † జక్కఁగఁబూయుచుఁ జిక్కుఁదీసెదన్.

దుశ్శా : ఊఁ. అన్నియుఁ జేసితివిలే. నోరుమూసికొని చచ్చినట్లు పడియుండుము. ఓసీ కులటా ! నీవేషములు నాచెంత సాగిరావు. చీర విడిచెదవా? లేదా? (బలాత్కారముగఁ గొంతవఱకు లాగును.)

ద్రౌప : (ధ్యానము నటించి) అనాధరక్షకా ! ఆశ్రితవాత్సల్య జలధీ : అశరణశరణ్యా : హా కృష్ణా ! ద్వారకావాసా! యెచ్చటనుంటివి ? యేమి చేయుచుంటివి ? ఇట్టి మహావస్థయందు నీవుతక్కనింకెవ్వరుదిక్కు? రక్షింపుము, రక్షింపుము. ఒకహస్తము పైకెత్తి ప్రార్థించుచున్నను, “ దేహాభిమానము వదలక, స్వాతంత్ర్య మవలంబించి రెండవహస్తమున మానసంరక్షణ మొనర్చుకొనుచుంటిని. ఇంక నాతోనేమిపని ” యని యుపేక్షించితివా యేమి ? కోపించితివా యేమి ? ఇదిగో దేహాభిమానమును విసర్జించుచున్నదానను, ఇదిగో స్వాతంత్ర్యమును బోగొట్టుకొనుచున్నదానను, ఇదిగో సర్వధర్మములను బరిత్యజించుచున్నదానను. నిన్నొక్కనినేనమ్మి నీపాదారవిందములే హృదయంబునం బదిలపరచి నీ నామామృతమునేక్రొలుచు నిన్నే శరణుబొందుచున్నదానను. ఇంక నన్నెట్లుచేసినను నీదియే భారము. నీయిష్టమువచ్చినట్లుచేయుము. నీచిత్తమునకు వచ్చినరీతిఁ గావింపుము.

మ. సరసీజేక్షణ! రుక్మిణీవర! హరే! ✱ సర్వేశ్వర! శ్యామసుం  
దర! వేదాంతవిహార! సంతతమునీం ✱ ద్రధ్నేయ! దీనావనా  
దర! దామోదర! పాపదూర! పరమా ✱ త్మన్ పాహిమామన్యథా  
శరణం నాస్తి మమ త్వమేవ శరణం ✱ స్వామీన్! కృపాంభోనిధే!

(అని రెండుచేతులం బైకెత్తి జోడించి ధ్యానము గావించును.)

దుశ్శా: (చీర నొలిచి యింకొకచీర యుండుటంగని) ఈ గయ్యాళి యేక  
వస్త్రనని చెప్పి రెండు వస్త్రములు గట్టుకొనియున్నది. (మరల  
విప్పి) యింకనొకటియున్నదే: (అని చీర నొలిచిన నింకొకటి  
యుండుటంగని పెక్కుచీరలను విప్పి) నాచేతులు పడుచున్నవి.  
ఈకులట యెన్ని చీరలఁ గట్టుకొనియున్నది: అబ్బా! (అని  
చతికిలఁబడును.)

అందరు: ఆహా! ద్రౌపదీదేవి పతివ్రతాధర్మము: భగవంతుని యనుగ్ర  
హము పూర్ణముగా లభించినది. ధర్మము జయించినది. సత్యము  
నిలిచినది.

కర్ణ: ఆహా: దుశ్శాసనా: నివ్వెరపాటు జెందెదవేల? నీపని నీవు  
తీర్చితివి. సేవకా: నీవీచీరలన్నియుఁ గొనిపోయి రాణివాసము  
నకు సమర్పింపుము.

ధృత: (ఉల్కిపడి) ఇదియేమి దుర్యోధనా: యిటురమ్ము: నీకిది  
మంచిదికాదు. తల్లీ! ద్రౌపదీ: నీ కారణంబున మావంశము  
పవిత్రమయ్యె: మూఢులై నీ కపకృతినొనర్చిన నా కుమారుల  
క్షమింపుము. నీమహిమము మెచ్చితి. ఏదియేని వరంబుగోరుము.

ద్రౌప: మామా: నాయందు దయగల్గి వరంబిచ్చెదనంటిరి. కావున  
నానాథుల చెఱునుండి విడిపింపుడు.

ధృత: అట్లే. ఇంకొకటి కోరుము.

ద్రౌప: నానాథుల శాస్త్రాస్త్రంబుల నిండు.

ధృత: మంచిది: ఇంకొకటి కోరుము.

ద్రౌపది : క్షత్రియకన్యల కింతయే యధికారముగలదు.

ధృత : మంచిది. నీ భర్తలను సమస్తసామ్రాజ్యముతో విముక్తులను గావించితిని.

దుర్యోధనుడు : (అప) మామా! మాతండ్రి మన ప్రయత్నమంతయు వ్యర్థముగా జేసెనుగదా ? నేనేమిసేయుదు ?

శకు : (అప) ఇంకను మించినదిలేదు. మరల జూదమనియే రప్పించి యప్పుడు పండ్రెండు సంవత్సరము లరణ్యవాసంబును, ఒక సంవత్సర మజ్ఞాతవాసంబును జేయునట్లునిబంధనమేర్పఱచుదము. దీనింగూర్చి యేకాంతముగ విచారితము. (దుష్టచతుష్టయము నిష్క్రమించును.)

ద్రౌపది : మామగారూ ! యింక మాకు నెలవిండు !

ధృత : మంచిది. (పంచపాండవులును, ద్రౌపదియు నిష్క్రమింతురు.)

భీష్మ } మేమును బోయెదము. (నిష్క్రమింతురు.)  
ద్రోణ }

ధృత : చిత్తము. విదురా ! నన్ను లోనికిం గొంపొమ్ము. (అని యందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

# కు రు క్షే త్ర ము

[ అను సంపూర్ణ మహాభారతం ]

తృ తీ యాం క ము

ప్రథమ రంగము - ఆరణ్యము

( తర్వాత రుక్మిణీ సత్యదామణి ప్రవేశించురు )

సత్య : అక్కా ! నీకుఁ దప్పని దోషకున్న ద్రాపదిని మందడిగెదను.

రుక్మిణి : మందా ? మందా ? నీకంత గొప్పరోగ మేమివచ్చినది ?

సత్య : ( అనుమానముతో ) ఏమియులేదు.

రుక్మిణి : అదిగో : అనుమానించుచుంటివి. సంగతియేమో చెప్పుము.

సత్య : నీ చక్కదనమును జూచి నా నాథుఁడు నా యెడ ననుగ్రహముఁ  
దప్పి నీయందు దయగల్గి యున్నవాఁడు. అయ్యయ్యా !

మ. అనుకూలంబుగఁ గాలమున్ గడపుచున్ + హాళిన్ విడంబించుచున్  
నను నెక్తాలము బ్రేమఁజూచుచు మహా + నందంబు సంధించుచున్  
మనమందేదియు నన్యకాంతల స్మరిం + పంబొని నాథుండు నే  
ననినంతం గడురొయుచుండ నెటులీ + ప్రాణంబుల నిల్పుదున్

రుక్మిణి : ఆహా ! చెల్లెలా ! నే ననఁదగినమాటయే నీ వంటివి. ఎవ్వరి  
జోలికిని బోవక యే ముచ్చటయు నంటించుకొనక యెట్లో కాలము  
గడుపుచున్నను, నన్నుఁజూచి నీ కన్ను లోర్వకున్న విదియేమీ  
పాపము !

సత్య : (కోపముతో) నా కన్నులా ! నా కన్నులా ! నారాయణ ! అను  
కొనుము.

రుక్మిణి : ఆహా ! చెల్లెలా ! మాటిమాటికిఁ గోపముఁ దెచ్చుకొనెదవేమి ?



సత్య : అవునవును ! నిన్ననుట పొరపాటే. ఉమింపుము ; శ్రీకృష్ణుని నా నాథుని బహిఃప్రాణమవగు నీవనినతోడనే మహాప్రభియనె. నింక నేను ధన్యురాల నై తినిగదా యని సంతసింపవచ్చినప్పుడు కోపమా ?

రుక్మిణి : ఇవియన్నియు నేర్పుమాటలు, నాకు రేయుఁబవళ్లును సమానమే. దినములు, వారములు. నెలలు, సంవత్సరములు నా నాథుని దర్శనము గల్గకపోయినను వచ్చిననాడే నా యాశయంతయుఁ బండెఁగదాయని యుప్పొంగుచుండ నిటువచ్చు నటుపోవును. నిముషమైన నుండఁడు. పోనీ, నేనైననేమి, నా చెల్లెండైననేమి సుఖించినఁ జాలుగదా యని సంతసించుచుండును.

సత్య : మంచిది. మంచిది. నీ వెప్పుడు నిశ్లేపల్కుచుండువు. మాయలు పన్నుటలో నీవంటివా రింకొకరు లేరు.

రుక్మిణి : (శాంతించి) నీ కేమిలోపము గల్గుచున్నదో చెప్పుము ?

సత్య : నేను నీవలె నా గృహంబునకు రాఁడని చెప్పను. ఆ వచ్చిన నిముషమైన నీమీఁది ధ్యానమే. ఒక్కరెప్పపాటైన నుండునో, యుండఁదో, మీఁది యుత్తరీయముగూడఁ దీయకయేపోవును.

రుక్మిణి : అవును. లోకులెల్ల సహజముగ నిశ్లే తలంతురు.

సత్య : నీవేమైన సనుకొమ్ము. విశ్వయముగా నీ మోహమను వలలోఁ జిక్కి నా ప్రాణేశ్వరుఁడు నన్నుఁ గన్నెత్తియైనఁ జూచుటలేదు. జడముట్టి బాసచేసెద. నమ్ముము. ఇందుచే నీకు నేను భయపడు చుంటిఁ గావున ద్రాపది నుపాయ మడిగెద.

ద్రావ : (ప్రవే)

రుక్మిణి : అమ్మా ! ద్రాపదీ : కూర్చుండుము.

సత్య : ఓహో ! శక్తిలేని రోగిదగ్గరకు వైద్యుఁడే వచ్చినాఁడెంత యదృష్ట మెంతయదృష్టము !

ద్రావ : ఆహా ! అనవసరంబుగ స్తోత్రమను వంటెన కట్టఁబడుచున్నది.

సత్య : అమ్మా ద్రౌపదీ! నానాధుఁడు రుక్మిణీమీది ప్రేమచే నాయందు  
దయదప్పె. దీని కుసాయమున్నఁ జెప్పము.

ద్రౌప : ఇయ్యది లోకసామాన్యముగా నెల్లరికున్నదేగాని, పతితో  
ననుకూలముగ మాటలాడుట, పతి సుఖదుఃఖములలోఁబాల్గొనుట  
మున్నగు పతివ్రతాలక్షణములే దీని కుసాయము.

సీ. పతి యెంతటి కురూప + వంతుడై యుండిన  
నతనిసేవయె మహా + వ్రత మటంచుఁ  
బతి యెంతటి మహావి + పద్ధశనుండినఁ  
బరికించి యతఁడె దై + వంబటంచు  
బతి యెంతటి దరిద్ర భావంబునందున్నఁ  
బృథివి నాతఁడె పెద్ద + నిధి యటంచుఁ  
బతి యెంతటి కఠోర + వాక్యములాడిన  
మనముల వాని దీ + వన లటంచుఁ

గీ. బతికి సేవలఁజేయుచుఁ + బతియనుజ్ఞ  
మీఱకెంతయుఁ బతికి న + మేయసుఖము  
గలగఁజేయుచునుండు నే + పాలఁతి యట్టి  
సతియె క్షితితలమునఁ బతి + వ్రత యనఁబడు.

రుక్మి : సత్యకిదియే తప్పక బోధింపవలయు. ఇది యీమెకుఁ జాల  
యవసరము.

సత్య : యెందుల కెకసక్త్యైములాడెద వింకఁజూడుము. నానాధు నెట్లు  
లోఁబఱచుకొందునో ?

రుక్మి : అయినచో నీచెంతవచ్చియైనఁ దొంగిచూడను. నాప్రాణేశ్వరు  
నొక పలుకైనఁ బలుకను. నావిధినిగూర్చి దూరెదను. నిష్కారణ  
ముగా నాపై నెవముఁ బెట్టెదవు. నిజమాడిన నిష్ఠురముగాని  
యొక్కసారి ప్రాణనాధుని శాల్వకున్న యత్తరు పెవ్వరిదో  
చూడవలయును. ఎవ్వరుప్రాణనాయకుని వెండుకలు చిక్కుడిసి

సంపెంగనూనెతో నూరుమారులు దువ్వెదరో, ఎవ్వరు దీనము  
నకు వేయివేసములను వేయుదులో, ఎవ్వరు లెక్కకు మిక్కు  
టంబుగ మల్లెపూవులం దొల్చి కుల్కుచు నాయంత సౌందర్యవతి  
లేదని విజ్ఞప్తిగుచుందురో, యెవ్వరు ప్రాణేశ్వరునిఁ దన కొంగున  
ముడిజైచుకొని యుండిరో, ఆ మహాభాగ్యవతి ! ఆ మహారాజ్ఞి !  
యా త్రిలోకసుందరి నీవేకదా ! ఇదియునుంగాక.

సీ. శ్రీమించు బంగారు \* మామిడిపూవుల  
చే నొప్పు చెంగావి \* చీరెగట్టి  
చలువజేసి వరాల \* తళుకుకోరునవేయ  
హవనంచుముత్యాల \* రవికెదోడఁగి  
గుండ్రనై చంద్రున \* కు న్వేనుడియని  
మోమునఁగస్తురి \* బొట్టుదిద్ది  
యనుపమకాంతి స \* మంచితమై మనో  
హరమైన యాభర \* జాళిఁదొల్చి

గీ. సారెసారెకుఁ జెలులు ల \* కలును గోట్లు  
వచ్చి యడుగులొత్తంగ నీ \* వతెనె నేను  
గూడ నేవ్వుడు రతనాల \* మేడలందు  
హాయిగానున్న నన్నిట్లు \* లందునొక్కొ

సత్య : ఇవీ నేర్పుమాటలు. నేను బట్టమహిషినీగాలేదు, అక్కో !  
నన్నింక నీ దాసినిగాఁ జేర్చుకొనుము. నీ యొద్ద చాస్యముఁ  
జేయుచునైనఁ బ్రాణేశ్వరుని సందర్శింతును.

ద్రౌప : మీరెప్పు డిట్లే నాదులాడుచుందురు. మా యన్న శ్రీకృష్ణుఁడీ  
వీలేతింగియే మీ విపాదము మితిలేని ప్రసాదమని తలంతును.  
ఒక్క నిమిషము విడిచియుండుట సంవత్సరముగా నెంచును.

కుక్కిణి : అవును. మీ యన్నగా రతిచమత్కారప్రియులుగదా ?

సత్య : (నవ్వుచు) ఇద్దరు కోప మొందకుండునట్లును, ఇద్దఱి మనస్సులు నొవ్వకుండునట్లును, సంతోషపెట్టుటలో మీ యన్నగారికున్న ప్రయోజకత్వ మింకొకరికిలేదు. అమా! (కన్నుల నీరు బెట్టుకొని) మిమ్మింక మరల నెన్నాళ్ళకుఁ జూతుమో? రత్నసౌధాంత రాశముల విహరింపవలసిన మీకు దుర్విధిచే నీ యరణ్యవాసము సంప్రప్తించెను. మీ రిక్కట్టు లన్నియుం గడచి యాశ్వరాసు గ్రహంబుఁ దిరిగి సమస్త సౌఖ్యము లనుభవించురు. మీకు శుభ మగుగాక?

ద్రౌప : ఏమీ! మీరినాఁడే ద్వారక కేగెదరా?

సత్య : మీ యన్నగారియాజ్ఞ దాటఁగూడదుకదా?

ద్రౌప : అయిన నింక రెండుదినములుండ నన్నగారిని వేఁడెద రండు.

( అందఱ నిష్క్రమింతురు )

రంగము--శాస్తిసావరిలోని వీధి

[ కర్వాక సాధువు, నగరవానియఁ బ్రవేశింతురు ]

సాధు : ఈ నగరంబున నందుఁడను పేరుగలవా రున్నాఁడా?

నగ : అఁ యున్నాఁడు. ఆయన యెప్పుడును మీవంటి సాధువులఁ బూజించుచుండును. అందుచే దిగంత విశ్రాంతమైన విఖ్యాతిని సంపాదించెను.

సాధు : వారి గృహమెక్కడ?

నగ : ఈ సమీపముననే యున్నది. కాని యిప్పుడాయన రారాజు దుర్యోధనునివేషఁ జేయఁబోవును. ఆయనతో మీ కేమిపని యున్నది?

సాధు : ఏమి వనియా : సాధువులకు గృహస్థులతో నేమిపనియుండును? ఏవియైనఁ గొన్ని మంచిమాటలఁజెప్పి కడుపు నింపుకొనుటయే గదా?

నగ : అందులకేమైన దుర్యోధనుడుగూడ భిక్ష నొసంగును. అతని చెంతకే యేగుడు.

సాధు : అయ్యా : దుర్యోధనునిచెంతకా ? నారాయణ ! నారాయణ :

నగ : అయ్యా : అట్లనెదరేమి ?

సాధు : నాయనా : అట్టిభిక్ష కుక్కలకును, దోదేశ్యకును యోగ్యమైనది. ఇట్టి భిక్షవలన సాధు లెప్పుడును దృష్టిజెందరు. అన్యాయము వలన సంభవించిన యన్నము బుద్ధిని బోగొట్టును. నందుఁ దొక కీరాతుడైన నాయన శరీరమంతటను హరిభక్తి ప్రాకియున్నది.

నగ : చిత్తము. (ముందుజూచి) ఇదిగో; నందుఁడితే వచ్చుచున్నాఁడు.

నందు : రాధాకృష్ణ : రాధాకృష్ణ : (అనుచుఁ బ్రవేశించును.)

నగ : ఓ నందభక్తుడా :

నందు : మహారాజా : యజమానునకు క్షేమమగుఁగాక : రాధాకృష్ణ : రాధాకృష్ణ :

నగ : ఇదిగో సాధువు నిన్ను విచారించుచు విచారించుచు నిక్కడకు వచ్చినాఁడు. (నిష్క్రమించును.)

నందు : నన్నడుగుచునా మీరు వచ్చినది? అయ్యో: యెంత యపచారము గావించితిని. (సాష్టాంగ నమస్కారము చేయును.)

సాధు: కళ్యాణమగుఁగాక : దుస్సహవాసము, దుర్వర్తనము గలవారికి దూరముగా నుండువుగాక :

నందు: స్వామీ : నేను శూద్రుఁడ : నేమియాజ్ఞ ?

సాధు : ఆజ్ఞయేమున్నది ? మేమర్థలము. భోజనము కావలయును.

నందు: అయ్యా: దయచేయుఁడు. భాగవతోత్తములారా: దయచేయుఁడు. ఈనీచునియింట భుజించి పవిత్రముచేయుఁడు.

సాధు : నీవెక్కడి కేగుచుంటివి? త్వరగా నీకార్యమును దీర్చికొనిరమ్ము.

నందు: ఓదయామయా : నేను దుర్యోధన మహారాజుగారి పాదసేవకు నిత్యమును బోవుచుందు. ఇప్పుడు కొంచె మాలసించి పోయెదను.

సాధు : ఆతఁడు కోపింపఁడుగదా ?

నందు : కోపించునుగాని నేను బ్రతిమాలేద.

సాధు : నిన్ను శ్రమపెట్టి మేము సుఖముగా భుజించుట మాకిష్టము లేదు. కావున నీ వేగుము. మే మెక్కడనైన భుజింతుము. దుర్యోధనుఁడు కఠినచిత్తుఁడు. నీపై నాగ్రహింపఁగలఁడు.

నందు : భయములేదు. భాగవతోక్తములారా : భయములేదు. ఆ మహారాజున కౌగ్రహము వచ్చినయెడల నేనీ లోకమందు సుఖపడను. గాని, మీకే యాగ్రహము వచ్చినచో నిహపరంబులకును జెడుదును. గావున మీ పాదసేవకన్న రాజసన్మాన మెత్తుడుగాదు.

గీ. సకలమంగళముల గూర్చు , సాధుసేవ  
చిడిచి యీ రాజసేవకై + మిడుకఁదగునె  
కలుషములనెల్ల హరియించు + గంగయందు  
స్నానమాడక కుంటకుఁ + జనినయట్లు.

సాధు : రాజితోపియైనను నీవు భయపడలేదు. నీవు నిశ్చలమైన భక్తిగలవాఁడవు.

నందు : మహాత్మా : తుచ్చుఁడనైన నన్నడుగుచు మీరేవచ్చితిరి. ఇంత కన్న నాకుఁ గావలసినదేమి ? మీ చరణారవింద సందర్శనమున నఖండతపంబును జేసిన ఫలముగంటి. అట్టిదానిని విడిచిపోయినచో నింక నా కన్న సభాగ్యులెవరు ? సమస్త క్షేత్రములును, సమస్తతీర్థములును మీవంటి సాధువులవెంటనేవచ్చు. ఇంతియగాక

మ. వసుధం జచ్చిన యట్లులుండు నరిష + డ్వర్గంబు సత్సాధు పాదసరోజంబులక్రింద, మోక్షమును బొం + దన్ సాధనంబంచు శ్రీ వసుదేవాత్మజుఁడైన సాధుపదముల్ + భక్తిన్ శిరంబందుఁ దాల్చి, సదాకన్నులనద్దుకొంచుఁ గడుఁబూ + జించున్, భజించున్మదిన్.

సాధు : ఓ భక్తాగ్రేసరుఁడా ! కృతార్థులమైతిమి. యోగుల కిట్టి భిక్షయే కావలయును. బొట్టుపెట్టినను మా కదియే షడ్రసోపేతభోజనము.

నందు : సేవకుని గృహమును బవిత్రమునేయుఁ ( అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు )

( ౧౦. ము—దుర్యోధనుని పాదము మందరి పెద్దవీధి )

శ్రీకృష్ణుడు: (నందవేషముధరించి ప్రవేశించి నడచుచు) ఓభక్తాగ్రేసరాః  
 ఓనా ప్రియన్నేహితుఁడా : ఓనా మహారాజా : ఓనందభక్తుఁడా :  
 నీవు నిశ్చింతతో సాధువులకు భోజనముబెట్టుము. వారినేవలందుఁ  
 జొచ్చి బ్రహ్మానంద మనుభవింపుము. ఈ మూఁడదుర్యోధనున  
 కేమాత్రము భయపడకుము. నేను నీ భక్తికి మెచ్చితిని. నీవు  
 మద్భక్తిపరవశుఁడవై సాధువులకు సేవఁజేయుచుండుటచే నే  
 ననుమానింపక యీ రాజాధమునకు సేవఁజేయుటకుఁ గూడ  
 సంసిద్ధుఁడనైతిని. ముందు నీవనిఁ జూచియే పిమ్మట పాండవుల  
 రాయబారము నడపెద. దుర్యోధనుఁడు కోపించి నిన్ను శ్రమ  
 పెట్టుకుండ నిదిగో నీ రూపమును ధరించి వాని కాళ్ళ నొత్తుటకుఁ  
 బోవుచున్నాఁడను. నీవు కిరాతుఁడవని నా కభిమానములేదు.  
 భక్తులకొఱ కెంతలెంతలు హీనవేషములైన వేసి యెంతలెంతలు  
 హీనకారములైనఁ గావించెద. ఇది నా వ్రతము. ఇది నాభక్తులకు  
 నే నొసంగిన యభయప్రదానము. ఇంక దుర్యోధనుని శయన  
 మందిరమున కరిగెద. (పరిక్రమించును) (తెరయెత్తఁగ దుర్యో  
 ధనుఁడు నిద్రించుచున్నట్లు గన్వింపఁజూచి తనలో) అహా :  
 నా భక్తులు నా పాదములకు శృంఖలములను దగిలించినారు. కావు  
 ననే యెట్టి రూపములనైన ధరింపవలసి వచ్చుచున్నది. యెట్టి  
 పనులకైనఁ బాల్పడవలసి వచ్చుచున్నది. ఎప్పుడును భక్త  
 పరాధీనుఁడను గావున దేనికిని లజ్జింపవలసినవనిలేదు. (మెల్లగ  
 దుర్యోధనునకుఁ జమురంటును )

దుర్యో: (మేల్కొని) నందుఁడా : వచ్చితివా ?

శ్రీకృ : (తనలో) ఇప్పుడితఁడీ వేషమువలన సంతోషించెను. భక్తుఁడా,  
 నిర్భయుఁడై యుండెను. ఇతినికి కోపమురాలేదు. ఎట్లో భక్తున  
 కాపద వాటిల్లకుండ రక్షింప వచ్చినందులకది సమకూరెను.  
 కృతార్థుఁడనైతిని. (ప్రకాశముగా) మహారాజా : వచ్చితిని.  
 (అని పాదములొత్తును)

దుర్యోధ : మంచిది. ఇంక నీవు పొమ్ము.

శ్రీకృ : చిత్తము. (నిష్క్రమ)

దుర్యోధ : అహా : ఈ దినమున దలకు చమురంటినట్లు, ఈ దినమున బాదముల నొత్తినట్లు, నందుఁ డిదివఱ కెన్నఁడును జమురంట లేదు, పాదములొత్తలేదు. పాపము వీని కేదియైన పారితోషిక మొసంగవలయును.

నందు : (భయముతోఁ బ్రవేశించి) మహారాజా : అన్నదానపరాయణ : క్షమింపుము. ఈయొక్కమాటు క్షమింపుము. ఇంకముందెట్టిపని నేనెన్నఁడును జేయను. నేను దండనమునకుఁ జాత్రుఁడను గావున క్షమించుము. (పాదములంటడును.)

దుర్యోధ : ఏమి నందా : యేమి ?

నందు : నేను ప్రమాణముజేసి చెప్పుచున్నాను. నేనశ్రద్ధగా నుండలేదు. మీ సేవ మఱచిపోలేదు.

దుర్యోధ : అయిన ?

నందు : సాధుసేవలో నుంటిని.

దుర్యోధ : సాధుసేవలోనా ?

నందు : అవును. సాధుసేవలోనే. అందుచే నాలస్యమైనది.

దుర్యోధ : ఎవరి కాలస్యమైనది ?

నందు : నా కాలస్యమైనది.

దుర్యోధ : ఎందులకు ?

నందు : మీ సేవజేయవచ్చుటకు.

దుర్యోధ : ఏమి యరచెదవురా ?

నందు : నే ననృతమాడిన నా పూజ నిష్ఫలమగును.

దుర్యోధ : నీవునృత్తుఁడవు కాలేదుకదా : యిప్పుడే నాపాదము లొత్తి నా శిరమునఁ దైలమంటి పోయితివి. నీకేమి వెట్టియెత్తినది ? వెంటనే తిరిగి వచ్చితివి.

నందు : కాదు మహారాజా : యెకసక్కెములాదెద రేమిచేయుదును.



దుర్యోధ : (కన్నుల నెఱ్ఱజేసి) ఏమిరా ?

నందు : చిత్తము. మహారాజా ! కోపమువీడుడు. ఈయొక్కమాటు క్షమింపుడు.

దుర్యోధ : కాదుకాదు. నాశీర్ష మింకను మెరుగుగానేయున్నది చూడుము.

నందు : (చూచి) ఈ నేన నేనే చేసితిరా ?

దుర్యోధ : నీవే.

నందు : ఈ దినముననేనా ?

దుర్యోధ : ఈ దినముననే.

నందు : ఇప్పుడేనా ?

దుర్యోధ : ఇప్పుడే.

నందు : పాదము లొత్తినదిగూడ నేనేనా ?

దుర్యోధ : అవును నీవే నీవే.

నందు : ఈరూపముతోడనేనా ?

దుర్యోధ : ఈరూపముతోఁగాక యింకేరూపముతో ?

నందు : ఇదేముఖమా ?

దుర్యోధ : ఇదే ముఖము. ఇదే రూపము, అన్నియు నివియే. ఈరక విసిగింపకుము.

నందు : (ఆశ్చర్య సంతోషములతో నవ్వుచు గంతులుపెట్టుచు) ధనము వెచ్చించి సాధువులకుఁ దృప్తిగా భోజనముఁ బెట్టవలయును !

దుర్యోధ : ఓరీ పిచ్చివాఁడ! యిందాశ్చర్య మేమున్నదిరా? అట్లు గంతులు పెట్టెదవు ?

నందు : మహారాజా ! మీరు మిక్కిలి యదృష్టవంతులు,

దుర్యోధ : నందా! నీకు నిజముగాఁ బిచ్చియే పట్టినది. (తెరవంకఁజూచి) ఎవరురా అచ్చట ?

నేనకు: మహారాజా ! యేమియాజ్ఞ ?

దుర్యోధ : నీవు చని కర్ణ, దుశ్శాసన శకునులఁ బిలుచుకొనిరమ్ము. నందు నకుఁ బిచ్చి యెత్తినదని చెప్పుము. త్వరగాఁబొమ్ము.

(నేవకుఁడు నిష్క్రమించును.)

నందు : స్వామీ! నీవుయోగివి. జితేంద్రియుడవు. మునివి. నీకు సాష్టాంగ నమస్కారము. (పాదములపై నొరగుచు) ఏపాదములకు సృష్టి స్థితిలయకారణభూతుఁడును, అవాఙ్మానసగోచరుఁడును, అఖిల కళ్యాణగుణగణరత్నాకరుఁడును, ఆశ్రితవాత్సల్య జలధియు నగు భగవానుని దివ్యహస్తములు స్పృశించు మహాభాగ్యము లభించెనో యామీపాదములధూళి నొక్కమారు నానేత్రములఁ దగులనిండు. ఆపాదముల నొక్కమారు శిరమునం దాల్చునిండు. (అని దుర్యోధనుని పాదముల నెత్తిపైఁబెట్టుకొని కన్నులనద్దుకొనును.)

దుర్యోధ : వీనికి నిశ్చయముగా నున్మాదమే సంభవించినది. కనుక వెంటనే వీనికి తగిన చికిత్సఁ చేయింపవలయును.

నందు : మహారాజా : మీకు బ్రహ్మాదులకును దుర్లభమగు శ్రీకృష్ణ భగవానుని సందర్శనము లభించినది.

దుర్యోధ : (కోపముతో) ఎవరి దర్శనము ? ఎవరి దర్శనము ?

నందు : సకల జగదంతర్యామియు భక్తిపరాధీనుఁడనైన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ సందర్శనమే.

దుర్యోధ : ఓరీ బుద్ధిహీనుడా ! యేమి యరచెదవురా ?

నందు : మహారాజా : కోపింపవలదు. నేను సాధుసేవలో నుండఁగా నావేషముధరించి భగవానుఁడు రాధాకృష్ణుఁడు మీకు సేవజేసెను.

దుర్యోధ : కృష్ణుడా? కృష్ణుడా? ఓరిమూర్ఖుడా! కృష్ణుఁ డొకభగవానుడా?

నందు : మహారాజా! చిన్నతనంబుననే శకటాసురుఁడు, తృణావర్తుఁడు, ధేనుకాసురుఁడు మున్నుగాగల యనేక దుష్టరాక్షసులను శిక్షించె. విషదుగ్ధములను గ్రోలి పూతన ప్రాణవాయువులం బీల్చె. కంసుని, బాణాసురుని, నరకాసురుని భంజించె; నప్పరమేశ్వరుఁడే యిప్పుడు తమచెంతకు విచ్చేసి సేవజేసెను.

దుర్యోధ : ఓరీ! కృష్ణుడు నాయనుజ్జలేక ఇక్కడి కెట్లువచ్చును ?

నందు : ఆ మహాత్ముని కొకరి యనుగ్రహముతో నేమి యవసరము.  
తన్మహిమ మచింత్యముగదా. ఆ పరమేశ్వరుఁ డొకచోటనుండి  
యేలరావలయును ? ఇచ్చటలేడా ?

ధుర్యోధ : ఓరీ వ్యర్థప్రసంగముఁజేసిన నిన్నిప్పుడే ఖండించెద.

నందు : ఓ మహారాజా : నన్ను ఖండించుటకే నీవు సంకల్పించినచో—

గీ. మదనమోహన మగు తన † మహితదేహ  
మును విడిచి నీచమైన రూ † పును ధరించి  
నిన్ను సేవించె నెవఁ డాప్ర † సన్నమూర్తి  
కరుణ వేంచేసి, యిపుడు న † న్నావలేడె.

నాచి త్తంబెప్పుడును దత్పదాయ త్తం బగునేని వేయేల గజేంద్రుని  
రక్షించినట్లును. ద్రౌపదీదేవి మానంబును గాపాడినట్లును—

సీ. రంగుమెఱుంగుతీ † వెంగూడు ఘనమునా  
బంగరుంబటము పై † పయినజార,  
చందురునందంబు † గ్రిందుసేయంగ వి  
డంబించు మంద హా † సంబుమీఱ,  
గ్రేపులుసొక్కగం † డోపల్లారుగ ని  
రూపించు పిల్లన † గోవి యలర,  
శ్రీలుచాలఁగఁగుల్క † జాలు మేలైన ము  
త్యాల రత్నాల హా † రాలు దనర

గీ. గ్రాల చర్దిచక్కము, చిరు † గజ్జెల్పపు,  
వెలయ నెమిలిపించుము, గురి † విందపేర్లు  
వేల, తనపాదసేవకు † నేల, బాల  
కృష్ణమూర్తి వేగమె పరు † గెత్తివచ్చు.

దుర్యోధ : ఓరీ : నాచాటా: యిదిగో నీశిరముచెంతకు నాశరమువచ్చును  
గాచుకొమ్ము.

నందు : నా శిరముచెంతకు మీ శరము వచ్చునప్పటికి సహస్రశిరస్కుఁ  
డగు శౌరి నా శిరము ననేక విధములు నిలువఁగలఁడు,

( కర్ణ, దుశ్శాసన, శకునులు ప్రవేశింతురు )

దుర్యోధ : దుశ్శాసనా ! వీఁడూరక ప్రేలుచున్నవాఁడు, గదతో వీని  
శిరమును వ్రక్కలునేయుము.

దుశ్శా : (కొట్టఁబోవును)

విష్ణుదూతలు : (ప్రవే) ఆఁ ఆగుమాగుము. ఓరీ ! భక్తుల కపకారమొనర్చి  
చెడకుము. ఓ నందభక్తుడా ! లెమ్ము. వైకుంఠము నలంకరించుట  
కి విమాన మధిష్ఠింపుము.

నందు : (లేచుచు) మహారాజా ! యికనైన నా మాటవినుఁడు శ్రీకృష్ణ  
భగవానుఁడు మీ వంశము నుద్ధరింప స్వయముగా మీ కడకు  
రాయబారియై వచ్చునని వింటిని. ఆ మహాత్ముని యాజ్ఞను శిరసా  
వహించి యుభయవంశము లుద్ధరించి తత్కరుణకుఁ బాత్రులరు  
గండు.

విష్ణు : భక్తాగ్రేసరా ! వాఁడు పరమమూఢుఁడు. వాని కవసానకాలము  
దాపైనది. వానితో మనకేమి రమ్ము. ( నందుఁడు “ శ్రీకృష్ణ !  
శ్రీకృష్ణ ! రాధాకృష్ణ ! రాధాకృష్ణ ! ” యనుచు విమానమెత్తును.  
విమానముపై కెగిరిపోవును, అందఱు విస్మయంతోఁ బైకి  
జూచుచుందురు. తెరవ్రాలును.)

# కురుక్షేత్రము

[ అను సంపూర్ణ మహాభారతం ]

## చతుర్థాంకము

రంగము — దుర్యోధనుని మందిరము

[ దుష్టవత్సయము ప్రవేశించును — నర్మదు పీఠములపై గూర్చుండియుండుడు. ]

నేవకుడు: (ప్రవే) జయము జయము మహారాజా! విరాటనగరమునుండి శ్రీకృష్ణభగవానుడు వచ్చి ద్వారమున నున్నవాడు.

దుర్యో: భగవానుడా? (నవ్వుచు) లోనికిరానిమ్ము. (నేవకుడు నిష్క్రమించును) మన మనుకొనినట్లు యాదవుడే వచ్చినాడు.

శకు : మంచిది రానిమ్ము. మన యాలోచనప్రకార మీ దినమున నీకంటకమునుగూడ నూడబెరుకుదము. కొంచెము వ్యతిరేకించె నేని త్రాడులతోఁ గట్టి పడవై చుదము.

దుర్యో: సరి. మీరింక లోనికిఁబొండు. (కర్ణ, దుశ్శా, శకు నిష్క్రమ)

శ్రీకృ : (ప్రవే) బావా ! సుయోధనా ! క్షేమమా ?

దుర్యో: ఆపీఠముపై గూర్చుండుము.

శ్రీకృ : (తనలో) మర్యాదకిదియే మొదటిమార్గము. (ప్రకా) మీయన్న దమ్ములు తల్లిదండ్రులు బంధుగులందఱు క్షేమమా ?

దుర్యో: ఇప్పు డేయూరినుండి వచ్చుట ?

శ్రీకృ : (తనలో) అవురా : యేమి యీగర్హము ?

గీ. ముదము గదురంగ నే నొక + ముచ్చటడుగఁ  
దానొకటి చెప్పుచుండె నీ + తండు భళిర !  
యవని చక్కఁగబండెనా + యంచు నడుగ  
నంబరము తెల్లగానుండె + ననినయట్లు.

(ప్రకా) విరాటనగరమునుండి.

దుర్యోధ : అయినఁ ద్వరగా స్నానమాడుము.

శ్రీకృ : ఎందులకు ?

దుర్యోధ : భోజనముఁజేయుటకు.

శ్రీకృ : నాకొఱకు విదురునియింట నిదివఱకే పాకము సిద్ధమైన దక్కడ  
భుజించెదను.

దుర్యోధ : అయిననేమి ? నీ విక్కడనే భుజింపవలయును.

శ్రీకృ : భుజింపను.

దుర్యోధ : ఎందుచేత ?

శ్రీకృ : నీయన్న మమృతమైనను నాకు విషము.

దుర్యోధ : శూద్రునియింట గుడువవచ్చునుగాని బంధువులమును, మిత్రుల  
మును విశేషించి ప్రస్తుతకార్యానుసరణీయులమునగు మాయింటఁ  
గుడువకూడదుకాబోలు ?

శ్రీకృ : అవును. కూడదు. విదురుఁడు శూద్రుఁడయ్యు మదృక్తుఁడు  
కాన నందే భుజింతు.

దుర్యోధ : సరే నీయిష్టము ; కాని నాయన్నము విషమెట్లగును ?

శ్రీకృ : చెప్పవలయునా ? అయిన వినుము.

గీ. ప్రాణపంచక మాపార్థ + పంచకంబు  
వారికి మహావిరోధి వీ + వారయగను  
అరియమృతముఁ బెట్టినగాని + యది విషంబు  
వినుము మిత్రుఁడు విషము బె + ట్టిన నమృతము.

దుర్యోధ : అయిన నగుఁగాని నీవు కార్యార్థివిగదా యిట్లనవచ్చునా ?

శ్రీకృ : అది వేణుమాట. దానికి దీనికి సంబంధములేదు. నీవు నీతి గలవాడవై వారి యర్థరాజ్యము వారి కిచ్చిననుసరే. యీయ కుండినను సరేకాని నేను నా భక్తులఁ దృణీకరించి యన్యులను మన్నింపను. ఈ విషయమింక విడిచిపెట్టుదము. దీనికేమిగాని భోజనానంతరము సభఁగూర్చుము. పాండవుల సందేశమును వినిపించెద.

దుర్యో : అచెప్పునదేదియో యిప్పుడే చెప్పరాదా ?

శ్రీకృ : వినుము. “ తమ్ముడా ! దుర్యోధనా ?

మ. మానుక యన్నదమ్ముల కు † మారులు రాక్షసవృత్తిబూని సు జ్ఞానులు దీనులుత్తములు † శౌర్యధనుల్ నిఖిలాస్త్రవైదుషీ మానితులెల్లఁగూల నప † మార్గముద్రొక్కి వృధాగ ధారుణీ శ్రీవిధికోసమై మడసి † రేయని లోకులు దిట్టకుండఁగన్.

గీ. మనము క్షీరసీరంబుల † మాడ్కి నెపుడు  
గలిసిమెలసియుండిన మేలు † గలుగునట్లు  
కాక యుండిన నాశము † గలుటయె ని  
జం బదియుగాక యపకీర్తి † సంభవించు.

గీ. అకట రాజ్యలోపముచేత † నాహవంబు  
సేసి యెల్లరురు వన్నెయు † వాసిదరుగ  
కాలగతిఁజెందఁగా మీకు † గాని మాకు  
గాని యెట్లురుచించు ర † క్తంపుఁగూడు ?

కావున న్యాయమార్గానుసారివై స్వయముగా, గురుపాండవుల వంశము బుద్ధరించుటకు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు దూతయై వచ్చుట నైనం దిలకించి సంధి కొడంబడి మా యర్థరాజ్యమును మా కిచ్చి మీ యర్థరాజ్యమును మీ రనుభవించి యా చంద్రతారార్కమగు కీర్తి గాంచుము. ఇదియునుంగాక—

చ. “కలరు మహానుభావులు జ + గత్తయవీరులు ద్రోణభీష్మ క  
ర్ణులు మొదలైన యోధులు ఘ + నుండనటంచుదలంపబోకుము  
జ్వలశరులెందఱెని గల + వారలు మాకునుగూడ తమ్ముడా !  
యలుగక యింతమాత్ర మిపు + డగ్రజమాటల నాదరింపుమా”  
అని.

దుర్యోధ : అగ్రజుడా : అగ్రజుడా : యెవరి కగ్రజుడు ?

శ్రీకృ : ఏరీతివైనం దలంపుము. ద్వాదశవత్సరంబు లరణ్యవాసంబును  
నొక్కయే డజ్ఞాతవాసంబును నిర్వర్తించిరి.

దుర్యోధ : తిరిగి మీరు వనవాసాజ్ఞాతవాసంబు లొనర్చుడని చెప్పము.

శ్రీకృ : ఎందులకు ?

దుర్యోధ : ఎందులకా? ఎందులకా? మాకు రాజ్యభోగంబు లొంటఁబట్టినట్లు,  
వారికవి యొంటఁబట్టినవి. ఓ నందనందనా :

గీ. గడువుదాటకమున్నె యా + గడుసువారిఁ  
గంటిమి ఏరాటుసంగర + క్షమను మేము  
నందసుత ! వెండియాకార + బంబుచేత  
వలయు వనవాస మజ్ఞాత + వాసమిపుడు.

శ్రీకృ : అట్లుగాదు. గడువుదాటినతర్వాతనే వారు బయల్పడిరి.

దుర్యోధ : నీకు దీనితోనేమిపని ? మాతో వాదంపవచ్చితివా ?

శ్రీకృ : ఎందులకు వచ్చిననేమి? యీమాటనొక్కటి వినుము. నీవేమియు  
నెఱుంగనట్లే మాటలాడుచున్నాడవు.

సీ. ఎఱుంగవా ? యరిగజ + మృగరాజ మనుచు ధ  
ర్మజుని యవక్రవ + రాకమంబు ?  
తెలియయా ? సంగర + స్థలి వాయుపుత్రు న  
ఖండగదా దండ + కౌశలంధు



వీక్షింపవా? హరు + నివృజయించు గాండివి  
 గాండివిముక్తప్ర + కాండమహీమఁ  
 గాంచవా? కొదమసిం + గములైన మాద్రీత  
 నూజుల ఘనభుజా + నూనశక్తి

గీ. అరయవా? సాత్యకి విరాటు + లప్రతిహత  
 విక్రమక్రమ క్రిడాప్ర + వీణు లనుచు?  
 ఎంచవా? ద్రుపదమహామ + హింద్రుబలము  
 నేల యూరకమడిసెద + వాలమందు.

దుర్యోధ: (కోపముతో) ఈ మాటలు సందేశవార్తకు మంచివిగావు. నీవు  
 వార్త దెలుపలేదు. ఉపదేశముఁ జేయుచుంటివి.

శ్రీకృ: నీవు వినఁదగినవాఁడవు కావు. రాజనీతి నుల్లంఘించి దూత  
 నవమానించుచుంటివి. ఇది యధర్మము. తుదిసారి చెప్పచున్నాఁ  
 డను ఆకర్ణింపుము. నీవు మదాంధుడవై యొకదాని కొకటి  
 సమాధాన మొసంగుట నీతిగాదు.

దుర్యోధ: సందేశముదక్క నింకొక్కటి చెప్పట నీతిశాస్త్రములో దూత  
 లక్షణము గాదు.

శ్రీకృ: రాజనీతిలేనివారియెదుట వేణుమార్గము ననుసరించుటయే దూత  
 కర్తవ్యము.

దుర్యోధ: ఇట్టివారి కవమానముఁ జేయుటయే రాజనీతి.

శ్రీకృ: రావణుం డంగదు నవమానించిన వార్త నీకుఁ దెలియునా?

దుర్యోధ: ప్రతి దూతయు నంగదునితో సమానుఁ కాఁజాలఁడు.

శ్రీకృ: దూతపదవి విడిచి మిత్రభావము నవలంబించి నీకు హితోపదేశ  
 మును నేయుచుంటిని. శకుని ముఖస్తోత్రములకు, దుశ్శాసనుని  
 సౌరకాయ కోతలకు కర్ణుని డాబులకు సంతోషించి యుబ్బి  
 లబ్బిబ్బి మోసపోకుము, వీరివలన జయము గాంతునని యూరక  
 దురాశ పెట్టుకొనకుము.

దుర్యోధ : వీరి ప్రతాపోక్తులు వ్యర్థములా ? ఉక్కుతునకలని నమ్ముము.  
పాండవుకులధూమకేతువులని నమ్ముము.

శ్రీకృ : ఈ తునకలేమియుఁ జేయఁజాలవు. నిష్కారణముగా నీకు  
హాని హేతువు లగుచున్నవి: ఇంకఁజాలును. నీవు దురభిమానివై  
చెడక యీశ్వరునిఁ బ్రార్థించుచుఁ దలవంచుకొని మహాత్ముడగు  
ధర్మజుని శరణుము.

దుర్యోధ : నేను తలవంచుకొని యెచటికిఁబోవలయును ? ధర్మజునిచెంతకా ?  
ఏమేమి ?

గీ. బలరిపునిసైతము జయింపఁ + గలుగు నేను  
పాండుపుత్రకులకు భయం + పడుదూనొక్క  
ఆతులితంబై తనర్చు ర + త్కాకరంబు  
పిల్లకాల్వలఁగాంచి భీ + తిల్లునొక్క.

ఇదియునుఁగాక—

గీ. కృపుని గనలేదో ? భీష్ము వీ + ఓంపలేదో ?  
మాబల మెఱుంగలేదో ? యీ + మాటలేల ?  
నే నెవడ ? నాతఁడెవఁడు పో + పో న్మృశంస !  
యీతఁ డీఁ బోవ డంగుళం + బేని ధరను.

గీ. ఇంకఁజాలును లేచిపా + మ్మెల్లవారు  
జులకఁగాఁజూడ నంత భీ + రులముగాము  
పూనికను నెల్లవారికి + నూనెదీయ  
తలఁపుబుట్ట నువ్వులుగావు + తరలుమింక.

శ్రీకృ : కురువంశకళంకా ! దుర్యోధనా ! పై పెచ్చింకొక యావదఁ  
దెచ్చిపెట్టుకొనెదవా ? ఎక్కువసౌమ్మునకై యూహించి యున్న  
సౌమ్మునుగూడ వదలించుకొనెదవా ? ఏ శరీరమును సౌఖ్యపెట్టఁ  
దలంచి రాజ్యము హరించితివో, ఆ శరీరంబును, ఆ రాజ్యంబును  
భోవక నిల్చునా ?

దుర్యోధ : (కోపముతో) ఈ యువదేశంబును నీయొడిలోఁ గట్టుకొని  
భద్రముగా దాచుకొనుము. గోపికలును గోపకులును బిచ్చ  
మెత్తుకొనఁ బనికివచ్చును.

శ్రీకృ : సుయోధనా :

గీ. మంచదయు్యును నాపల్కు + కొంచెమైనఁ  
గాని నీ కువయోగంబు + గాకపోయె  
ప్రబ్బచెట్టున కచ్చనీ + రంబుగల్గి  
యుఁ గాయయైన గాయక + యున్నయట్లు.

ఓ దుర్యోధనా! నీతల్లిదండ్రులకుఁ బుత్రదుఃఖంబును గల్గింప  
కుము. వారిధాగము వారికిచ్చుట నీకు షేమము. అర్థరాజ్యము  
లేకున్నమానె. నారైదూకైన నిచ్చినఁజాలునని చెప్పుచున్నారు.  
తావున దానికైన సమ్మతించుము.

దుర్యోధ : వేయిపల్కులతోఁ బనిలేదు. సూదిమొనమోపినంత భూమియైన  
నీయను.

శ్రీకృ : అయినచో దీని తుది వర్తమానమేమి ?

దుర్యోధ : యుద్ధమే.

శ్రీకృ : నేను పాండవుల కిదియే చెప్పవలయునా ?

దుర్యోధ : ఆ! ఇదియే చెప్పుము.

శ్రీకృ : సరే. భీష్మాదులకుఁగూడ నీసంగతియే చెప్పి మఱి పోయెదను.

( అందరు నిష్క్రమింతురు )

రంగము — యుద్ధభూమిలోని గుడారము.

ద్రోపది : (విచారముతోఁ బ్రవేశించును) అహా శ్రీకృష్ణపరాత్పరునిగూడఁ  
దృఢీకరించి సంధిని విఫలముఁజేసి యుద్ధమునకు డీకొనిరిగదా ?  
ఛీ! దాత్తరాష్ట్ర లెంత భ్రష్టులు! ఎంత మూఢులు! అయ్యో!

భీష్మపితామహులనాయకత్వమునఁ బ్రవర్తిల్లుచున్న యీసంగ్రామ మెంత భీకరముగనున్నది ! ఈ యుద్ధమున నమూల్యములగు వస్తువులు పడిపోవుచున్నవి. అనేకులగు మహావీరుల ప్రాణములు వెలువడుచున్నవి. సముద్రపర్యంతమును మొండెఘులు పడుచున్నవి. లక్షలకొలంది యోధు లిదివరకే నశించిరిగదా? తక్కిన వారికిఁగూడ నేమి యపాయము వాటిల్లునోయని భయము గల్గుచున్నది. తొమ్మిదిదినములనుండి పితామహుల బాణాగ్ని కసంఖ్యాక జనంబులు శలభంబు లగుచున్నారు. గంగాజలధార వలె ఖగ్గధార విజృంభించుచున్నది. శరీరములు దగ్గఱకు వచ్చుటయే యాలస్యము. శిరములు, పాదములు, కరములు మున్నగు నవయవములెల్ల ఖండఖండములై తెగి రక్తప్రవాహములో నీడ చున్నవి. సూర్యోదయము మొదలు సూర్యాస్తమయము వఱకు లెక్కలేని ప్రాణములు లేచుచున్నవి. ఇట్టి ప్రళయమును గాంచిన కొలదియు నాహూదయ మంతకంత కుద్వేగవంతమగుచున్నది. నాప్రార్థన మంగీకరించి యెవ్వరైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మకు విన్నవించినచో నామహాత్ముఁ డీ మహాసంగర రంగమున నాభర్తల కేమియు నాపద రాకుండ సంరక్షింపఁగలఁడు.

శ్రీకృ: (ప్రవే) అమ్మా! ఊరడిల్లము. దూరమునుండియే నీప్రార్థన మాలకించితి. నీప్రాతివ్రత్యము శ్లాఘనీయము. నీయైదువతనము సురక్షితముగ నుండును. విచారము బెట్టుకొనకుము. ఏభీష్మువి వలన నీవు నీ భర్తల కపాయము గల్గునని శంకించుచుంటివో ఆయస్థులిత బ్రహ్మచారియగు నాభీష్మునివలననే నీముత్తయిదువ తనము నిల్చిన ట్లనరౌదను.

ద్రౌప: (సంతోషముతో) అన్నా! యింతమాత్ర ముపకారముఁజేయుము.

శ్రీకృ: నీవిప్పుడు భీష్మపితామహులచెంత కేగవలయును ; ఒక్క రహస్యము జెప్పెద, లోనికి రమ్ము. (ఇర్వురు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము — యుద్ధముతో భీష్ముని గుఱారము.

[ తర్వాత భీష్మ దుర్యోధనులు ప్రవేశింతురు. ]

భీష్మ : వత్సా! దుర్యోధనా! యెందులకీపట్టుదలమాటలు ?

దుర్యో : పితామహా! నాకేమియుఁబట్టుదలలేదు. ఉన్నను మహానుభావుల  
రగు మీయెడల నేనా చూపవలయును ? తామే సమస్త శుభప్రద  
మైన తమ యనుగ్రహ కటాక్షముతో మమ్ముఁ జూడకున్నారు  
గాని లేకున్న నీపాటి కెప్పుడో పాండవులు ససైన్యముగ,  
సఖాంధవముగ, సమిత్రముగ, సర్వస్వీయులతో నామావశిష్టులు  
గాకుందురా ?

భీష్మ : ఇది కేవలము దుర్బ్రుమ. నేను కాదుగదా పరమేశ్వరుడైన  
పాండవులను జయింపలేడు. నీక్షేమముగోరి యిదివరలో నెన్ని  
మారులో చెప్పియుంటిఁగాని నీవు వెజ్ఞినమ్మకముచేఁ దుచ్చుల  
మాటలను విశ్వసించి, మోసపోవుచున్నాఁడవు. పాండవులతో  
సందిగావింపుము.

దుర్యో : తాతా! నీవుగూడ యిట్లానతీయుట న్యాయమా ? ఆజన్మ మహా  
భాగ్యసమగ్రుఁడనై యఖిలభూమిండులును నాకనుసన్నల  
మెలంగుచుఁ గాన్కల సమర్పించుచుండ దేవేంద్రవైభవంబునఁ  
దేజరిల్లు నేనిప్పుడా యల్పులదరిజేరి నాపౌరుషమంతయు వమ్ము  
నేసికొని సాటివారిలో నగుబాటుగలుగఁ జేతులు గట్టుకొని నాకు  
దాసానుదాసులై యుండుటకుంగూడ తగని పాండవులపంచఁజేరి  
శరణాగతుఁడనై మాంపాహి ! మాంపాహి ! యని సంది  
గావించుకొనవలయునా ?

భీష్మ : కుమారా! అట్లు పలుకకుము. అన్నదమ్ములకుమారులు పరస్పర  
మైకమత్యము గల్గియుండుట సర్వసమంజసముగదా ! నీకు  
బరమపూజ్యుఁడును, బిత్తసమానుఁడునగు ధర్మనందనునితో  
నఖ్యముగావించుకొని శుభపడినచో నీ ణోధధర్మవాత్సల్యము,

నీబంధుప్రేమ, నీమృదుహృదయము, నీసాధుగుణ సమీచీన త్వము ప్రశంసనీయ మగునుగాని నీ యాజన్మ మహాభాగ్యంబు నకును, నీమహారాజత్వంబునకును, నీ దేవేంద్ర వైభవంబు నకును, నీపౌరుషమునకును లోపముగల్గినా ! ఇదేమి తండ్రీ ! ఇట్లు వక్కాణించుట యెంత విరుద్ధముగా నున్నదో, యెంత విపరీతముగా నున్నదో నీవే విచారించుకొనుము.

దుర్యో : ఆజన్మవిరోధులును, హీనాతిహీనులునగు కౌంతేయులతో సంది గావించుకొనుమనుటకన్న విరుద్ధమేమున్నది? అంతకన్న విపరీత మేమున్నది ?

భీష్మ : అట్లుగాదు. నీకుఁ బాండవులు విరోధులెట్లగుదురు ? అయ్యో ! వారు హీనాతిహీనులా ? బిడ్డా ! నీవెంత బేలవు ! వారు మహా పరాక్రమ ధారేయులుగాని సామాన్యులా ?

దుర్యో : ఆఁ! వారి శౌర్యము తేటతెల్లముగఁ తెలియుచునేయున్నది. అందులో ధర్మనందనుని విక్రమము నింక వేఱుగాఁ జెప్ప నక్కఱయేలేదు.

భీష్మ : ఆహా ! యేమి నీ బుద్ధిసూక్ష్మత ! ధర్మనందనుఁడేనా నీకు సామాన్యుఁడుగాఁ గనబడినది. దుర్యోధనా ! భీమార్జున నకుల సహదేవులే సామాన్యులని తలంపుము. ధార్తరాష్ట్రులగు మీరెల్ల రును సామాన్యులని నమ్ముము. ఇంక వీరువారసయేల, ధర్మ పుత్రునివిషయమున మనమందఱమును, వారందఱును, లోకమున నిప్పుడున్న వారందఱును సామాన్యులేకాని యతనికన్న నధికు లెవ్వరును గాఁజాలరు.

ఉ. బుద్ధిబలంబు దైవబల + ము స్తన బాహుబలంబుఁగల్గు వాఁ  
డిద్దచరిత్రుఁ డుత్తముఁ డ + హీనపరాక్రమ విక్రమక్రియా  
విద్ధ సమస్తవైరి పృథి + వీపతి ధార్మికమౌళి సత్యసం  
బద్ధమనస్కుఁ డానుగుణ + వార్నిధి నెవ్వఁడు బోలజాలెడున్.

దుర్యోధ : అతఁడు బ్రహ్మాండనాయకుఁడే కానిమ్ము. అయిన నాకేమి ?

భీష్మ : నీకేమియులేదా? నీయగ్రజుఁడు సకలసద్గుణ సంపన్నుఁడై సద్యశోనిధానమై సర్వసమర్థుఁడైనచో నాఘనత నీదికాదా? అంతకంటె నీకేమికావలయును ?

దుర్యోధ : పితామహా! నీవు మొదటనుండియును పాండవపక్షపాతివే. ఎప్పుడును శత్రువుల యొన్నత్యమునే పేర్కొనెదవుగాని మమ్మణుమాత్రమైన లెక్కనేయవు.

భీష్మ : సుయోధనా! నిశ్చయముగా నాకట్టి పక్షపాత మేమియులేదు. మీరును పౌత్రులు; వారును బౌత్రులు. మీరుభయులును నాకు సమానులే కాని, నీవు నిరపరాధులగు వారియెడల నిష్కారణముగా మొదటనుండియు విరోధము బూనియున్నవాఁడవు. కావున నిది తగదని నీవెన్నిమారులు నిరాకరించినను మీ మేలుగోరి పదింబదిగ విసువక చెప్పుచున్నాఁడను.

దుర్యోధ : తాతా! యిది పక్షపాతముగాదా? వారు నిరపరాధులును మేము సాపరాధులమునా? కేవల పాండవపక్షపాతివగు నీవే యా పాండవులను మన్నింపవలయును; గాని సమానదృష్టిగలవాఁడెవ్వఁడిట్లు మన్నించును ?

భీష్మ : నిజమాడిన నీకుఁ గోపమువచ్చును గాని నీవు వారికిఁ జేయని యపరాధమేమున్నది? మాయాద్యూతమున వారి సకల సామ్రాజ్యమునవహరించి బలాత్కారముగాఁ గట్టుపుట్టములతో నట్టిడవికి నెట్టుట వారిదోషమా, నీదోషమా? విషాన్నప్రదానము, లాజగృహదాహము, ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము మున్నుగాఁగలవి నీవు వారికిఁజేసిన ప్రేమసూచకములగు బహుమానంబులు గాఁబోలు : అయ్యయ్యో : పరమపతివ్రతాశిరోమణి పాంచాలి నట్లు మహాసభా మధ్యంబునఁ బరిభవింప సమకట్టినప్పుడు చూచి సహింపలేక విదురాది మంత్రిశిఖామణులకును, కుంభసంభవ

ప్రముఖ సద్గురూత్తములకును, వికర్ణాదిబాలకులకును తక్కుంగల సాధుసజ్జనుల కెల్లరకు నెంత సంతాపము జనించెను! ఎంత చిత్త క్షోభము గల్గెను! ధర్మనందనుఁడు సమస్తసామాజ్య మోడి, వీరాధిపీరులగు నల్వరు తమ్ముల నోడి, తన్నోడినపిదప నా చెంత నేమియు నింక లేదనినప్పుడు “లేదా ద్రౌపదీమాణిక్య” మనిన నీవాక్య మెంతనీచము? ఎంత తుచ్ఛము? మహారాజువాది నరకలోకంబులంగూర్చు నధమాధమమైన యవ్వాక్యము నీవెంతటి రారాజవైనను నీకు శుభముగూర్చునా? అపవిడిది నీకుఁ దగదు. నీకిది కూడదని విదురాదులును నేనును నీకెంత బోధించితిమి? వింటివా? అప్పుడు కాకున్నమానె శ్రీకృష్ణభగవానుఁడంతవాఁడు లోకహితార్థము పాండవ ధర్తరాష్ట్రుల యుభయకులంబు లుద్ధరించు తలంపున స్వయముగావచ్చి చెప్పినప్పుడైన వింటివా? ద్యూతకాలమునాఁడును, ఘోషయాత్రనాఁడును, శ్రీకృష్ణ రాయబారమునాఁడును మరియుఁ బెక్కు సమయములఁగావించిన మాబోధలన్నియు బూదెపాలు గావించి యింతవరకుఁ దెచ్చితివి. సరే! యైనదేమో యైనది. పోయినకాలము తిరిగిరాదు. ఇప్పటి కైనను మించినదిలేదు. నామాట పాటింపుము. యుద్ధమును మానుకొనుము. సంధిగావించుకొని పాండవులతోఁ గలిసి సుఖంబుగ రాజ్యము నేలుకొమ్ము.

సీ. ఐకమత్యముగల్గి + యార్యులు శ్లాఘింప

మీరును వారును + మెలఁగరయ్య!

నామాటఁ బాటించి + నాతండ్రి మనవంశ

మును నిల్చి యశము జే + కొనఁగదయ్య!

సారెకు నీదయఁ + గోరి ముఖస్తుతిఁ

జేయు నల్పులను ద్య + జింపుమయ్య!

యుభయవంశంబుల నుద్ధరించిన నిన్ను

భగవంతుఁడెప్పుడు కా + పాడునయ్య!



గీ. మేము కన్నులుచల్లగా + మీదువృద్ధి  
 గాంచి సతతంబు దీవించు + కొంచు నింక  
 నైన జీవితశేషము + నమృతసౌమ్య  
 కేవలానందముగను ము + గింతుమయ్య !

దుర్యో : పితామహా! వేయిమాటలేల? నాకంతమునఁ బ్రాణములున్నంత  
 వజ్రకును బాండవులు నాకు విరోధులేగాని, విహితులుగారు.  
 వారితో నేనెన్నఁడును సంధి గావింపను.

భీష్మ : అయ్యయ్యా! యిప్పటికైనను నామాట వినవా? సాత్విక  
 శిఖామణియగు ధర్మపుత్రునితోడి విరోధము నీ కుచితముగాదు.  
 పెద్దవాఁడననియైన గౌరవించి నామాటవిని వారితో సఖ్యము  
 గావించుకొనుము. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుడవై యుండువు. సర్వ  
 సంపత్సమృద్ధిగలిగి యమోఘంబుగఁ బ్రకాశించెదవు. పరస్పర  
 విరోధములను మఱచి మీరును, వారును క్షీరసీరంబులవిధంబునఁ  
 గలిసిమెలసి యుండినచో మన వంశమున కెంత ప్రతిష్ఠయో,  
 యెంత గౌరవమో నీవె కొంచెము సావకాశముగ విచారించు  
 కొనుము. అన్యోన్య సాహాయ్యార్థము యుద్ధమొనర్చెడు యీమీ  
 బంధువులును, మీమీ సేవకులును, మీమీ యాచార్యులును, మీమీ  
 పుత్రులును, మీయైకమత్యమునకు సంతృప్తాంతరంగులై సుఖం  
 బుగాఁ దమతమ గృహంబులకరిగి భార్యాపుత్రాదులతోఁగూడి  
 మహానందరసనిమగ్నులై చక్కఁగాఁ గాలము గడుపుకొందురు.  
 మిమ్మెల్లరును మహానందంబున నాశీర్వదింతురు. మీకు సర్వ  
 శుభములును జేకూరును. ఏమీ! మాతాడవు? (దుర్యోధనుఁడు  
 సంధి కనిష్టము సూచింప) సంధి గావింపవా? సంధి గావింపవా?  
 సర్వవిनाశముఁ జేయుటకే కంకణముఁ గట్టుకొంటివా? కూడదు.  
 కూడదు. సుయోధనా! నీవంటి సద్వంశసంభూతున కిది కూడదు.  
 అయ్యో :

సి. నీపైని బ్రాణము + ల్మిలిపిన నీ తండ్రి  
 భృతరాష్ట్రం డవనిపై + బ్రతికియుండ  
 నీకెల్లవిద్యల + నేర్చిన ద్రోణము  
 ఖ్యులమేన జీవముల్ + నిలిచియుండ  
 నీ కేమమునకునై + నిత్యమ్ముదవియించు  
 విదురాదిఘనులు జీ + వించియుండ  
 నీకయి దేహము + న్విడువఁగానున్న నా  
 యాత్మ యీ దేహము + నందునుండ

గీ. సైన్యనాశనము గురునా + శనము మిత్ర  
 నాశనము బంధుజననాశ + నమును వంశ  
 నాశనము పీఠభట నాశ + నమును నర్వ  
 నాశనముఁ జేయనేల న + న్నతండ్రి !

దుర్యోధ : పితామహా : యేమి నీ మాటలు : ఏమి నీ పాక్షిక స్వభావము ;  
 ఈ మాటలే ధర్మరాజాదులతో నేలచెప్పఁగూడదు ?

భీష్మ : వారితో నేమని చెప్పమందువు ? అట్లే చెప్పెదఁ జెప్పుము :

దుర్యోధ : “ నిష్కారణముగ నిందఱిని వధింపనేల ? యుద్ధమును మాను  
 కొండు ” అని.

భీష్మ : అట్లేచెప్పి మాన్పించిన వారి యర్ధరాజ్యము వారి కిచ్చెదవా ?

దుర్యోధ : ఈ జన్మమునఁ గాదుకదా, పై జన్మమునఁగూడ నీయను.

భీష్మ : ఇది న్యాయముగ నున్నదా ? దుర్యోధనుఁడు మీకు భాగ  
 మొసంగఁడు. మీరు యుద్ధమునుమాని దీనులై నెత్తిపై గుడ్డ  
 వైచుకొని యా జన్మాంత మరణ్యవాసముఁ జేయుఁడని చెప్ప  
 వలయునా ? సుయోధనా : నిష్కారణముగ నేలచెడిపోయెదవు ?  
 అర్ధరాజ్య మీయకున్న మానె, శ్రీకృష్ణపరమాత్మ చెప్పినట్లు  
 లైదుగుర కైదుగ్రామములనైన నొసంగరాదా ? ఎట్లో కష్టపడి  
 వారిని సమృత్తింపఁజేసెద. యుద్ధమున జయాపజయములు

దైవాధీనములని నీవే యనుచుండువుకదా! ఒకవేళ వారే జయించి నచో నీకుఁ జేసెఁడు భూమియైన నుండదు. ఇప్పుడో వారి కైదు గ్రామములే శేషించును. ఇంక నీవు సమస్త సామ్రాజ్య సర్వస్వ సమేతుడవు గాఁగలవు. దీనికైన నేమందువు ?

దుర్యోధ : అయిదుగ్రామములు కావుగదా. సూదిమొనమోపినంత భూమి నైన నీయను.

భీష్మ : అయిన నీకు వివాళకాల మాసన్నమైనదనియే తోచుచున్నది.

దుర్యోధ : వారికో ?

భీష్మ : వారు ధర్మస్వరూపులు. వారికి శ్రీకృష్ణుఁడు బాసటయై యున్న వాఁడు.

దుర్యోధ : వారికొక్క శ్రీకృష్ణుడే బాసటయైయున్నాఁడుగాని, నాకతని మించిన కర్ణుడులు కోటానకోట్లు బాసటయై యున్నవారు.

భీష్మ : కర్ణుఁడు సాక్షాత్పరమేశ్వరుఁడని తలంచి నీవేమో త్రుళ్ళిపడు చుంటివిగాని వీఁడు వారిలోని యొక్క యల్పునకైనఁ జాలఁడు. ముఖస్తుతిపరాయణుండును, మహామునిశాపదగ్ధుండును, సకల దంభస్వరూపుఁడును, గుఱింభరియునైన యీతులువ “వానిని గెల్చెద వీనిని గెల్చెద ” నని సిగ్గులేక రజ్జులాడుచుండును. నీచుఁడును, స్వల్పుఁడునగు వానిమాయలోఁదగిలి వాని దంభము లనువిశ్వసించి నీవును, ఉత్తమోత్తములును, మహాబలవంతులును నగు కొంతేయులతో విరోధించి నిష్కారణముగ వారికిఁ గీడు గోరుచుండువు. వారిలో నొక్కఁడొక్కడే పెక్కు సంగ్రామ రంగంబులందు బరిపంధిసమూహంబులనిర్జించి విఖ్యాతి నార్జించిన వాఁడు. వీఁడేయుద్ధమున జయించెను ? గోగ్రహణమునాఁడు లేఁడా? ఘోషయాత్రనాఁడులేఁడా? మహాసమర్థులగు వారెక్కడ? నిరర్థక వాచాలకుఁడగు వీఁడెక్కడ ? ఖండవదాహము, పరమేశ్వర విజయము, కాలకేయ సంహారము మున్నగు మహా

కృత్యము లమానుషములని యెఱుంగవా? విజయుఁడును  
ధనుష్కంతుఁడే: కర్ణాదులును ధనుష్కంతులే: పర్వతంబును  
బదార్థమే: తృణలేశంబును బదార్థమే. కాని, భేదములేదా?  
సుయోధనా: నీకు జీవితేచ్ఛ యున్నయెడల నిట్టికర్ణాదులను నమ్మి  
చెడిపోకుము. ఈ కర్ణుఁడేమి పీనింబోలినవారు కోటానకో  
ట్లున్నను, చాండవేయులవలన నీకపజయము తప్పదు. తప్పదు.  
ముమ్మాటికిఁ దప్పదు.

సీ. పగ్గముల్గొనికృష్ణ + పరమాత్మ సారథి  
యై రథంబును దోలు + సంతవఱకు  
సింహనాదంబులు + సేయుచు హనుమ, ధ్వ  
జాగ్రంబునం దుండు + సంతవఱకు  
భీమగదాదండ + పృథులధ్వనుల్ దిక్కు  
లన్నిటన్ మార్మోయు + సంతవఱకు  
అనఘ ధర్మజునిక్రో + ధాగ్ని భగ్ భగ్గుమ  
టంచు మండుచునుండు + సంతవఱకు

గీ. నిఘురనినాద నిర్ఘాత + నిర్ఘోషోగ్ర  
గాండివోద్ధసముద్దండ + కాండజలధ  
రావళులు నీబలము ముంచు + సంతవఱకు  
నీకు రణమం దపజయంబు + నిశ్చయంబు.

దుర్యోధ: ఆఁ అదేమిమాట? జయ మొకరి స్వాధీనమా?

భీష్మ: ఆఁ స్వాధీనమే. భగవంతుఁ డేవైపుననుండునో, భగవత్స్వ  
రూపమగు ధర్మము నెవ్వరు ప్రాణాధికముగాఁ దలంతురో,  
అచ్చట జయము నిశ్చయము. వారికి జయము స్వాధీనమై  
యుండును. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు వారికి విధేయుఁడై యున్న  
వాఁడు. వారు ధర్మైకజీవనులు. వారికి జయము గల్గుటకు  
సందేహమేమి? నీవు విషవృక్షంబవు. ధర్మసందనుఁ డమృత

వృక్షము. నీకు పరమదాంభికుడగు రాధేయుడు స్కంధము. ధర్మసందనునకు సార్థకనామధేయుడగు విజయుడు స్కంధము. నీకు ద్యూతవిద్యానిపుణుండగు శకుని శాఖ; ఛర్మపుత్రునకు మహాపరాక్రమ ధారేయుడగు భీమ సేనుడు శాఖ. నీకు దుర్మదాంధుడగు దుశ్శాసనుడు పుష్పములు. అతనికిఁ బరమ విధేయులగు నకులసహదేవులు పుష్పములు. నీకు వివేకభూస్యండును, సర్వవిధముల సంధుడగు ధృతరాష్ట్రుడు మూలము. అతనికి నకుల చరాచర సృష్టిస్థితిలయ హేతుభూతుండును, భగవంతుడునగు శ్రీకృష్ణుడు మూలము. తెలిసినదా? ఇంక నెవ్వరికి జయముస్వాధీనమో, యెవ్వరికపజయంబు సిద్ధాంతమో, నీవే విచారించుకొనుము.

దుర్యోధుఁడు: అయిన మా కపజయమే సిద్ధాంతమా?

భీష్ముఁడు: సందేహముకూడనా? మీ దుష్టచతుష్టయంబున కపజయంబేగాక యాచంద్రతారార్కమగు నపయశంబుగూడ సిద్ధాంతమే.

దుర్యోధుఁడు: మీరు పెద్దలు. ఎట్లు దూషించినను దూషింపవచ్చునుగాని కుంభసంభవ ప్రముఖ గురూత్తమ పరిరక్షితంబై, రాధేయప్రముఖ మహాధానుష్కమండితంబై, యజ్ఞేయపరాక్రమక్రమంబున దేవతలకు నైతము దేరిమాడరాని తమవంటి యతిరథశ్రేష్ఠుల నాయకత్వంబునం బరిపాలితంబగు మదీయ స్కంధావారంబును, ఆహా! యెంతలో నెంత నిస్పారముగాఁ దృణీకరించితిరి. వారు గాదుకదా. క్రిమూర్తులు వచ్చినను మనల జయింపఁజాలుదురా?

భీష్ముఁడు: నీ వనినది వాస్తవమేకాని, సర్వాతిశయమగు ధర్మము వారి యొద్ద నున్నది. జయస్వరూపుడగు శ్రీకృష్ణుఁ డందున్నవాడు. కావున నీ కపజయము సిద్ధాంతము.

దుర్యోధుఁడు: నీ వాక్యములు అవిశ్వసనీయములు, అన్యాయములు, అనాదరణీయములు, అగ్రహ్యములు.

భీష్మ : అవు నేలకావు ? ఇచ్చకముల కాసింది ప్రియములాడు కర్ణుడుల  
వాక్యములు గ్రాహ్యము లగునుగాని, నీ క్షేమముగోరి హితముఁ  
జెప్పు నా వాక్యము తెట్లు గ్రాహ్యము లగును ? ఇంతకు నీ చెడు  
కాలమే నీకిట్టిబుద్ధి బుట్టించుచున్నది. నేనేమి నేయుదును ?

దుర్యో : నాకుఁ చెడుకాలమేమి ?

భీష్మ : చెడుకాలముగాక మంచికాలమా ? తొందరపడకుము, క్రమ  
క్రమముగా అన్నియు ననుభవించెదవు. నీ దుష్టార్యాచరణముం  
దలంచి యిప్పుడు గాకున్నను సర్వము తీరినతర్వాతనైన నీకుఁ  
బళ్ళాత్తాప ముదయింపక తప్పదు. పాపము : సాధుసంతాప  
మూరకపోవునని విజ్ఞప్తిగుచున్నాఁడవు కాబోలును :

సీ. జనన మాదిగ నొన + ర్చిన నీదు దుష్కృత్య  
ముల ఫలం బూరక + పోవునొక్కొ ?  
సాధ్వీమవే మన + స్సంక్షేభము కులక్ష  
యంబు సేయక శాంతి + నందునొక్కొ ?  
అత్యంతనీచ సాం + గత్యంబుఁ జేసినం  
దులకు లాభంబును + దెలియవొక్కొ ?  
గౌరవధ్వంస మ + ఖర్వగర్వంబు క్రిం  
దికిఁద్రొక్కి నొక్కొ బో + ధింపదొక్కొ ?

గీ. న్యాయముగ నీయఁదగిన రా + జ్యోర్థమిడక  
యంతయును నాదియే యని + యనిశము దిగ  
సాగు నీ దురాశాపిశా + చంబు నిన్నుఁ  
బీల్చి విప్పిగావింపక + విడుచునొక్కొ ?

దుర్యో : పితామహా ! క్రోధమూర్తివై యేల యిట్లు దూషించెదవు ?  
న్యాయమువలదా ? ధర్మమక్కరలేదా ? నిజము విచారించిన  
క్షత్రియకులాచారంబైన శత్రు నిబర్హణము నా కనుచితమా ?

భీష్మ : ఆదినుండియు నీ దుస్వభావమిట్టిదే. పాండవులు నీకు వైరులా. ఏమీ పినతండ్రి కుమారులు నీకు విరోధులా ? సర్వసమర్థులై ? సోదర స్నేహసమంచితులై తమతండ్రి సంపాదించిన సామ్రాజ్య మంతయు బాంధవంబున సత్వశిరోమణులై మీ యుజ్జేతంబెట్టిన పాండునందనులు నీకుఁ బరమవిరోధులా ? ఆప్తనిగర్హణమే శత్రునిబర్హణమా ? భాందవాపవారమే క్షత్రియకులావారమా ? (తలయూపి) అవును. నీకళ్లే—

సీ. పరమనీచములైన † పాచికలై, మహా

శితశరాంభోధి వీ † చికలునీకు.

సర్వనాశకమైన † సజ్జనక్షేభంబై

సర్వాధిరాజ్య లా † భంబు నీకు,

మహిత పతివ్రతా † మానభంగంబై, వి

క్రమవీరసమర రం † గంబునీకు,

సతత మహాపురు † షకృత నిరాకర

ణంబై దివ్యాభర † ణంబునీకు,

గీ. మలిన మధమంబునకు ద్యూత † మండపంబై

పావనంబౌ సభామండ † పంబునీకు,

బంధువులు మిత్రులగునట్టి † పాండుపుత్రు

లవుర యేమందు బరమశ † త్రువులు నీకు.

దుర్యోధ : అవును. ముమ్మాటికిని వారు నాకుఁ బరమశత్రువులే.

భీష్మ : అగుఁగాక : శత్రువు లధికులై యున్నతరి నొదిగియుండుట క్షత్రియ లక్షణముగదా : కావున యిప్పుడు పాండవు లధికులై యున్నవారు. దీనింబట్టియైన వారితో సంధి గావించుకొనవలయునే :

దుర్యోధ : వారు నాకన్న నధికులుగారు. వారిసఖ్యము నా కక్కఱలేదు.

భీష్మ : ఎందుచేత ?

దుర్యోధ : ఎందుచేతనో చెప్పవలయునా ? అట్లయినఁ బలుమాటలేల ? నా మనోనిశ్చయ మెఱిగింతు వినుము.

సీ. క్షాత్రధర్మముల కా + స్థానమౌ భారతా  
 స్వయమునం జనియించి + నాడఁగానఁ  
 జనియించినదిమొద + లొకని పాండుపుత్రుల  
 స్వత్రులగతి నెంచి + నాడఁగానఁ  
 నదియిదియనక యీ + యవనితలంబు నిం  
 తటిదాఁక పాలించి + నాడఁగానఁ  
 బాండవు లడవులఁ + బలుకష్టములఁగన  
 న్నాయిగా సుఖియించి + నాడఁగానఁ

గీ. దాతలుం దమ్ములుం గురుల్ + తక్కుదొరలు  
 నొక్కరనియేల యెల్లరు + నుండి ధరను  
 బ్రదికినాడను చచ్చినన్ + వారిగలిసి  
 రాణమీర నేలుదు స్వర్గ + రాజ్యలక్ష్మి.

ఇంకఁ బాండవులన్ననో—

గీ. పడిరి వనమందుఁ బడరాని + పాటులెల్ల  
 ననువుగాఁ గందమూలము + లను భుజియించి  
 తాతలున్ గురులున్ బంధు + తతియుఁగూలఁ  
 గుడిచెదరుగాక నెత్తురు + కూడునింక.

ఇంక సంధిమాట నాకడ సుచ్చరింపవలదు.

భీష్మ : (విసుగుతో) పోనీ ! నీకర్మమున కెవరేమిచేయగలరు ?

గీ. మంచిదయ్యును నావల్కు + కొంచెమైన  
 గాని నీ కుపయుక్తంబు + గాకపోయె  
 ప్రబ్బచెట్టున కచ్చనీ + రంబుగల్గి  
 యున్నఁ గాయెనఁగాయక + యున్నయట్లు.



కానిమ్ము. నీకథీనుఁడనై యున్నవాఁడనుగాన శక్తివంచనలేకుండఁ బోరాడి నాదేహమును నీకర్పింతును.

దుర్యోధ : ఎప్పుడు నిట్లునుటయేగాని, పాండవులమీది యనురాగము యుద్ధరంగమున మిమ్ము వివశులను జేయుచున్నది. కానిచో జగదేకపీరులగు మీ యర్జునుఁడెంత. యీ కృష్ణుఁడెంత ?

భీష్మ : దుర్యోధనా ! నిష్ఠురము లాడకుము. నన్ను నీవు నమ్ముకొని యుంటివని నేనెఱుంగుదును. ఆశ్రయించినవారియెడల నేను ప్రాణములనుఁ దాచుకొనువాఁడనుగాను. కాని నీ కిదివఱకే చెప్పితిని. జయాశమాత్రము పెట్టుకొనకుము. ఊరక బ్రతుకలేక శక్తియున్నంతవఱకుఁ బోరాడి ప్రాణములను విసర్జింతును.

దుర్యోధ : అశ్లేలము లానతీయకుఁడు. ప్రాప్తి యెట్లున్నదో యట్లు గాఁగలదు. రేపటి కర్తవ్యముంగూర్చి పేరొలగంబున విచారితము రండు.

భీష్మ : సంధ్యావందనసమయమైనది. ఆ కృత్యము నిర్వర్తించి వచ్చెద. నీవు పొమ్ము.

( అందరు నిష్క్రమింతురు )

# కురుక్షేత్రము

[ అను సంవృత్త మహాభారతం ]

పంచమాంకము

రంగము ... వాని

[ తర్వాత భీష్ముడు సంధ్య వార్షకానుషంధ శివుని ప్రవేశించును. ]

శివుడు: (భీష్మునిఁజూచి) ఓహో! పెద్దమహారాజుగారు పూజలోఁ గూర్చున్నవారు. హారతియిచ్చు సమయమైనది. పంచములు తెచ్చుకొనువానికిఁబోయిన నింకను జాగుకాఁగలదు. ఇందే నీరు దోడుకొనియెద. (అని భయపడుచు ముందు గాలువైచి) ఎవ్వరైనఁ జూచినచోఁ గొట్టఁగలరు. (అలోచించి) ఎందులకుఁ గొట్టుదురు: ఒకవేళ గొట్టినను వారికిఁ జేతులుజోడించి యింకఁ గొట్టుడింకఁగొట్టు డిది నారాయణునకు భోగ్యముగదా యని విన్నవించెద.

శాంత : (ప్రవే) ఎవరురా బావిదగ్గర ?

శివుడు: అమ్మా! నేను శివుఁడను.

శాంత : ఏశివుఁడవు ?

శివుడు: సీతారాముఁడను పంచముని కుమారుఁడను.

శాంత : నిన్నెవ్వఁ డీ బావిచెంతకు రమ్మనిరి ?

శివుడు: అమ్మా: యెవ్వరు ననలేదు.

శాంత : నీవు పంచముఁడవు ? నీకన్నులు కాలిపోయినవా ? ఈకూపము మందిరమున కుపయోగమైనదియా ? మాదిగల కుపయోగ మైనదియా ?

శివుడు: తల్లీ! యీమాటసత్యమే: ఈనీరము పంచములకేర్పడినదికాదు. శాంత : కాకున్నది దోలుబొక్కెనతో బ్రాహ్మణులకు నీరుద్రాగింతువా? శివుడు: లేదుతల్లీ! భగవంతునకు భోగముజేయువేళ యతిక్రమించుచున్నది.

శాంత : భగవంతునకా: భగవంతునకా! యెందులకుఁగాదు? చండాలురు గూడ యిప్పుడు భగవంతుని బూజింప మొదలుపెట్టిరి.

శివుడు: జననీ: భగవానుని కొకబొక్కెననీరునుద్వరగాఁజేదుకొననిమ్ము.

శాంత : పోపో! అక్కడ మాదిగలబావి యున్నది; అక్కడ నీరు దెచ్చుకొమ్ము; జాగ్రత్త; ఎప్పుడును భగవంతుని నామ ముచ్చరింపకుము; తిరిగి యనినయెడల నీనాలుక జీలికలు సేయింతును; నీకుటుంబమును గంగలోఁ గల్పెదను; భగవంతుడు నీనివేదన కొఱకే యాఁకలిగొని యున్నాడాయేమి?

శివుడు: పవిత్రురాలవైన యోతల్లీ! శ్రీరాముని భ్యానింపుము; నేను నిత్యమును శ్రీరాముని బూజించుచున్నాఁడను; నేను బెట్టిన యన్నమును భగవానుడు కడుపునిండ దిని పోవుచున్నాడు.

శాంత : ఊరక యఱవక పో పో పో!

శివుడు: అమ్మా! బీదలయందు దయయుంచిన మంచి కాఁగలదు.

శాంత : సుంతయైన లజ్జలేక వాగెదవేమిరా? పోయెదవా? లేక తర్జన భర్జనంబులు గావలయునా?

శివుడు: అమ్మా! నీయిష్టమువచ్చినట్లు కావింపుము.

శాంత : ఓరీ చండాలుడా! యెట్టిమాటలాడుచుంటివిరా! నీకుఁ గొంచె మైన నభిమానములేదా?

శివుడు: నేనసత్యమాడినఁ బాదరక్షతోఁ గొట్టింపుము.

శాంత : ఊరక యిట్లే వాగుచున్న సంతపని గాకపోవునా?

శివుడు: తల్లీ! శాంతింపుము.

ద్రౌప : (ప్రవే) శాంతా! నీవెందుల కీతనితోఁ గలహింతువు?

శాంత : రాణిగారూ ! చూడుడు మందిరపుబావిలో మాదిగవాడు తోలు బొక్కెన వైచుచున్నాడు.

శివుడు : మహారాజ్ఞిగారికి దండము. ఈ సేవకుని మనవిగూడ కొంచెము వినుడు : నేనొకవేళ యన్యతమాడిన నా నివేదన భగవంతునకు లభింపకుండుగాక : హరితినమయము గానలైన నేను పంచముల బావికేపోవుదును. తొందరయుండుటచే నిక్కడకు వచ్చితి. నా తప్పు మన్నింపుడు.

ద్రౌప : మీ యింటగూడ భగవత్పూజ యగునా ?

శివుడు : మహారాజ్ఞిగారూ ! నిత్యమును జరుగును.

శాంత : అమ్మా : యీ చండాలునిమాట వినుచున్నారా ?

ద్రౌప : చెల్లెలా శాంతా : నీవు కొంచెము శాంతింపుము. ఈ కలహమం దేదియో రహస్య మతి గంభీరముగా నున్నది.

శాంత : అదియేమి ?

ద్రౌప : విరాకారుడైన భగవంతునిబూజింప నొకరియాజ్ఞ కావలయునా ?

శాంత : నిరాకారునకు చండాలురయం దనురాగమా ?

ద్రౌప : అదేమిమాట ? యెవ్వరా హరినర్పింతురో వారే యతనికిఁ బ్రీయులు. యుద్ధమందెవరు ముందంజవేయుదురో వారేశూరులు. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులలో నెవఁడైన గానిమ్ము. వారి కులగోత్రములతోఁ బనిలేదు. వారి కృత్యములఁ బట్టి మన్నింపవలయును. మరియు—

గీ. తండ్రికెందరో పుత్రులు † ద్భవమునొంద

నందఱొకరీతిగా నుండు † రా తలంప

నట్టులే హీనకులజులు † సగ్రకులజు

లందఱుం బుత్తులేనుమ్ము † హరికిఁజూడ.

కావున నందఱిలో నెవరు సద్వర్తనము గలవాలో వారియందే తండ్రికిఁ బ్రీతి యెక్కువ. అట్లే భక్తులెవ్వరో వారియందే భగవానునకుఁ బ్రేమ యెక్కువ.

శాంత : అయ్యేనా :

ద్రౌప : ఒక బ్రాహ్మణుడు చెడి కటికవాడైన బ్రాహ్మణుడందురా, కటికవాడందురా ?

శాంత : కటికవాడందురు.

ద్రౌప : ఎప్పుడు కులముపోయి ప్రవర్తనమే పేరునకు వచ్చునది. కావున బ్రాహ్మణుడు నీచకృత్యము లొసర్చిన నెట్లు నీచుడని పిల్వబడునో యట్లే చండాలుడైనను సత్కృత్యముచే మంచి వాడని పిల్వబడును. చండాలుడైన మాత్రమున వానినిఁ దిరస్కరించుట న్యాయమా ? అయినను నీ చిత్తము నొప్పింప నే నతనికి నీరువోసి మీ కలహము నివారించెద, ( అని శివునకు నీరుబోయును. శివుడు నిష్క్రమించును.)

శాంత : అమ్మా ! నేను చాల పొరపడితిని. 'కొంచెముమాటను బెద్దజేసితిని. నేను వానికి నీరు వోయలేదు. అజ్ఞానముచే బుద్ధి చెడిపోయినది. అందఱి శరీరంబులును బంచబూతములచే నిండియుండును. అదియే ఆకాశము, అదియే యగ్ని, అదియే మృత్తిక, అదియే వాయువు, అదియే జలము, బీదవానిని నిష్కారణముగ నాడరాని మాటలాడితి. ఎప్పుడు వానిమీఁద జాల జాలిపుట్టుచున్నది.

ద్రౌప : మంచిది. ఎప్పుడును బ్రతిభూతమందును దయగలిగి వర్తింపుము. ఇంక నీరుజేడుకొని పొమ్ము. (శాంత నీరు దోడుకొని పోవును) ఇంకఁ బితామహు నారాధించెద. (అని భీష్ముని బూజించును)

భీష్మ : దీర్ఘ సుమంగళీభవ : దీర్ఘ సుమంగళీభవ ! ( అని దీవింప ద్రౌపది నమస్కరించి నిష్క్రమించును)

ధాను : (ప్రవేశించి) (తనలో) భగవంతునకు నేఁడు నా యందుఁ బరి పూర్ణానుగ్రహము గల్గినది. ఈ మహాత్ముని యాశీర్వాచనము ముల్లోకములు ముగ్ధినను దప్పబోదు. (భీష్ము బూజించును)

భీష్మ : నీ వెవ్వతెవు ?

భాను : తాము నా నాధునితో నా పూజాకాలమున నీ ఛార్యనంపిన నీకు  
మేలుగావించెదనని యానతిచ్చి యుంటిరి. తమ యజ్ఞప్రకారమే  
వచ్చితిని. నేను భానుమతిని.

భీష్మ : ఏమి : దుర్యోధనుని ఛార్యపగు భానుమతివేనా ?

భాను : చిత్తము.

భీష్మ : నీ విప్పుడేకదా నన్ను బూజించి యాశీర్వచనమంది యేగితివి.  
మరల వెంటనే తిరిగివచ్చితివేల ?

భాను : నే నిదియే వచ్చుట.

భీష్మ : అయిన నా పూజ నెవరుగాంచిరి ? నేను దీర్ఘసుమంగళివికమ్మని  
దీవించితినే.

భాను : ఎవరువచ్చి మిమ్ము పొరపెట్టిరో, పరమేశ్వరున కెరుక.

భీష్మ : (విచారించి) తెలిసినది. ఇందుఁ నీ బొరపా తేమియులేదు.  
విధాత ద్రౌపది ఫాలంబునఁ బెద్దకాలము ముత్తయిదువ గమ్మని  
వ్రాసినాఁడు. కావున నామె ముందువచ్చి వరము బడసినది.

భాను : మహాత్మా : నన్నును మీరట్లే దీవింపుఁడు.

భీష్మ : కర్మమువలననే యన్నియు సంప్రాప్తములగును. కర్మమహిమ  
యపారము. ఎవ్వరిచ్చినను గర్మననుసరించియే యిచ్చెదరు.  
పోయిననేక తిరిగి రానేరదు. మృణ్మయపాత్ర మొకసారి పనికి  
వచ్చునుగాని రెండవసారి పనికిరాదు.

భాను : మహాత్మా ! అట్లైన నూరక నిరాశనైపోదునా ?

భీష్మ : నేనేమిచేయుదు. ఆదృష్టము నీకిట్లున్నది. (భీష్ముఁడులోనికేగును)

భాను : (నిరాశతో ముందుకు నడచి)

గీ. అక్కటక్కట పతిహీన † నగుచునుండ  
వలసినప్పు డేపగిదీ సౌ † భాగ్యమబ్బు  
భూతలములోపలఁ బాప † చేతఁ జావ  
వలసినప్పుడు నీరమె † ట్టులు లభించు ?

(నిష్క్రమించును)

రం' ము—ద్రోణచార్యుని మందిరము

[ ద్రోణచార్యులు పూజాద్రవ్యముల నిధము

చేసికొనుచుండ శాంత నీరుతో ప్రవేశించును ]

ద్రోణు: శాంతా : నీవింత యాలసించితివేమి ?

శాంత : అవును తండ్రీ : బావిదగ్గల ద్రౌపది మహాపదేశము విను చుండుటచే నాలస్యమైనది. ఇప్పటికే పూజాసమయము సమీపించె నని త్వరత్వరగా వచ్చితి.

శిష్యుడు: (ప్రవే) గురూత్తమా : దుర్యోధనుని యశ్వపరిచారకుడేమో చెప్పుటకు వచ్చియున్నవాడు.

ద్రోణు: మంచిది. శాంతా: నీవునేడు భగవంతునిఁబూజించి హారతియిమ్ము నేను బ్రత్యుత్తరముఁ జెప్పివచ్చెద. (చేతితోఁజూపుచు) బిడ్డా :

క. ఇదియే గంధము శర్కర

యదియే యిదెగంట సుమము + అయ్యవియే నీ

రదదేహున కుపచారము

ముదమొదవన్ జేయుమమ్ము + ముద్దులగుమ్మా !

[ ద్రోణుడు నిష్క్రమించును ]

శాంత : పూవులుజల్లి పూజించుటయు, నివేదన జేయుటయు నెవరికి ?

ద్రౌపది చెప్పెనుగదా : “ యాశ్వరుడు నిరాకారుడు, సర్వ వ్యాపకుడునని. ఆ మాట నిశ్చయమైన నీ పూజ యనవసరము. నా కేమియుఁ దోపకున్నది. (అకసమువంకఁజూచుచు చేతులు జోడించి )

సీ. పరమాత్మ సీపాద + పద్మముల్పూజింప

నెంచి యీ గతి విచా + రించుచుంటి

విమలచరిత్ర ని + స్థిలిచివడ్డింపఁగా

నాకన్నుగవకుఁ గ + న్నడకయుండి

వఖిలేశ నీవు భూ + తాంతరంగ నివాసి  
 వని జ్ఞానులగువార + లనఁగవింటి  
 నఘదూర నీవు ప్ర + త్యక్షమైనంతట  
 మించి గంటనుగొట్ట + నెంచుకొంటి

గీ. నొనర సుమములపైఁగూడ + నున్నవాఁడ  
 వట్టియెడ నింక నొకదేవు + నమలభావు  
 నేవిధిన్పూజఁజేసెద + దేవదేవ  
 కలితసద్గుణధన్య ! యా + కారశూన్య.

( గోదవగిరి శ్రీకృష్ణుఁడు శాంతకు దర్శనమిచ్చును. శాంత భయపడును )

కృష్ణ : నిరాకారుఁడనైనను సాకారుఁడనగు నాశుద్ధస్వరూపమును సావ  
 ధానముగఁ దిలకింపుము.

ద్రోణు : (ప్రవేశించి, కృష్ణునిజూచి) జగదీశ్వర ! కృష్ణా ! రక్షింపుము.  
 నీదర్శనముజేసితి కృతార్థుఁడనైతిని. ఇదిగో నీకు నమస్కారము.  
 (మొక్కును.)

కృష్ణ : నేను భక్తపరాధీనుఁడను ! ఎవ్వరు నన్నుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా  
 స్మరింతురో, వారికిఁ దప్పక సాక్షాత్కరింతును.

ద్రోణు : శాంతా ! పూజాద్రవ్యములన్నియు నున్నట్లే యున్నవి. నీవు  
 వీనిపైఁ జేయినైతము వేయలేదు. భగవత్సాక్షాత్కారమున కేమీ  
 పూజచేసితివి ?

కృష్ణ : నీవు నిత్యమును బహిఃపూజఁ జేయుచుంటివి. ఈమె మానసిక  
 పూజ గావించినది. అందుచే దర్శనమిచ్చితి. ఈమెవలన నీకును  
 నన్నుజూచుట తటస్థించినది.

ద్రోణు : ధన్యుఁడను. ధన్యుఁడను. పరమాత్మా ! ధన్యుఁడను.

సీ. పరమాత్మ ! నీ పాద + పద్మముల్ సేవింప  
 వలెఁగదా కన్నులు + గలఫలంబు  
 శ్రీరాధ ! నీనామ + చింతనంబొనరింప  
 వలెఁగదా నాలుక + గలఫలంబు



దైత్యారి ! నిన్ను య • ధాశక్తిఁ బూజింప  
వలెగదా హస్తము • ల్లలఫలంబు  
అఖిలలోకేశ ! నీ • యాలయంబునకుఁబో  
వలెగదా పాదము • ల్లలఫలంబు

గీ. నీ మనోహర తులసినా • ని ప్రముదంబు  
గాంచవలెగదా నానిక • గలఫలంబు  
మంగళామంద ! రక్షిత • మౌనిబృంద !  
యవిరళానంద ! గోవింద ! • హరి ! ముకుంద.

బిడ్డా : నీభక్తిచే నేనుగూడ తరించితిని.

శాంత : తండ్రీ : నేనజ్ఞానురాలను. నన్ను నుతింపవలదు. మీభక్తిచేతనే మీరు తరించితిరి..

ద్రోణు: స్వామీ : నీయది యేస్వరూపమోగాని, నీనోటిపై నెంగిలి యున్నది. కమలంబులంబోలు హస్తములందుగూడ నెంగిలి యున్నది.

కృష్ణ : ఈశాంత సీతారాముడను పంచముని కుమారుడగు శిష్యుడు మందిరపు జావిలో నీరు ముంచుకొనుటకుఁ ద్వరగాఁ బోవుచుండె. అదిగని యాతనితో వాదముబెంచె. దానిచేఁ గొంతసేపటికి నీరు దెచ్చి నివేదనజేసె. నాభక్తుడు నాయెంగిలిని శుభ్రముజేయును గాని, యంతలో నీమె నిశ్చలభక్తితో హారతినిచ్చెను. అందుచే నాభక్తుడు దినిపించుచుండగనే లేచి రావలసివచ్చినది.

ద్రోణు: చండాలుని గృహమునుండియా ?

కృష్ణ : అవును. నీవిం దనుమానపడవలదు. మాకెల్లరును సమానులు. భక్తియే ప్రధానము.

ద్రోణు: అయినను వాడు నీచుడుగదా ?

కృష్ణ : కులమువలనఁగాని కర్మవలనఁ గాదు. ఏవనికీ మద్భక్తి యుండునో, వాడు మునితుల్యుడు. అట్టివారిచేతనే నేనెప్పుడు నుండును. (అంతర్ధానమగును.)

ద్రోణుః ఆశ్చర్యముగ నున్నది. ఒక నీచునకు భగవత్పూజజేయ నధికారము గలదా ?

శాంత : ద్రౌపది యభిప్రాయముగూడ శ్రీకృష్ణుని యభిప్రాయమే. నీచుఁడు పూజించినను దోషములేదు. మీకు భగవానుఁడు తెల్పినకు దృష్టికాలేదా ?

ద్రోణుః ఎట్లు తృప్తియగును ? శూద్రులకు భగవంతుని బూజించు నధికారములేదు. హీనకులజుం డింతమాత్రమున నుత్తముం డెట్లగు ? భక్తుఁడైన యంత్యజుని యింటిలో బ్రాహ్మణులు నీరు ద్రావవచ్చునా? అయినను నింకఁ బాదుకలేల సిద్ధముజేయరాదు? కొంచెము సమయము చిక్కినప్పుడు దుర్యోధనునితోఁ జెప్పి వానినిరప్పించి వాని పూజాపీఠమును నదిలోఁ బాఱవేయించెద.

(నిష్క్రమించును.)

శాంత : ఆహా ! శ్రీకృష్ణభగవానుని భక్తవాత్సల్యము !

గీ. పుష్పములలోన సైతము పూర్ణముగను  
నిండెనే యెట్లుపూజింతు + నే నటంచు  
మానసంబున శంకింప + దాని నిప్పు  
దంతయుందీర్చు శౌరి ప్ర + త్యక్షమయ్యె.

(నిష్క్రమించును.)

రంగము—యుద్ధబామిలోని ధర్మజుని గుడారము

[ కృష్ణార్జున ధర్మజులు ప్రవేశించుట ]

ధర్మ : శ్రీకృష్ణా! దైర్య మెట్లు చెదరకుండును? తాతగారు తొమ్మిది దినములనుండి దయయనుమాట మఱచి ఘోరముగ మన సైన్యమును గూరకోత గోయుచున్నారు. అక్కటా! నేనేమిచేయుదు? ఎప్పుడు తొమ్మిది పై జేయిడి నిద్రింతు !

అర్జు : దండధరుఁడైన యముని గెల్వవచ్చును. వజ్రధారియైన యింద్రుని జయింపవచ్చును. శూలహస్తఁడైన రుద్రుని నోడింపవచ్చును గాని, తాతగారిని గెల్పుట దుష్కరముగా నున్నది.

కృష్ణ : చూచితివా భీష్మపితామహుల బలమెట్లున్నదో ! దేవతలనైన  
సులభముగ జయింపవచ్చునుగాని బాలబ్రహ్మచారిని వృద్ధదశతో  
గెల్పుట కడుంగడుఁ గష్టముగ నున్నది.

ధర్మ : మనమిపు డేమిచేయవలెనో తోచకున్నది.

కృష్ణ : ఆయన జీవించియుండునంతవఱకు నిశ్లేయుండు.

అర్జు : అయిన మాతాతగారు మాయోటమికే యోజించునా? ఆయన  
జీవించుట మాయపజయముకొరకే యని యర్థమా?

కృష్ణ : అవును. ఆయన మరణంబునకును, మీవిజయంబునకును నొకటే  
యర్థము.

అర్జు : ఆయన యజయ్యుడు.

ధర్మ : ఉపాయ మేదైననున్న నానతిమ్ము.

కృష్ణ : అర్జునా ! ద్రౌపది యన్నయైన శిఖండిని ముందిరకొని నీవు  
యుద్ధమొనర్చుము.

అర్జు : ఇది యేమి రహస్యము?

కృష్ణ : ఏమియులేదు. ముందు విచారింపవచ్చు, నేనకు నేడు ముందుగా  
శిఖండిని నిల్వఁబెట్టుము.

ధర్మ : మంచిది. అట్లే గావంతము. (అందరు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము — యుద్ధభూమి

[ భీష్మార్జునుల ప్రవేశము ]

భీష్మ : (మహాసంతోషముతో) అర్జునా ! అర్జునా !

శా. ఆయాసంబు శమించె మెచ్చితిని నీ + యత్యద్భుతాస్త్రప్రయో

గాయత్రత్యము వంశగౌరవము నా + హా ! నిర్భీతివింక నీ

కీ యుద్ధంబునఁగాడె భూమిపయి లే + నేలేదు సామ్యంబు, దీ

ర్షాయుష్మంతుఁడవై సుఖంపడుము వ + త్సా! న్యాయ్యమార్గంబుననే.

అర్జు : పితామహా ! యీశరాసారము నాదికాదు ; శిఖండిది.

భీష్మ : నీవు చెప్పనక్కరలేదు. నేనంతయు నెఱుంగుదు.

శా. సత్సాంగత్యము న్యాయ్యము న్వివరమున్ + సత్యంబు ధర్మంబు నీ  
రోత్సాహంబును పండితావనగుణం + బోర్పున్ వదాన్యత్వ, ము  
ద్యత్సాధుత్వము త్వత్పరాక్రమసహ + ధ్యాయత్వములావెయ్యో  
వత్సా! యియ్యవి నే నెఱుంగనివె నీ + బాల్యాది నీనాటికిన్.

అర్జు : పితామహా! యియ్యది యుద్ధభూమి. నేను శత్రుఁడను; నన్నేల  
యగ్గించెదవు? ఇదియుంగాక యీ శరాసారము నాయదియే యని  
యెట్లు నిర్ధారణ పరుపవచ్చును.

భీష్మ : వత్సా !

ఉ. ఎందుల కిట్లుదాచెద వ + హీనపరాక్రమ ! నీవుదక్క నీ  
చందమున న్యరంబుగొని + సంగరమందు మదీయసైన్యముల్  
చిందరవందరై పరచి + చెట్టుల గుట్టల నాశ్రయించి సం  
క్రందనపుత్ర! గావుమను + కైవడిఁ జేయఁగలారె చెప్పమా.

ఇంతియేగాక,

చ. అతికఠినంబులై శతము + లై దృఢముక్తములై ప్రదీపితా  
కృతులయి లక్ష్మ్యగుద్ధిగల + యీ శరముల్ విజితాంబికేశుఁడై  
హతసకలారివీరవరుఁ + డై తగు నీవియగాక భీతిసం  
గతుఁడు శిఖండి వెన్నటికి + గావునుమీ శతజన్మలైత్తిసన్.

దుర్యో : (ప్రవే) ఎంతఘోర మెంతఘోరము! (తెరవంక జూచుచుఁ  
జేయెత్తి)

శా. ఏదో మాయనుబన్ని యీ దీనమునం + దే, యెంచకే చిత్తమం  
దేదోసంబును హా! పితామహుని వీ + డిల్లింపనున్నాఁడు రా  
రా దుశ్శాసన! రమ్ము ద్రోణతనయా! + రావయ్య యాచార్య! అ  
న్నా! దిక్కుల్గనువారెకాని యొక్కరై + నన్ రారిదేమక్కటా!

(ముందునకుఁ జూచి) వారిని భీమాదు లడ్డగించిరి. కానిమ్ము  
చేనే వీని నాపెద. (అర్జునితో)

చ. నిలునిలు మెందుఁబోయెదవు † నెమ్మది నన్నొక పూచికపుల్లఁగాఁ  
దలఁచితివేమొ ? కన్నులకుఁ , దట్టిన గర్వము దింతుఁజూడు ము  
జ్జ్వలతల మీ గదాయుధము † చంపక సైపదు నిన్ను నింక న  
మ్ములఁ బరపింపుమీ సమర † భూమినిఁ జూచెదఁగాక తాతపై.

అర్జు : ఇదిగో నీ దుష్కృత్యఫలం బనుభవింపుము. (బాణమువేయ  
దుర్యోధనుఁడు మూర్ఛిల్లును.)

భీష్ము : (నవ్వి) దుర్యోధనుని పనియైనది. అప్పుడే మూర్ఛిల్లె. అడుగో  
నర్జునుఁడు మరల విజృంభించుచున్నాఁడు.

అర్జు : (భీష్మునిపై బాణములువేయును. భీష్ముఁడు తూర్పుదిక్కుగా  
శరములే శయ్యగాఁ బడును. దుఃఖముతోఁ జెంతజేరి) అయ్యో  
తాతా ! అయ్యో తాతా !

సీ. మానుగ మము తండ్రి † లేని బిడ్డలటంచుఁ  
జెంతకుఁదీసి ర † కించితివు  
విరాత్రి నేపగ † లేదికొరినఁగాని  
విసుగక వాని ని , ప్పించితివు  
అడని కే మేగు న † ప్పడు గోడుగోడునఁ  
జిఁతించి చాలఁ గృ † శించితివు  
మేము తిన్నఁగనున్న † మేల్వార్తవిని మనం  
బునను గొండంత యు † ప్పొంగితివు

గీ. గురునిరప్పించి విద్యల † గరపితివు  
అతికఠినవృత్తిఁబూని య † య్యయ్యో ! మొంత  
ఘోర మెంతఘోరము చేతు † లారఁ బాడు  
గయ్యమునఁ జంపుకొంటి తా † తయ్య నిన్ను-

(తెరలో) మహాత్మా ! కురుపితామహా !

శ్రీ. దక్షిణాయన మియ్యది + తనువు పురుషుల  
జనదు దివ్యర్షులముమేము + వినుచుచుంటి  
ముత్తరాయణమగుదాక + నుండి యావ  
యిని సనంతపరంధామ + మేగుమయ్య.

భీష్మ : (విని) ఆహా! మహర్షులకునాయందెంతదయ! (ప్రకా) అంతరిక్ష  
గతులగు నో మహర్షులారా! మీయాజ్ఞను శిరసావహించితిని.

దుర్యోధ : (లేచి భీష్మనిఁజూచి) అయ్యో తాతా! మమ్మువిడిచి పోయెదవా?  
(దుఃఖించును.)

భీష్మ : నాయనా! నుయోధనా! దుఃఖింపకుము. ఇంకనైనఁ బాండవు  
లతో సంధిగావింపుము.

దుర్యోధ : ఇదివరకే నామనోనిశ్చయమును దమ కెఱింగించితిని. నన్ను  
క్షమింపుడు.

భీష్మ : (తనలో) ఆహా! యేమి వీనిమౌఢ్యము! శక్తికొలంది బోధించి  
చూచితినిగాని కార్యములేకపోయెను. అయినను గాండీవిపరాక్రమ  
మిప్పుడితనికిఁ దేటతెల్లముగావించెదఁగాక! (ప్రకా) నుయోధనా!  
నీయిష్టము. నా శిరమున కొత్తిడి తగులుచున్నది. తలగడ!

దుర్యోధ : చిత్తము. (మెత్తని పట్టుదిండ్లను దెప్పించును.)

భీష్మ : (నవ్వి) వత్సా! అర్జునా! తలగడ. తలగడ.

అర్జు : చిత్తము. (అని భీష్మనితలకు బాణములఁ గొట్టును) తాతా!  
క్షమింపుము. (పాదములంబడును.)

భీష్మ : దుర్యోధనా! దప్పియగుచున్నది.

దుర్యోధ : (శుద్ధోదకముఁదెచ్చి) తాతా! యిదిగో!

భీష్మ : (నవ్వి) శరతల్పగతుఁడనగు నే నీ యుదకమును బుచ్చుకొనను.  
(అర్జునునితో) అర్జునా! నీవు నాకు దప్పిదీర్చెదవా?

అర్జు : చిత్తము. (అత్తమెక్కువెట్టి) తల్లీ ! భూదేవీ :

సీ. ఖలుల దుష్కార్యముల్ + క్షమించుటంజేసి  
క్షమ యనంగఁ బ్రసిద్ధి + గాంచినావు  
క్రమతఁ గుమార ర + త్నములఁ గాంచుటఁజేసి  
రత్నగర్భయనంగఁ + బ్రబలినావు  
సత్యోక్తిక్షణమైనఁ + జలియింపకుంటచే  
సచలయనంగఁ బే + రందినావు  
దీనరక్షణమందు + స్థిరచిత్తవైయుంట  
స్థిరయనన్ బ్రఖ్యాతిఁ + జెందినావు

గీ. తాత కువచారము లొనర్పఁ + దగిన సమయా  
మబ్బెఁగావున నింక నా + యస్త్రమునకు  
త్రోవనిడి మత్స్యతజ్ఞతా + భావితామి  
తంబులగు జోహారుల గొనం + దగునుతల్లి.

(అని వాణము వేయును. గంగ పైకివచ్చును.)

అర్జు : (మహాభక్తితో)

గీ. ఖలుఁడనై కృతఘ్నుఁడనయి + కలుషకలిత  
మానసుఁడనై దురంబున + మాననీయుఁ  
దాత నొంచిన పరమ కి + రాతు నన్ను  
నహహ! క్షమించినావు సూ + యవ్వ గంగ!

(అని గంగోదకముఁదెచ్చి భీష్మున కొసంగును.)

భీష్మ : (త్రాగి) అర్జునా: సంతృప్తుఁడనైతి. దప్పితిరినది. సుయోధనా:  
చూచితివా ! యేల యూరక చెడెదవు ? సంధిగావింపుము.

దుర్యోధ : తాతా! యెన్నిమారులు చెప్పవలయును ?

భీష్మ : పోనిమ్ము. నీకర్మము నీవే యనుభవించువు. ఇంక మీమీపనులు  
చూచుకొండు.

(అందరు నిష్క్రమింతురు - తెరవ్రాలును)

# కురుక్షేత్రము

[ అను సంపూర్ణ మహాభారతం ]

## షష్ఠాంకము

రంగము — దుర్యోధనుని గుఱారము,

[ ద్రోణ-దుర్యోధనులు ప్రవేశింతురు ]

ద్రోణు: ఇవియన్నియు నిజమేకాని నాచిత్తము వ్యాకులమైయున్నది.  
ఇట్టితఱి నేను నేనాధిపతినగుట కిష్టపడను.

దుర్యో: ఆచార్యా! పితామహులంపశయ్యనుండ మీకన్న సమర్థులెవ్వరు?

ద్రోణు: ఎంతవఱి కా చండాలుని పూజాపీఠము నదిలోఁ బారవేయింపవో  
అంతవఱికును నాచిత్తము కుదుటఁబడదు. ఎంత గర్వమో  
చూడుము! తోలుసంచులతో గంగోదకమును దెచ్చుటయేగాక  
విష్ణు పూజయునా? ఎంతవిపరీతము! ఇట్టివారిని సహించి  
యుపేక్షించిన నింక సౌధగవాక్షములకుఁ జర్మాచ్ఛాదనము  
సంభవింపదా?

దుర్యో: గురువర్యా! శాంతింపుము. మీరు బ్రాహ్మణులరు. సర్వకులము  
లకు శిరస్సువంటివారు. ఇట్టి మీ యెదుట నా పంచముఁడెంత?  
ఈ దినమునుండి భగవత్పూజ నేయఁడు. మీ యాజ్ఞ కెవరెదురె  
చెప్పుదురు? (తెరవంకఁజూచి) ఎవరురా ఆక్కడ!

సేవ : (ప్రవే) మహారాజా! యేమియాజ్ఞ?

దుర్యో: నీవు చని సీతారాముఁడను పంచముని బూజాపీఠముతోఁగూడ  
నదియొద్దకుఁ దోడ్కొనిరమ్ము. (నేనకుఁడు.నిష్క్ర) ఆచార్యా:  
యింక మనము నదియొద్దకే పోయి సవిగ్రహముగ వాఁడు  
పూజాపీఠమును నదిలోఁ బారవేయుచుండఁ జూతమురండు.

ద్రోణు: మంచిది. (నిష్క్రమింతురు)



రంగము — గంగానది

[ద్రోణ దుర్యోధనుఁడు, సీతారాముఁడు, శివుఁడు, మరెందఁడఁ అంత్యజులు ప్రవేశింతురు.]

దుర్యోః సీతారాముఁడా! నిన్నెవ్వరిక్కడకు రప్పించిరో యెఱుంగుదువా?  
సీతా: అన్నదానపరాయణా! నాభాగ్యమే నన్నిక్కడకురప్పించెను. అహా!

గీ. విమలభాగీరథీదర్శ + నమునుజేయఁ  
గంటి తొల్లింటి పున్నెము + కతన మీయ  
నుగ్రహంబున నింక ధ + న్యుడను పావ  
నుండనైతిని దపమునుఁ + బండెనేడు.

ద్రోణు: ఈమాటలకేమిగాని నీవిచ్చటి కెందులకు వచ్చితివో ముందు  
దానిని గుర్తింపుము.

సీతా : నాకుఁ దెలియును. రారాజుగారు హరిభజనము వినుటకై నన్ను  
రప్పించిరి. నేను దాని నిప్పుడే ప్రారంభించెద.

శివుఁ : నేనుగూడగానముఁజేసెద. నాట్యముగావించెద. హరినిమెప్పించెద.

ద్రోణు: సర్పమునకు విషవిహీనమగుసంతానము జనించునా ?

సీతా: అందఱును బాడుఁడు. (అనిపాటలందిచ్చును. అందరుపాడుదురు.)

ద్రోణు: చాటుఁజాలు నూరకొనుఁడు. నిష్కళంకమగు హరినామమునకుఁ  
గళంకము దెచ్చిపెట్టకుఁడు. ఓరీ : మీకు హరిపూజ నేయుమని  
యెవరాజ్ఞయిచ్చిరి ?

సీతా : మహాత్మా ! మీవంటిపెద్దలే.

ద్రోణు: మావంటి పెద్దలా ?

సీతా : అవును దేవరా !

గీ. బావివలన గుంభంబు కుం + భంబువలన  
మానవులు జలమున్నాంత్ర + మహిని నట్లై  
శ్రుతులవలన బెద్దలు వారి + కతన నీచు  
లైన మేమును బూజింతు + మయ్య హరిని.

దుర్యోధ : (పంచములజెండాఁ జూచి) ఈధ్వజముపై నేమివ్రాసినారు ?

సీతా : గీ॥ ఈగ్రకిరణునియందుండ ✱ యోగిహృదయఁ  
మందునుండ వైకుంఠము ✱ నందునుండ  
నారదా ! భక్తవరులు గా ✱ సంబుసేయు  
చుందు రెచ్చట నే నట ✱ నుండువాడ.

ద్రోణు : ఓరీ చండాలుడా! భగవద్వాక్యము నపవిత్రము జేసితివేమిరా ?  
దుర్యోధ : ఈ ధ్వజ ముండఁగూడదు.

ద్రోణు : ఓరీ: మీరు పంచములనియనుకొనరా? మీకిట్టి మహావాక్యములఁ  
జదువ నధికారముగలదా ? ఈ యధికార మెవరిచ్చిరి ?

సీతా : ఈమహావాక్యమే యిందుఁ జరమాత్మ తన భక్తునిచెంత నుండు  
నని చెప్పుచున్నాఁడు. హరిభజనమున కెల్లవారికి నధికారము  
గలదు.

దుర్యోధ : ఓరీ నీచుడా ! నోరుమూయుము.

ద్రోణు : ఇంకేమున్నది! బ్రాహ్మణ్యము పాడై పోయినది.

సీతా : అఖిలేశ్వరుఁడు నాయజమాని. నాతండ్రియు నతఁడే. తండ్రికిఁ  
గొందఱు చిన్నవారును, గొందఱు పెద్దవారును గొడుకులుందురు.  
వా రందఱియందు నతనికి సమానప్రేమయేగదా ?

ద్రోణు : తండ్రి సౌమ్యంతయుఁ దెలివికలవారికే చెందునుగాని, పిచ్చి  
వారికిఁ జెందదు.

సీతా : మహాత్మా : నిజము చెప్పితిరి. పిచ్చివానికిరానేరదు. కాని తండ్రి  
ధన మేరిగిగా వ్యయముఁజేయవలయునో యది యెఱిగినవాఁడు  
కాఁడు. నేను తండ్రియైన శ్రీకృష్ణుని భజనయను ధనమును  
జగజ్జనులకై చక్కఁగా వ్యయముఁజేయుచున్నవాఁడను.

దుర్యోధ : మీరు నీచులు. కావునఁ జేయఁదగదు.

సీతా : అన్నదానపరాయణా! కులము మర్యాదకొఱ కేర్పడిన నేర్పడుఁ  
గాని యాయనప్రేమ యొకరికై గాదు. సమస్తజనుల ఖపయోగ  
ఫలవలయును.

గీ. దేవదేవుడౌ శ్రీవాసు + దేవు ప్రేమ  
యఖిలజనులకు నుపయోగ + మౌటకొఱకె  
వసుధలోన సూర్యాచంద్ర + మణుల కిరణ  
కాంతి యెల్ల రనుభవింపఁ + గాదె తండ్రి.

దుర్యోధ : (కోపముతో) ఇంక మీ ప్రసంగమును గట్టిపెట్టుడు. ఎవ్వ రీ  
దినమునుండి జీవింపనెంతురో వారు తమ పూజాద్రవ్యములను  
విగ్రహములను నీ గంగలోఁ బారవేయుడుఁ

సీతా : (దుఃఖముతో) ఓ మహారాజా! యింకేదైన శిక్ష విధింపుము కాని  
భగవంతుని గంగలోఁ గల్పిమనిమాత్రము నిర్బంధింపకుము.

మ. కమలాక్షున్ నదిఁ బాటవేసెను విధి + స్థావించి దుఃఖమ్ము పెం  
చి మనస్తాపము గూర్చుఁబోకుము మమున్ + శిక్షింపఁగా నెంతువే  
ని మరేదైన విధింపుమయ్య యింక నన్ + జీవింపకుండం బొన  
ర్పము నా చర్మముచేత వేగముగఁ జె + ప్పల్గుట్టఁగాఁ జేయుమా.

దుర్యోధ : ఓరీ : మాటలాడక దేవతాపీఠమును నదిలోఁ బారవేయుము.

సీతా : (దుఃఖముతో) ఓ మహారాజా! నన్ను డీమింపుడు. కృష్ణుడు  
నా బంధుగు. అపచారములేకుండ నట్టి బంధుగు నవమానింపలేను.  
నే నతనిని వదలినను నన్నా మహాత్ముడు వదలఁడు.

దుర్యోధ : ఓరీ : మాటలాడక దేవతాపీఠమును నదిలోఁ బారవేయుము.

సీతా : మహారాజా! యిందాశ్చర్యమేమున్నది? ఆ మహానుభావుం డంత  
భక్త సులభుడు.

దుర్యోధ : ఓరీ : నీ వజ్ఞానివి. కానిపోనిమాట లాడుచుంటివి.

సీతా : గీ. నన్ను గవ్వ తండ్రిని పద్మ + నాభుఁ గంస  
గర్వహరణు మహాత్ముని + గంగయందు  
మీరలెల్లరుఁ జూడగాఁ + బాటవైచి  
రమ్మటందును వచ్చునొ + రాఁడె కనుఁడు.

దుర్యోధ : ఏమీ! గంగలోనుండి బయలు వెడలివచ్చునా?

సీతా : అవునుతండ్రీ గంగలోనుండియే వచ్చును. మున్ను ప్రహ్లాదుని రక్షింప స్తంభమునుండి వచ్చెననుమాట సత్యమేని యిప్పుడేల రాకుండును ?

దుర్యోధ : నీకు నమ్మకమేనా ?

సీతా : అః నమ్మకమే. ఆయన భక్తవత్సలుడు. నామాట చెవినిబడిన వెంటనే రాగలడు.

దుర్యోధ : భక్తియే ప్రధానముగాని కులగోత్రములతోఁ బనిలేదని చెప్పుచుంటివి. మా ద్రోణాచార్యులవారును నీవును బిలువుఁ దెవ్వరు పిలిచిన వచ్చునో చూచెద.

సీతా : ద్రోణాచార్యులవారు భక్తులుగారని నేననలేదు. వారే నాకన్న భక్తులైన వారిచెంతకే వచ్చును.

ద్రోణు : ఈ పద్ధతికి ముమ్మాటికి సమ్మతించెదవా ?

సీతా : సిద్ధముగా నుంటిని.

దుర్యోధ : (అప) ఏమి యాచార్యా : మీ యభిప్రాయము ?

ద్రోణా : (అప) ఓయీ : నీవెందుల కాలోచించెదవు ? వీనికి భగవంతుడు సాక్షాత్కరించునా? సత్తులీనుడను నాకేదర్శనమిచ్చును. మరియు-

గీ. అగ్రవర్ణంబునం బుట్టి + నట్టివాకు  
గోచరుడుగాక శ్రీహరి + నీచవంశ  
జనితునకు కనఁబడునె రా + జకులచంద్ర !  
కస్తురిని వీడి పంకము + గాంచుకరణి.

సీతా : (తనలో) ఓ భగవంతుడా! నే నతిదుఃఖితుడనై దుర్బలుడనై యున్నవాడ. ఈ ధీనునియందు దయయుంచుము. ఎల్లిప్పుడు ప్రాణసమానుడవని యేనేత్రములతో నిన్ను సేవింతునో అట్టినేనే.

గీ. ఇట్టై యొకరీతిఁ బంతము + బట్టియున్న  
వారు ద్రోణ దుర్యోధను + ల్వారికతనఁ  
జింతతో నిన్ను నేడు నా + చేతులార  
గంగలో వేయుచుంటి న + న్నన్నతండ్రీ !

నన్ను క్షమింపుము. నాకెక్కుడు కష్టము రానీయకుము. నేను  
పరాభవంబును సహింపలేను.

దుర్యోధ : నీవిప్పుడే దేవతాపీఠమును గంగలోఁ బారవేయుము.

సీతా : (విగ్రహముచుట్టు ప్రదక్షిణము నేయుచు) ఓయనంతకల్యాణ  
గుణ రత్నాకరా : తాండవకృష్ణా !

సీ. చలినీట ముగ్ధిన \* నైత్యముపట్టునే  
మో ? యింక నేనేమి \* సేయువాఁడ  
అహర మనుబుద్ధి \* నల్గి యే మొసలి ని  
స్పృహనో ? నేఁగూడ \* వచ్చువాఁడ  
విడనాడి పోయెద \* వేమో ? నన్తంపుకొ  
న్నట్టు నీకయి యింక \* నరయువాఁడ  
కొమరితపైఁగల \* కూర్చితే మిక్కిలి  
తడయకు మటులైన \* మడియువాఁడ

గీ. తనయు మరువకుమయ్య నా \* తండ్రి నాకుఁ  
గల్గు సర్వస్వ మీవె నీ \* కన్న వేరు  
చింతయే లేదుసుమ్ము నా \* చిన్ని కృష్ణ !  
తిన్నఁగా బిడ్డకడకేగి \* తిరిగిరమ్ము.

(విగ్రహమును గంగలో విడువలేక విడువలేక విడుచును.)

ద్రోణు : ఓరీ యంత్యజులారా ! మీరందఱు దూరముగఁ బొండు. ఈ  
యపరిశుద్ధ స్థలంబును బవిత్రముజేసి భగవంతునిఁ బిలిచెద.  
(అట్లుచేసి మంత్రములఁ జదువుచు) —

మ. కరిరక్షించుట లెక్కగాదు కుమతి \* న్నాకాసురుంగాచులే  
పరువుంగాదు విరోధి నుక్కడఁచి యా \* ప్రహ్లాదునింబ్రోచుటం  
తతువుండు న్విను మగ్రవర్ణమహిమన్ \* స్థాపింప నిచ్చెట ని  
త్రణఁ బ్రత్యక్షముగమ్ము దైత్యసార స \* త్యానాథ ! నారాయణా !

(అని యనేక విధముల ప్రార్థించును.)

దుర్యోధ : (ఆశ్చర్యముతో) అచార్య! ఆశ్చర్యముగనున్నది. మీకష్టమంతయు వృధయైనది. మీ యా వాహనాది షోడశోపచారంబులును వ్యర్థములైనవి.

ద్రోణు : దుర్యోధనా ! పీతము పైకిరానంతమాత్రమున మమ్ముఁ దిరస్కరింపఁ దగదు. లఘువస్తువు లెప్పుడును నీటిపైఁ దేలును. విగ్రహము లోహనంబంధమగుటచేఁ బైకిఁ దెలకున్న దిందు విస్మయమేమున్నది. మాయావాహనాదులే పనికిరానిచో బ్రహ్మయు నిందు వ్యర్థుడే.

దుర్యోధ : ఓరీ సీతారాముడా ! నీవు పిల్వము. వచ్చునేమో చూతము.

సీతా : చిత్తము. (చేతులు జోడించి) తండ్రీ ! తాండవకృష్ణా : చిన్ని కృష్ణా : భక్తవత్సలా !

మ. ఖలుఁడన్ దుష్టుఁడ జాతిహీనుఁడ మహా ! కార్పణ్యయుక్తుండ దుర్బలుఁడన్ హీనుఁడఁ బాలుసుండ జడుఁడన్ బాపక్రియారంభుఁడన్ గలుషస్వాంతుఁడ నీచుఁడన్ నిముసమై ! నన్ నిన్విడంజాల నా కెలనం గన్నడుమయ్య మొక్కెదను శ్రీ ! కృష్ణా ! జగన్నాయకా !

(అంతట నీటిలోనుండి మొసలియు, మొసలిపై శ్రీవేషధారిణి యగు గంగయు, గంగ హస్తంబున శ్రీకృష్ణ విగ్రహంబును గన్నడును. సంతోషముతోఁ జేతులెత్తి పిలుచుచు) తండ్రీ : రమ్మ రమ్మ.

సీ. మకరిచేబడి పలు ! మారు వేడిన గజేం

ద్రుని బ్రోచినట్టి ము ! ధ్వలముకుంద !

చట్రాతియై వన ! స్థలిఁ బడియున్న య

హల్యనేలిన వర ! హాలతండ్రి !

చెలియలికిన్ వస్త్ర ! ములనిచ్చి రక్షించు

కొన్నట్టి మాయల ! గొల్లవాడ !

నందుని వేషమున్ ! ధరియించి యతని నీ

లోఁ జేర్చుకొనిన యో ! లోకనాథ !

గీ. అథమ వంశజుడని సంశ యంబు గొనక  
చెలగి ప్రత్యక్షమైన మా యిన్నెలయ్య !  
రమ్ము నాయంక మెక్కుము యిన్నెలయ్య !  
వీనిపై దయయుంచు మో యిమలచరిత !

(శ్రీకృష్ణ విగ్రహమువచ్చి యొడిలోఁ గూర్చుండును. పుష్పవృష్టి గురియును.)

ద్రోణాః (గంగపై పుతిరిగి చేతులుజోడించి) అమ్మా ! భాగీరథీ ! యీ మా సందేహము దీర్చుము.

గంగ : ఏ సందేహము ?

ద్రోణాః : ఎవ్వరికి యుగచతుష్టయమునందును మాన్యతగలదో భగవంతుని వక్షంబుననైత మెవ్వరి పాదచిహ్నములుగలవో యట్టివ్రాహ్మణులఁ బరాభవించి శ్రీహరి పంచము నాదరించుటేమి ?

గంగ : భారద్వాజా ! శాంతింపుము. మునులకన్న నిశ్చలభక్తిగల యీ మహాభక్తుని యెదుటఁ దలవంపుము. నిస్సందేహముగా నీవు బ్రాహ్మణుడవు. కాని క్రోధమువలనఁ దెలియకుంటివి. భగవంతుడు నీ కొక్కనికే స్వాధీనుడై యుండునని యహంకరించుట బ్రాహ్మణ లక్షణమా !

ద్రోణాః (ఊరక వినుచుండును)

గంగ : నీవు మాతృగర్భమునుండి పుత్రప్రేమవలన నేర్పడినవాడవు కావు. నీ ప్రత్యంగంబులును గామాగ్నిచే నేర్పడినవి. కావుననే యిప్పటికిని భ్రమయను వలలోఁ జిక్కియుంటివి.

ద్రోణాః : ఎట్లెట్లు ?

గంగ : రంభనుగాంచి నీ తండ్రి కామాధీనుడయ్యె. అంత నమ్మహాత్మునకు రేతస్ఫులనమయ్యె. అందుచే నింతైనది. ఆ విషయము పోనిమ్ము.

ద్రోణాః : అవునుతల్లీ ! అదియే కారణము. నాకీ భక్తునిపై ద్రోహచింత గల్గుట కదియే మూలము.

గంగ : నిజమెఱుఁగుటయు శాంతివహించుటయు విద్య కలంకారముఁకా.  
ద్రోణుఁ అమ్మా ! నీయానతి శిరసావహించెద. అమ్మహాత్ముని పాదము  
లపై వ్రాలెద.

గంగ : అక్కఱలేదు. పశ్చాత్తాపముచేతనే శుద్ధుఁడవైతివీ.

దుర్యోః అమ్మా ! మా గురువర్యుల నిట్లు చేసితివేమి ?

గంగ : కౌరవేశ్వరా ! యీరహస్య మతికష్టము. దీనికై దివ్యదృష్టి  
కావలయు. అయిన నీసందేహము నివారింపజేసెద. ఇతఁడు  
రామానందతీర్థుల శిష్యుఁడు. సద్బ్రాహ్మణుఁడు. శాపముచేత  
నీసీవవంశమున జనించె. (అని దివ్యదృష్టి నిచ్చును.)

దుర్యోః (చూచి ఆశ్చర్యముతో) ధన్యోస్మి ! ధన్యోస్మి !

గంగ : కత్తి దీసికొనుము. ఇంకొక తార్కాణముఁజూపెద.

దుర్యోః (కత్తిగొని) అమ్మా ! యిదిగోఁ గత్తి.

గంగ : ఇతని పొట్టఁ జీల్చుము.

దుర్యోః (చీల్చి యజ్ఞోపవీతమును జూచి) అమ్మా ! నా పాపంబులు  
సటాపంచలై నవి.

గంగ : ఎప్పుడును భక్తుల కపకార మొనర్పకుము. (అంతర్ధానమగును)

దుర్యోః మహాత్మా ! సీతారామా : యింక నీవు పూజాద్రవ్యములతో  
భగవంతుని గైకొని యింటికేగుము. (ద్రోణునితో) అచార్యా :  
యిక్కడ మన మూరకుండనేల ? యుద్ధ విషయములంగూర్చి  
విచారితము రండు. (అని యందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము — ఆరణ్యభూమి

[ తర్వాత వీరావేశముతో ఆశ్చర్యము ప్రవేశించును. హంకారమునేయును ]

మ. స్ఫురదన్మద్భుజదండ శరముల్ † పుంఖానుపుంఖంబుగా  
నరిసేనం దునుమాడువేళ హరి లే † నట్టైన నప్పట్లను  
ధ్వరనారాయణ కీలకీలల మరు † త్సూనుండు హాహరవ  
స్ఫురణ బొప్పగ గూలకున్నె శలభం † బుం బోలె నాలంబునన్.



మాయాయుద్ధమునఁ బాండవేయులు మాతండ్రిని వధించినందులకుఁ బ్రతీకారముం గాంచితి. నాకష్టము ఫలించె. నాజనకుని యొక్కొక్క ర క్తఖిందువున కొక్కొక్క శవము లేచినది. అట్లు లాకసమునకెగిరి ఆచార్యా ఆచార్యా యని మజ్జనకుని నామంబును జపించె. మెరుపుతీగెవంటి యుపపాండవ పంచకము నా ఖడ్గధార కెరయయ్యె. (ముందుజూచి) ధర్మజుఁడును, భీముఁడును దుఃఖము పెనగొన నిటే వచ్చుచున్నారు. వచ్చెదరుగాక: వీరిసంగతిగూడ కొంచెమువిచారించవలయు. (అనియొకచెట్టుక్రిందగూర్చుండును.)

ధర్మ : (భీమునితోఁబ్రవే) భీమా! అశ్వత్థామ చంపెననియే నీకు దృఢ నిశ్చయము గలదా ?

భీము : ద్రౌపది బాగుగ గుర్తింపఁజూకుఁ జెప్పినది. దొంగయై వచ్చి నిద్రాణుల వధించి మనకుఁ దెలియక మానదనియు నందుచేఁ గష్టము సంభవించుననియు నెంచి యెచటికో పాఱిపోయెను.

అశ్వ : (ముందుకువచ్చి) ఓరీ భీమా : అశ్వత్థామ పాఱిపోలేదురా :

చ. జననమునొంది పెద్దనయి + జ్ఞానముఁ గాంచిననాఁటనుండి యే జనపతి యన్నముందిని ప్ర + శస్త్రని గంటినొ ధాత్రి నా సుయోధనుని ఋణంబు దీర్ప భుజ + దండ లసచ్ఛరవహ్నిచేత మీ తనయులఁగాల్పు నియ్యరివి + దారణదక్షుని ద్రౌణిఁ గాంచుఁడి.

భీము : (కోపముతో) ఓబ్రాహ్మణకులకళంకా! గురువుపేరు మాపితివి. నీవే చెప్పము. ఈకృత్యము ధర్మము ననుసరించియున్నదా ?

ధర్మ : అర్ధరాత్రమందు నిద్రాణుల వధింపుమని నీతండ్రి నీకెప్పుడు నేర్పెను ?

అశ్వ : (నవ్వి) ఓ అధర్మపరాయణా! చాలు నూరకొనుము. నా కుపదేశించుచుంటివా! న్యాయముగ నాచార్యుని జయింపలేక యసత్యమాడుమని నీకెప్పుడు నేర్పెను? ఓఅసత్యవాక్కల్పనా పండితా : భీష్మానంతరమున నేనాధిపతిత్వమున కొప్పుకొని యుద్ధము నేయుచుండ వారిని జయింపలేక మొదటకష్టము

హతుఁడయ్యెననిచెప్పి పిమ్మట శుంజరంబని యమ్మహాత్ముని పొరబెట్టుట ధర్మమా ! ప్రాయోపవేశము గావించి జీవంబులను విడిచిన తండ్రిగారి మృతకశేబరంబును ధృష్టద్యుమ్నుఁడు గోయు చుండఁ జూచి యుపేక్షించుట ధర్మమా ? అప్పుడే యివి యన్నియును మరపుబట్టెనా ?

భీము : ధర్మవేత్తవయ్యను నిద్రాణుల వధించితివి.

అశ్వ : అట్లుకాదు. లేపియే చంపితిని.

భీము : అన్యాయమైన యీ కార్యమునకు మారు నీ శిరమైనను లేక నీ శిరోరత్నమైనను దీయవలయును.

అశ్వ : నాచిత్తము విరక్తిఁ జెందినది. ఇప్పుడు నాశిరము పోయినను జింతలేదు. ఇదిగో నిప్పుడే యీమణినిఁ దీసివేసెద. (అని మణినిచ్చి నిష్క్రమించును.)

ధర్మ : ఈమణిని ద్రౌపదికిత్తము రమ్ము. (అని అందఱు నిష్క్ర-)

రంగము — ఆరణ్యమార్గము

[ తర్వాత ధర్మరాజును, మహేంద్రుడును బ్రవేశింతురు ]

మహే : ధర్మరాజా : యీవృథావాదమును వదలుము. యుద్ధపరిలబ్ధిమైన రాజ్యమును విసర్జించియు, మహావిధేయులగు నల్వారు తమ్ములను ద్యజించియు, సహధర్మచారిణియగు భార్యను బరిత్యజించియు నీ శునకమును వీడుటకు సంశయించెదవేమి ?

ధర్మ : దేవరాజా : క్షత్రియధర్మస్థాపనమునకే రాజ్య మార్జించితిని. అది యున్ననేమి పోయిననేమి ?

ఇంద్రు : ఇది తమ్ములకన్న నెక్కుడు ప్రేమాస్పదమైనది కాదుగదా.

ధర్మ : తమ్ములను నేను విడువలేదు. హిమాలయపు మంచుకరళ్ళు మ్రుంగిపోయినవి.

ఇంద్రు : ఈశ్వరునిమాయ యిట్టిదే. కాని ధర్మనందనా ! నీవు నీయుత్తమ కర్మవలన స్వర్గమునకుం బోవుచుంటివి. కాని శునక మెట్లరుగ నర్థమగును ?

ధర్మ : అయిన నన్ను నమ్మి హచ్చునేవకుని విడిచి స్వర్గమరుగుట కిష్టపడను.  
ఈ శ్వాసమును విడుచుటకన్న స్వర్గమును విడుచుటయే మేలు.

ఇంద్రుడు ధర్మరాజాః స్వర్గము కుక్కలకు నిలయముగాదు. శునకము మహామాలిన్యముగలది. అపవిత్రమైనది. మురిగిపోయిన మాంసము, నెముకను విడువదు ; అల్పబుద్ధిగలది. బంధువులకు బంధువుగాదు. కఠినచిత్తము గలది.

ధర్మ : అట్లుగాదు. ఎవరి యుష్టువులును దినునో వారిని వదలదు. కుక్కవంటి నమ్మకమైన నేవకుఁ డింకొకఁడు లేడు. శునకము తన యజమానునికొఱ కాకలిదప్పులను లెక్కనేయదు. అధిపతిని వెన్నంటి కాపాడును. తన మరణమునకును వెఱవదు.

గీ. తమరు సుఖమందనెంచి వి + త్తంబుగల్గు  
దాఁక సేవించి యాపయిం + దలఁపఁబోరు  
కొందఱు దురంతరంగు లా + కుక్కురముల  
కన్న దలఁపఁగ నీ శున + కంబె మిన్న.

ఇంద్రుడు ధన్యుడవు ధన్యుడవు. నేవకునికై స్వర్గముగూడ విసర్జింపఁ బూనితివి. ఇట్టి ధర్మవర్తనముననే నీవాచంద్రార్కమగు యశము సంపాదించితివి. నీసుఖముకన్న నేవకుని సుఖమే యెక్కువగఁ జూచితివి. మంచిది. కుక్కతోఁగూడ స్వర్గమునకు రమ్ము. అక్కడ దుర్యోధనుఁడు మీతో శత్రుత్వమువదలి యుండును.

ధర్మ : స్వర్గములోపలనా ?

ఇంద్రుడు అవును. స్వర్గములోపలనే.

ధర్మ : దుర్యోధనుఁడు స్వర్గములోపలనేనా ?

ఇంద్రుడు అవును. చారాజు దుర్యోధనుఁడు స్వర్గములోపలనే.

ధర్మ : అట్లయిన నేను సరకమున కేగెద.

ఇంద్రుడు ఏల ?

ధర్మ : దుర్యోధనుఁడుండు తావు మా కవమానకరము. శత్రువుతో స్వర్గమున నుండుట సరకములో నుండుటయే,

ఇంద్రుఁ డస్వర్గమున శత్రుత్వ మిత్త్రత్వము లేమియు నుండవు.

ధర్మ : ఉండనీ యుండకపోనీ. నానల్వారు తమ్ములును నాభార్యయు నెటనుండిరో నన్నటకే గొనిపోమ్ము.

ఇంద్రుఁ డాయినను నరకమునకుఁ బోవలయు ; (పరిక్రమింతురు. తెర యెత్తగా నరకము గన్పించును. చేతితోఁ జూపుచు) ధర్మరాజా ! చూచితివా ?

నీ. నాధుఁడు ప్రక్క ను + న్నను జారుఁగూడె నీ  
కొంటెలంజను నగ్ని + గెంటవలయు  
కనఁబడు సతినెల్ల + గవయఁజూచెను వీని  
గ్రుడ్లలో గత్తులఁ + గ్రుచ్చవలయు  
కనులుగానక సోద + రునిగూడె నీ మొండి  
ముండ తలన్ బండ + మోపవలయు  
అనుజుఁ జంపించి త + ద్వనితనుఁ గూడె నీ  
చండాలు శిరమునుఁ + జెండవలయు

గీ. ననుచుఁ జిత్రగుప్తుం డంత + కుని సమక్ష  
మునను చెవిసందిటన్ గలం + బును నిమిడ్చి  
యింతశిక్ష వీనికి మరి + యింతశిక్ష  
దీనికని కాగితంబులన్ + ద్రిప్పచుండె.

అవిగో : నగ్నికుండంబులు ; అల్లదిగో : నచ్చో గంటకంబు లును గత్తులును బరచియున్నవి. అదిగో : నచ్చటఁ జీము ప్రవహించుచున్నది. అగ్నిజ్వాల లెంత భయంకరములుగా నున్నవో చూడుము.

ధర్మ : అబ్బా! యీదుర్వాసన భరింప శక్యముగానున్నది.

ఇంద్రుఁ డొదటి యడుగుననే భయపడితివా ?

ధర్మ : నే నిట నుండఁజాల, దిరిగిపోవుదము. (పరిక్రమింతురు.)

భీము : నన్నీ యినుపకాకులనుండి కాపాడుము.

అర్జు : నన్నీ సర్పములనుండి వదలింపుము.

నకు : ఈతెలతో నాగ్రుడ్లను గ్రుచ్చనీయకుము.

సహ : నన్నీ ముండ్రనుండి దింపుము.

ద్రౌప : కాలెడు నా శిరముపై నించుక కన్నీరు రాల్చుము.

ధర్మ : (విని) ఓ అర్తులారా ! మీ రెవ్వరు ? ఎక్కడనుంటిరి ?

(మరలఁ దెరలో)

మేము నీ తమ్ములము. ద్రౌపతితోఁగూడ నరకబాధ అనుభవించు చుంటిమి రక్షింపుము.

ధర్మ : (అశ్చర్యముతో) ఏమీ : నా సోదరులును ద్రౌపదియు నరక బాధ అనుభవించుచుండిరా ? పరమేశ్వరుఁడు న్యాయబద్ధుఁడని వేదములు చెప్పుచున్నవిగదా. ఇది యేమి న్యాయము ?

ఇంద్రు : అవును. గుణవంతులైనను వారి దోషములుపోవు. పరమాత్మ కేవలము న్యాయబద్ధుఁడు. పక్షపాతశూన్యుఁడు. నిష్టోపి. సర్వ సముఁడు అయనదృష్టి శుభాశుభములఁ బరీక్షించును. ఆయన సర్వజ్ఞుఁడు. ఈ నరకమునఁ బుణ్యపాపములు సరిగాఁ దూయ బడును.

ధర్మ : అయిన వీరేమి పాపము గావించిరి.

ఇంద్రు : ఇంచుకఁ గావించిరి. వాని వివరించెద వినుము.

సీ. అనిలోన దుర్యోధ † నుని తొడ ల్వరుగఁగొ  
 ట్టెను క్షాత్రధర్మము † స్లనక భీముఁ  
 డల శిఖండిని ముందు † నిలిపి పితామహు  
 న్దరియించె శరముల నర్జునుండు  
 నకులుఁడు నేమగా † గఁ గడఁగి యింతికా  
 ర్యమును జేసితి నటం † చు మదమందె  
 సహదేవుఁడు సమస్త † జనులలో నేనెఱి  
 యతిబుద్ధిమంతుఁడ నని మదించె

గీ. కామిని యటంచెఱింగియుఁ † గాదు పూరు  
 ముండెయని పెండ్లిజేసె శి † ఖండికి ద్రుప  
 దాత్మజాత కావున నిప్పు † డట్టిఘోర  
 ధ్వారితఫల మొందించుచున్నారు † సరకమందు.

ధర్మ : పరమేశ్వరా ! వారి పాపంబుల క్షమింపుము.

ఇంద్రుఁ డక్కడికి నీవువచ్చిన కారణముగూడ వినుము.

ధర్మ : నేను స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా వచ్చితిని.

ఇంద్రుఁ డట్లుగాదు. నీవుగూడ కర్మఫల మనుభవించుటకే.

ధర్మ : ఎట్లు ?

ఇంద్రుఁ డైర్యముతో వినుము. పశ్చాత్తాపమొందుము. అశ్వత్థామాభి  
ధానకమగు గజమును జంపి ధనురాచార్యులతో నశ్వత్థామ  
వచ్చెనని చెప్పితివి.

ధర్మ : (పశ్చాత్తాపముతో) మహేంద్రా! సత్యము సత్యము. నేనిప్పటికి  
నా నీచకృత్యమువలన లజ్జించుచున్నాఁడను. (క్షణముండి) కానీ,  
దుర్యోధనాదుల పాపంబునకుఁ బ్రతిఫలంబు గన్వింపదు.

ఇంద్రుఁ డపాపమెక్కువజేసి పుణ్యము తక్కువ గావించినవారు మొదట  
కొంచెము సౌఖ్యమనుభవించినపిమ్మట శాశ్వతముగాదుఃఖమనుభ  
వించురు. పుణ్యమెక్కువజేసి పాపము తక్కువజేసినవారు స్వల్ప  
మగు దుఃఖమనుభవించి పిమ్మట శాశ్వతసౌఖ్య మనుభవించురు.  
దుర్యోధనాదు లిఁకముందు సౌఖ్యములేక మహా దుఃఖముల  
పాలగుదురు. ఇఁక ముందు భీమార్జున నకుల సహాదేవులును  
బాంబాలియును మహాసౌఖ్యములం గాంతురు. ఇదిగో : నిప్పుడ  
చెప్పుచుంటి ; ఇది నిజముగా శునకముగాదు. ధర్మదేవత నిన్నుఁ  
బరీక్షింపవచ్చినది, ( శునకము అంతర్ధానమగును. ) ఇఁక నీ  
విందుండఁజనదు, స్వర్గమునకు రమ్ము పోవుదము.

( అందఱు నిష్క్రమింతురు )

రంగము—స్వర్గము

[ తర్వాత ద్రౌపదియుఁ జంచపాండవులును ఇంద్రుఁడును బ్రవేశింతురు ]

ఇంద్రుఁ డధర్మరాజు : నీ యిష్టము నెఱవెఱెగదా ? దుర్యోధనాదుఁ లిప్పు  
డతి కష్టము లనుభవించుచున్నారు. మీ ధర్మమే మీ కభ్యుదయ



మొడఁగూర్చినది. యతో ధర్మస్తతోజయః. ధర్మమే జయము  
నరకమునుండి నీసోదరులును నీభార్యము నిటకు వచ్చిరి.  
నీవు చాల భాగ్యశాలివి.

సీ పుట్టినాఁడవుగదా + పుణ్యపుంజంబయి  
వఱలెడు క్షత్రియ + వంశమందుఁ  
బొందినాఁడవుగదా + చందన చంద్రికా  
కర్పూరతుల్యమై + క్రాతుయశము  
నందినాఁడవుగదా + యజ్ఞభవాదుల  
కైన నలభ్యమౌ + హరిభజనము  
బడసినాఁడవుగదా + పార్వతీ భారతీ  
శ్రీ సతీసమయైన + చెలియమిన్న

గీ. మించినాఁడవుగద దయా + మేయచిత్త  
వనరుహుండని యెల్లవా + రును నుతింప  
నొంచినాఁడవుగద శాత్ర + వోత్కరంబు  
నింక నేమిగావలయు వ + చింపుమయ్య.

ధర్మ : మీమానుగ్రహమున నన్నియుసిద్ధించినవి. అయిన నిట్లగుఁగాక :

( భరతవాక్యము )

గీ. వరపతివ్రతలకుఁ గూర్చి + వఱలుఁగాక  
ధరణీ వేళల వర్షముల్ + గురియుఁగాక  
ప్రజల నీతితో రాజు గా + పాడుఁగాక.  
కరువు కరువగుగాక సౌ + భ్యమగుఁగాక.

( అందరు నిష్ప్రమింతురు )

మహాభరత నాటకము సంపూర్ణము.